

T. C.

Yeni Yüzyıl Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Beyazıt Bestami UYUMAZ

KÜRESEL GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYENİN DIŞ
GÜVENLİK POLİTİKASI

İstanbul, 2016

T.C.

Yeni Yüzyıl Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KÜRESEL GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYENİN DIŞ
GÜVENLİK POLİTİKASI

Beyazıt Bestami UYUMAZ

141302002

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz TEZCAN

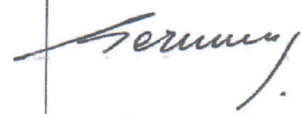
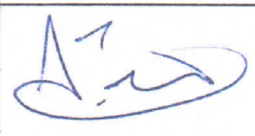
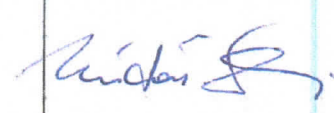
İstanbul, 2016

T.C.
YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı SİYASET BİLİMİ VE ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi BEYAZIT BESTAMİ UYUMAZ “KÜRESEL GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN DIŞ GÜVENLİK POLİTİKASI” adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 11/10/2016 tarih ve 2016/33 - 3 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 21/10/2016

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı			İmzası
1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Yılmaz TEZCAN	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZCAN	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Hüdayi SAYIN	

ÖZET

Dış politikayı değerlendirirken hem iç hem de dış dinamikleri göz önünde bulundurmak gerekir. Dış dinamikleri değişen stratejik ve ekonomik ortaklıklar oluştururken, iç dinamikleri kültür, tarih, din, siyasal yasamdaki aktörler ve kamuoyu biçimlendirmektedir. Tüm bunların dışında da küreselleşme, devletler arasında sınırları kaldıran önemli bir olgudur. Küresel dünyada, iki devlet arasındaki ilişkilerde dahi tüm toplumların etkilenmesi mümkündür. Dış politika, devletin/toplumun kendini nasıl tanımladığı, bu tanımlamayı dünyaya nasıl yansıtabildiği ve dünyadaki gelişmeleri kendine nasıl adapte edebildiği ile ilgili bir alandır.

Küreselleşme ile beraber dış politikanın uygulandığı zemin -yani uluslararası sistemin kendisi- geçirdiği dönüşüm nedeniyle, değişmektedir. Dış politikada karar alma aşamasında, küreselleşmenin bir sonucu olarak dünyada hâkim siyasi yapı olan ulus-devlet sistemi dönüşüm geçirmekte, dolayısıyla ulus-devlet dış politikaları da değişim göstermektedir. Bu çalışmanın amacı küreselleşmenin Türk dış politikasına etkilerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: küreselleşme, dış politika, Türkiye

ABSTRACT

Both internal and external dynamics when assessing foreign policy should be taken into consideration. Outside the changing dynamics of creating a strategic and economic partnership, the internal dynamics of culture, history, religion, and shaped my political actors and public law. All of them except the globalization, a phenomenon that is important to remove the boundaries between states. Global world, it is possible to influence the entire society, even in the relations between the two states. Foreign policy, state / society itself how it defines where and how to reflect developments in the world that self-define how the world is an area about which can adapt.

Due to globalization, which along with the ground external policies kendisi- ie the transformation of the international system is changing. At the stage of decision making in foreign policy, as a result of globalization, the world is undergoing the dominant political structure of the nation-state system conversion, hence nation-state also shows the change in foreign policy. The aim of this study was to determine the effects of globalization on Turkish foreign policy.

Keywords: globalization, foreign policy, Turkey

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
KÜRESELLEŞME VE DIŞ POLİTİKA	2
1.1 KÜRESELLEŞME KAVRAMI.....	2
1.2 KÜRESELLEŞME VE DÜNYA SİSTEMİNİN ANALİZİNDE TEMEL TEORİLER	3
1.3 KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ	5
1.4 KÜRESELLEŞMEYE İDEOLOJİK YAKLAŞIM.....	8
1.4.1 Atlantikçiler/Batıcılar İdeolojisi	8
1.4.2 Avrasyacılık İdeolojisi.....	9
1.4.3 Yeni Avrasyacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	10
1.5 TEK KUTUPLU - ÇOK KUTUPLU DÜNYA PARADİGMASI.....	12
1.6 KÜRESELLEŞMENİN SİYASİ SONUÇLARI	14
1.6.1 Ülke Siyasi Sınırlarının Engel Vasfını Yitirmesi	14
1.6.2 Bölgeselleşme ve Mikro-Milliyetçilik.....	15
1.6.3 Zayıflatılan Devlet ve Sosyal Güvenlik.....	16
1.6.4 Hak ve Özgürlüklerde Tahribat	17
1.6.5 Özelleştirme.....	18
1.7 DIŞ POLİTİKA	18
1.8 DIŞ GÜVENLİK POLİTİKALARI	21
1.8.1 Geleneksel Güvenlik Yaklaşımları.....	21
1.8.2 Güvenliğin Yeniden Tanımlanması.....	23
1.8.3 Eleştirel Güvenlik Çalışmaları.....	24
İKİNCİ BÖLÜM	27
TÜRKİYE’NİN DIŞ GÜVENLİK POLİTİKASI	27
2.1 TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL İLKELERİ	27
2.1.1 Statükoculuk	30
2.1.2 Batıcılık	33

2.1.3 Sevr Sendromu	43
2.2 TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA GÜVENLİK FAKTÖRÜ	47
2.2.1 Türkiye'nin Geleneksel Ulusal Güvenlik Politikası	47
2.2.1.1 Devlet Merkezli Güvenlik Politikası	48
2.2.1.2 Tehdit Algılamaları	50
2.2.1.2.1 Rusya Kaynaklı Tehditler	51
2.2.1.2.2 Batı Kaynaklı Tehditler	51
2.2.1.2.3 İç Tehditler	53
2.2.1.3 Batıcılık ve Uluslararası Dengeler	53
2.2.1.3.1 Güç Dengesi Sistemi	54
2.2.1.3.2 NATO Faktörü	54
2.2.1.4 Silahlı Kuvvetlerin Etkinliği	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	58
KÜRESEL GELİŞMELER VE TÜRK DIŞ GÜVENLİK POLİTİKASINA	
ETKİLERİ	58
3.1 II. DÜNYA SAVAŞI	58
3.1.1 II. Dünya Savaşı ve Sonrasında Küresel Gelişmeler	58
3.1.2 Dönemin Türk Dış Güvenlik Politikası	63
3.1.3 Türkiye'nin Uluslararası Örgütler ile İlişkileri	66
3.2 SOĞUK SAVAŞ YILLARINDA TÜRK DIŞ GÜVENLİK POLİTİKASI	73
3.3 SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE TÜRK DIŞ GÜVENLİK POLİTİKASI	
.....	79
3.4 AK PARTİ DÖNEMİNDE DIŞ POLİTİKA AÇILIMLARI	84
3.5 DIŞ POLİTİKADA FETÖ / PDY ETKİLERİ	87
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	90
KÜRESEL GELİŞMELER İŞİĞİNDA 15 TEMMUZ KALKIŞMASI	
İNCELEMESİ	90
4.1 15 TEMMUZ ASKERİ KARKIŞMASI – BİR MİLLETİN ZAFERİ	90
4.2 NEDENLER	95
4.3 15 TEMMUZ'DA DÜNYAYA VERİLEN MESAJ	97
SONUÇ	100
KAYNAKÇA	102

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGS	: Avrupa Güvenlik Stratejisi
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AT	: Avrupa Toplulukları
BAB	: Batı Avrupa Birliği
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DSP	: Demokratik Sol Parti
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGSP	: Milli Güvenlik Strateji Belgesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Küreselleşme süreci, içinde yaşadığımız ekonomik, siyasi, kültürel durumu ifade etmektedir. Küreselleşme aynı zamanda tarihsel bir olgu olarak kapitalizmin tarihsel gelişiminden ayrı olarak ele alınamaz. Günümüzde yaşanan küreselleşme olgusunu önceki dönemdeki küreselleşme süreçlerinden ayıran bir takım özellikler bulunmaktadır.

Bu kurgu kendi programı dâhilinde, siyasi sosyal, ekonomik, kültürel ve askeri alanda ilerleyişini sürdürmektedir. Programın önündeki engeller tehdit olarak algılanabilmektedir. Küreselleşme adına ulus-devletlerin içişlerine müdahale etmek hukuk dışı olarak görülmemektedir. Bu yeni tür sömürge sistemine farklı tanımlar getirilmekle beraber pan-amerikanizm de denilmektedir.

Yeni Dünya düzeni, kapitalizmin tüm dünyaya yayılması ve ABD'nin bu düzeni düzenleyen ve en etkin süper güç olarak kabul edilmesini öngörmektedir. Bu durum Dünya Coğrafyasının değişmesi ve yeniden düzenlenmesi anlamına da gelmektedir. Böyle bir kurgunun Dünya'yı ne gibi sorunlarla karşı karşıya bırakacağı henüz netleşmiş değildir. Dünya barısının ve dengesinin tehdidine maruz kaldığı söylenebilir.

Küreselleşmenin olumsuz etkilerinin yanı sıra olumlu etkileri olsa da küresel sorunların çözümüne katkı sağladığı söylenemez. Zira, ulus devletinin aşınması nedeniyle refah devletinin sosyal boyutu zayıflamaktadır. İşsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma, adaletsiz gelir dağılımı, küreselleşmeyle birlikte artış göstermektedir.

Ulus devletlerin bu kurguya karşı daha kişilikli ve daha duyarlı politikalarla karşı koymaları halinde, bu yeni tür sömürge sistemine karşı daha caydırıcı olunabilir. Bunun için bölgesel bloklar oluşturularak denge kurulabilir, ayrıca uluslararası organizasyonların etkinliğinin daha da kuvvetlendirilmesi düşünülmelidir.

Türkiye'nin küreselleşmenin tüm etkilerinin ışığında, dış politikalarının süreç içerisinde nasıl değiştiğini ortaya koymak çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE DIŞ POLİTİKA

1.1 KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Günümüzün en popüler kavramı haline gelen “küreselleşme” olgusu, hem sosyal bilimlerin farklı disiplinlerince çok farklı şekillerde tanımlanmakta; hem de uluslararası ilişkiler disiplinin ana tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Genel bir tanım öne sürmek gerekirse, küreselleşmeyi “ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda yaşanan hızlı bütünleşme ve benzeşme süreci” olarak tanımlayabiliriz (Köse, 2003, s. 3).

Bu genel tanım içerisinde yer alan ekonomik, sosyal ve kültürel unsurların hangisinin ön planda ya da hangisinin yaşadığımız çağdaki dönüşümün itici gücü olduğu konusundaki farklı yorumlar, algılamada kavramsal farklılaşmaya yol açarken; beraberinde nasıl bir dünyada yaşadığımızı ve insanlığın gelecekte nasıl bir toplumsal hayata sahip olacağını farklı kurgulamamıza neden olmaktadır. Kimileri ise bu tanımın içerisindeki “bütünleşme” kavramını kapitalizmin küresel hâkimiyeti, gelişmiş ülkelerin yeni koloncilik anlayışının meşrulaştırılması ya da ulus-devleti ortadan kaldıran bir şekilde küresel topluma doğru gidisin bir ifadesi olarak kullanmaktadır (Önder, 2000; Özemre, 2007; Williams, 2005, s. 19).

Dugin küreselleşmenin iki farklı olay olarak tanımladığını ve bunun da bir kavram karışıklığı yarattığını belirtmektedir (Dugin, 2007, s.161).

Dugin’e göre küreselleşmenin birinci tanımı “gerçek küreselleşme” dir ve bu dünyanın tüm ülkelerine Batıcı ekonomik, siyasi, kültürel, teknolojik ve bilgisel kodun zorla kabul ettirilme sürecidir. Ekonomik olarak tüm dünyada liberal ekonomik modelin, radikal para sermayesinin, finansçılığın uygulanmasını dayatmaktadır. Siyasi olarak ise, dünya ölçeğinde laik liberal düzenini, insan haklarını, açık toplumu, medeni toplum ideolojisini kabul ettirmektedir (Dugin, 2007, s.161).

Bu küreselleşmenin, “global küreselleşme” olarak da adlandırılabileceğini belirten Dugin, bunun Dünya Hükümeti yönetiminde, birleşik dünya devletine geçilmesini öngören “tek kutuplu küreselleşme” düzenine giden bir süreç olduğunu; aslında gerçek amacın ABD’nin siyasi, ekonomik ve kültürel modelinin bütün dünyaya

yayılması olduğunu vurgulamaktadır. Dugin bu düzende BM, NATO, ve benzeri kurumların ortadan kaldırılmasının planlandığını belirtmektedir (Dugin, 2007, s.162).

Küreselleşmenin ikinci tanımı olarak Dugin “potansiyel küreselleşme” kavramını dikkatimize sunmaktadır. Bu “hümanist küreselleşme” olarak da isimlendirilmektedir. Ve esasta kültürlerin ve medeniyetlerin karşılıklı diyalogu anlayışını temel almaktadır. Bu küreselleşme sosyal – politik ve ekonomik sistemlerin çeşitliliğini kabul ederken “pasifist ideoloji”yi savunmaktadır; “çok kutuplu küreselleşme” de denebilecek bu model, tek bir medeniyet koduna sahip ülkeler arasındaki yoğun ekonomik, sosyal ve politik yakınlıktır, mantığı açısından “bölgesel küreselleşme” adı da verilebilecek bu kavramın, Avrupa Birliği ve AVRASET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) kapsamında başarılı olarak yürümekte olduğu kanıtlanmıştır (Dugin, 2007, s.163).

Dugin’in dikkatimize sunduğu üçüncü küreselleşme kavramı olan “antiglobalizm” ise, tek kutuplu küreselleşmeye bir karşı duruşun, hümaniter küreselleşmeyi ise olumluyan bir pozisyon alışı karşılığı olarak ifade bulmaktadır. Antiglobalizm, liberal ekonomik diktatörlüğü, Batı tarafından “yoksul Güney”e uygulanan sömürgecilik politikasını, Batı değerler sisteminin tüm diğer sistemlerden üstün olduğu yaklaşımını ve liberal demokrasinin diğer tüm sosyal demokrat, muhafazakar vb. kavramlardan çok daha çağdaş olduğunu savunan tezleri bütünüyle reddetmektedir. Özetle antiglobalizm Amerika’yı tek kutup olarak kabul eden küreselleşme anlayışına karşıdır (Dugin, 2007, s.164).

1.2 KÜRESELLEŞME VE DÜNYA SİSTEMİNİN ANALİZİNDE TEMEL TEORİLER

Dünya modellerini anlamlandırmada ve dünyada var olan sistemin analizinde kullanılan temel yaklaşımlar “globalizm”, “realizm” ve “pluralizm”dir. Globalistler, modern dünya sisteminin temel özelliğinin kapitalist olduğunu ve merkez ve çevre olarak iki gruba ayrıldığı tezinden hareketle, gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelere zengin ülkelere sürekli olarak bir kaynak transferinin bulunduğunu; dünyanın doğu-batı rekabeti ile kuzey-güney arasındaki derin uçuruma sürüklendiğini belirtmişlerdir (Arı, 2004, s.271).

Globalistler uluslararası sistemin temel dinamiğinin ekonomik ilişkiler olduğunu kaydederlerken; realistler konuya başka bir perspektif getirerek askeri ve siyasi konulara

“yüksek politika” tanımıyla yüksek önem, ekonomik konulara ise “alçak politika” şeklinde tanımlayarak daha az ya da ikincil önem atfederler. Pluralistler ise her iki faktörün de eş öneme sahip olduklarını savunurlarken; özellikle ekonomik yaklaşımları açısından globalistlere yakın bir çizgide yer alırlar (Arı, 2004, s.272).

Realistler “devlet” olgusunu tek ve yekpare bir bütün olarak tarif ederlerken analiz düzeyi olarak bireyi ve devleti alırlarken; globalistler ve pluralistler ise devleti çok parçalı bir yapı olarak görürlerken, uluslararası sistemi bunların tamamıyla dışındaki seviyelerde analiz ederler (Arı, 2004, s.273).

Pluralistler uluslararası ilişkiler alanında barışçıl bir dönüşüm öngörürlerken globalistler halen bu dönüşümün barışçıl yollarla mı yoksa bir devrim ile mi gerçekleşeceğini öngörememektedirler (Arı, 2004, s.274).

Bir başka tartışma noktası, devletler arasındaki rekabetin kapitalizmin doğal sonucu olduğu yolundaki globalist analize karşılık seslendirilen eleştirilerdir. Globalistler Kapitalizmin henüz gelişmediği 15. Yüzyıl öncesinde egemen ulusal birimler arasında yaşanan ekonomik rekabeti açıklamada yetersiz kalmaktadırlar. Burada realistlerin özellikle üzerinde durdukları nokta, siyasetin başlı başına bağımsız, açıklayıcı ve belirleyici bir bilimsel alan olduğudur (Arı, 2004, s.275).

Globalistlerin sertçe eleştirdiği bir başka nokta da, dünyadaki aykırılıkları açıklamada “semi-periferi” (yarı - çevre) kavramına yaptıkları yoğun atıftır (Arı, 2004, s.276).

Ayrıca globalistlerin, Kuzey-Güney ilişkileri analizlerini normatif unsurlara dayandırmaları, Üçüncü Dünya ülkelerinde, Batı karşıtlığı ve milliyetçilik hislerini alevlendirdikleri gündeme taşınmıştır (Arı, 2004, s.277).

Adam Smith ve Stuart Mill serbest ticaretin karşılıklı bağımlılık yaratma neticelerinde uluslararası uzmanlaşmaya sebep olduğunu belirtmişlerdir. Böylece devletler dikkatlerini bütünüyle ekonomide yoğunlaştırmakta, uluslararası iş bölümüne katkıda bulunarak askeri maceralar peşinde koşmak gibi insanlığa hiçbir faydası bulunmayan eylemlerden kaçınmaktadırlar (Arı, 2004, s.277).

Diğer yandan Üçüncü Dünyacı ve bağımlılık söylemini benimseyenler ile Marksist ideolojistler, bu insafsız ekonomik rekabete dayalı serbest ticaretin dünyadaki tüm haksızlıkların ve kötülüklerin anası olarak görmektedirler (Arı, 2004, s.278).

Marks'a göre dünya yüzeyindeki, ezen ile ezilen, yani özgür insan ile köle arasında tarihin başlangıcından beri bir savaş hasıl olmuştur ve bu şimdi açıkça burjuvazi ile proletarya arasındaki mücadelede gözlemlenmektedir (Arı, 2004, s.279).

Diyalektik materyalist yaklaşımı ile bir çığır açan Marks proletaryanın Batı ülkelerinde gerçekleştirileceğini öne sürdüğü devrim konusunda yanılmıştır (Arı, 2004, s.280).

1.3 KÜRESELLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kapsamlı bir küresel durum kavramlaştırmasına duyulan ihtiyacı meşrulaştırmak amacıyla olduğunu belirten R.Robertson, küreselleşmenin kapitalizmden ve moderniteden önce başlayan bir süreç olduğunu öne sürer. Ona göre bu süreç beş evreyle açıklanabilir (Robertson, 1999, s. 99-102):

- **Birinci Evre -Oluşum Evresi:** Avrupa'da on beşinci yüzyılın başlarından onsekizinci yüzyılın ortalarına değin sürdü. Ulus ötesi sistemin çöküşü, ulus topluluklarının yavaş yavaş ortaya çıkışı,birey anlayışının ve insanlığa ilişkin düşünlerin öne çıkarılması,modern coğrafyanın başlaması, miladi takvimin yayılması.
- **İkinci Evre-Başlangıç Evresi:** Onsekizinci yüzyılın ortasında 1870'lere değin sürdü. Ulus devlet anlayışının yerleşmesi,uluslar arası temasın artması,insan hakları anlayışının yerleşmesi, Avrupalı olmayan ulusların, uluslar arası topluma kabulü.
- **Üçüncü Evre-Yükseliş Evresi:** 1870'lerden 1920 ortasına kadar sürdü. "Modernlik sorunun" temalaşması,ulusal ve kişisel kimliklere ilişkin temaların yerleşmesi, Göçe getirilen sınırlamaların küreselleşmesi,küresel iletişim biçimlerinin sayısı ve hızındaki aşırı artış,Hıristiyan birliği hareketinin yükselişi,küresel yarışmaların (Olimpiyat-Nobel ödülleri vb.) Gelişimi dünya zamanın yürürlüğe konması, İlk Dünya Savaşı.
- **Dördüncü Evre - Hegomanya İçin Mücadele Evresi:** 1920'lerin ortalarında 1960'ların sonuna kadar sürdü. Milletler cemiyetinin ardından Birleşmiş Milletlerin kurulması Ulusal Bağımsızlık ilkesinin kabulü, Modernlik anlayışındaki çatışmalar ve ardından soğuk savaşın zirve yapması, Atom bombasının kullanılması. Soykırım uygulanması, Üçüncü Dünyanın

billurlaşması.

- **Beşinci Evre - Belirsizlik Evresi:** 1960'larda başladı. 1990'ların başında kriz belirtileri gösterdi. Uzay çalışmaları ve Ay'a ayak basılması, Soğuk savaşın sona ermesi, Nükleer ve termonükleer silahların yaygınlaşması, Küresel iletişim araçlarındaki hızlı artış, Ulus devletlerin çok kültürlülük ve çok etkinlik sorunları ile daha fazla karşı karşıya kalması, İnsan haklarının küresel bir sorun haline alması, Çevre sorunlarının ve duyarlılığın artması, Küresel medya sisteminin sağlamlaştırılması, Küreselleşme karşıtı hareketlerin artması ve küreselleştiren bir hareket olarak İslâm'ın yükselmesi.

Robertson (1999, s. 103), "Küresel sistem bundan çok daha karmaşık bir biçimde oluşmuştu ve bu karmaşıklığı halen sürmekte" olduğunu belirtmek suretiyle değişimin hızını ve yapısını bir açıklık getirmektedir. R.Falk da bu olguyu "Daha iyi bir terim bulamadığımız için küreselleşme diye adlandırdığımız bu şaşırtıcı olgu neredeyse ben bu kelimeleri yazarken bile evrimini sürdürüyor. Değişimin hızı elimizdekilere yeni baştan değer biçmeyi sürekli bir ihtiyaç kılan durumumuzun bir parçasıdır" demektedir (Falk, 2002, s. 19).

Küreselleşme ile ilgili farklı görüşlerin çıkış noktası olarak küreselleşmenin farklı boyutlarının tarihi seyrinin aynı hızda ve aynı yönde olmamasında etken olduğu kanaatindeyiz. Kurumsal olarak iki etkenin öne çıktığı söylenebilir.

Bunlardan biri; Ulus-devlet açısından ortaya çıkardığı değişiklikler ve ulus-devletin varlığı ve fonksiyonları ile ilgili konuları oluştururken diğeri ise küreselleşmenin başlangıç tarihi ile ilgilidir. Seyri itibariyle yeni bir olgu olmadığı görüşünde olan Kazgan (2002, s. 28) da "Küreselleşme hiç de yeni bir olay değil. Aslında başlangıcı Rönesans'daki coğrafi keşiflerle önce yer kürenin her yanının tanınmasına kadar uzanıyor. Olayın ilk basamağı bu. İkinci basamağı birinci sanayi devriminden, üçüncü basamağı ikinci sanayi devriminden geçiyor. Sermayenin küreselleşmesi anlamında küreselleşme ise, birinci sanayi devriminin ürünü; yeni keşifler ve icraatlarla ulaştırma ve haberleşmeye yeni boyutlar katan ikinci sanayi devriminde ise sermayenin küreselleşmesi olgusu son buluyor." Kazgan'ın da belirttiği gibi keşifler sonunda coğrafyanın belirleyici özelliğinin azalması, ulaşım, iletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişmesi ve yayılması ile yakın ilintisi vardır.

Küreselleşmesinin tarihsel gelişimini üç dalga ölçeğinde sınıflandıran Toffler bu

durumu ülkeler arasındaki ticaretin büyük ölçüde arttığında uluslar arası düzeyde küresel özellikler gösterdiğini belirtmektedir. Ona göre (Godinez, 1999, s. 59-78);

- **Birinci Dalga;** 15 yy. ikinci yarısından itibaren birkaç Avrupa ülkesi tarafından deniz ticaretinin geliştirilmesi ile ticaret yayılmaya başladı. Bu esnada Avrupa kapalı tarım ekonomisinden ticari kapitalizme geçiş sürecine geçmiştir. Siyasal olarak ta feodal beyliklerin yerini ulus devlete bıraktığı görülmektedir. Yeni siyasal birim olan ulus-devlet, ülke üzerinde tek tip yasaların çıkartılması, tek tip vergi uygulaması, dil ve kültür yönünden homojenleştirme politikalarının yürütülmesi ve hukuk güvenliğinin sağlanması gibi fonksiyonları üstlenerek ticaret burjuvasının ulusal pazar ölçeğinde faaliyet göstermesi güvence altına alındı.16-18 yy.'larda yaygın olarak benimsenen merkantilist düşünce ve politikaların doğal sonucu olarak "sömürgecilik" ilke olarak dış politikaya egemen oldu. Merkantilist kuramına göre güçlü devlet olmanın yolu çok sayıda koloniye sahip olmaktan geçiyordu. İspanya, Portekiz, Hollanda ve İngiltere en büyük sömürgeci devletler olmuştur.
- **İkinci Dalga;** Sanayileşme ikinci dalgasının itici gücüdür. Sanayi üretimi yalnızca uluslar arası ticaretin genişlemesini hızlandırmakla kalmadı yapısını da dönüştürdü. 1880'lere gelindiğinde de kapitalizm tekelleşmiştir. Sanayi üretiminin artması ile ulusal pazarlardan daha geniş ve güvenli pazarlar bulunmasını zorunlu kıldı. Bu zorunluluk nedeni ile sömürgecilik emperyalizm biçimine dönüşmeye başladı. Bu yeni sömürge politikası 19. yy. da Avrupa'nın ekonomik ve sosyal sorunlarına çözüm getiren bir dış politika ilkesi olmuştur.
- **Üçüncü Dalga;** Bu küreselleşme dalgası 20. yy. sonunda bilgi işlem, iletişim ve benzeri alanlardaki teknolojik gelişmeler ve üretimin örgütlenmesindeki büyük değişim ile bağlantılıdır. Dünyanın son 20 yılda geçirdiği değişim sanayi devriminin yarattığı değişim kadar köklüdür.

Toffler'in küreselleşmesinin tarihi gelişimi ile ilgili 1981 yılındaki şu iddiasının geçen zaman dilimi sonunda isabetli çıktığını vurgulamalıyız.

"Geçmiş yüzyıllarda ikinci dalga modernleştirmeçilerinin, birinci dalganın modernlik öncesi toplumlar karşı yapmış oldukları gibi şimdi de yeni dalganın modernlik öncesi toplumlara karşı yapmış oldukları gibi şimdi de yeni uygarlığın kendi küresel hegemonyasını kurmak için savaşması pekâlâ mümkündür." (Toffler, 1981, s.

32). Bu tespitle Yugoslavya, Afganistan, Irak örneklerinin örtüştüğünü söyleyebiliriz.

1.4 KÜRESELLEŞMEYE İDEOLOJİK YAKLAŞIM

Küreselleşme olgusu üzerine pek çok politik ve ideolojik yaklaşımdan söz edilebilmektedir. Uluslar arası sistemde süreçleri etkileyen, devletlerin bazılarının menfaatlerine uygun biçimde bayraktarlığını yaptığı bu ideolojik yaklaşımlardan bu başlık altında söz edilecektir.

1.4.1 Atlantikçiler/Batıcılar İdeolojisi

Bu görüşü benimseyenler, Rusya'nın bir Batı devleti olduğunu, ülkenin kalkınmasının ancak AB'ye entegrasyonu ile mümkün olabileceğini iddia etmektedirler. 1991 yılındaki olaylardan sonra, Rusya'nın dış politikası, geleneksel alanlar ve dostlardan uzaklaşılması, özgür ve gelişmiş bir ülke kurmak için, Batı ile işbirliği temelinde inşa edilmeye çalışılmıştır. Batıcılara göre, SSCB ve Batı arasında on yıllar süren çekişme, Bolşevizm'den kaynaklanmıştır; Rusya'nın "uygar ülkeler ailesi" ne katılmasının yolu da ABD ile olan süper güç olma ve dünya hegemonyası rekabetinden vazgeçmekle mümkündür (Hekimoğlu, 2007, s.254).

Batıcılar, Rusya'nın Batı'nın eşit haklara sahip ortağı haline gelmesini, ideolojiden arınılarak, demokratikleşmiş, ekonomisi gelişmiş, istikrarlı bir siyasi ve sosyal sisteme yönelişin hakim olduğu bir ülke hayalini kurmaktaydılar. Onlara göre, Batı modeli demokrasi ve pazar ekonomisine geçiş, Batı'nın yardımı olmaksızın imkansızdır. Atlantistler, aynı zamanda, AB, NATO gibi uluslararası kuruluşlara hızlı bir entegrasyondan yana olmuşlardır (Hekimoğlu, 2007, s.254).

Gorbaçov'un, Glasnot ve Perestroyka ile yarattığı Batı'ya yeni bakış tarzı, liberal Batıcıların gelişmelerinin önünü açmıştır. Batı yanlısı bu bakış ve algılama 1993 yılından itibaren yerini yavaş yavaş Avrasyacı bir bakış açısına ve politikaya bırakmıştır (Hekimoğlu, 2007, s.255).

Rusya'nın, kültürel açıdan Batı'ya mı yoksa Doğu'ya ait olduğu sorusuna Batıcılar "hiç kuşkusuz Batı" cevabını verirlerken, Rus edebiyatı ve müziği olmaksızın, Batı medeniyeti ve kültürünün eksik kalacağını ifade etmektedirler (Hekimoğlu, 2007, s.255).

Yeltsin yönetiminin ilk yıllarındaki Batıcı/Atlantikçi ekibindeki en önemli unsurlar, Dışişleri Bakanı Kozirev ile Başbakan Igor Gaidar olmuşlardır. Bu grubun hedefi Rusya Federasyonu'nda Batı modeli bir demokrasiyi, insan haklarını kabul eden, hukukun üstünlüğüne inanan bir hukuk devletini kurmak, serbest piyasa ekonomisini kurarak hızlı kalkınmayı sağlamak ve ülkeyi G-7'lerin sekizinci üyesi haline getirmek olmuştur. Batı'dan beklenen ekonomik ve siyasi desteğin istenilen düzeyde gelmemesi büyük hayal kırıklığı yaratmış, ABD'nin NATO'nun Doğu'ya genişlemesine verdiği destek, Batı'nın Rusya'ya karşı güvensizlik duyması ve Rus diasporasının haklarının gözetilmemesi, Atlantist söylemlerin azalmasıyla sonuçlanmıştır (Hekimoğlu, 2007, s.256).

Yapılan kamuoyu araştırmalarında 1991 ile 1995 yılları arasında, ABD'nin Rusya'nın zayıflığını kendi menfaatine kullanacağına inananların oranı %51' den % 71'e çıkmıştır (Hekimoğlu, 2007, s.256).

Atlantistler ancak 1991 ile 1993 arasındaki dönemde Rus politikasında etkin olabilmişlerdir. Atlantistler, AB'ye ve NATO'ya üyeliği desteklemişler, ABD'nin Irak operasyonuna da göz yummak gerektiğini ifade etmişlerdir. Şu anki ekonomik ve politik atmosferden dolayı, Atlantistler, Batı'nın Rusya'yı önümüzdeki 40 yıl süresince aralarına kabul etmeyeceğini düşünmektedirler (Hekimoğlu, 2007, s.257).

1.4.2 Avrasyacılık İdeolojisi

Dugin, Roman-Alman medeniyetinin kendine özgü bir değerler sistemi geliştirerek, bunu başka millet ve kültürlerle zorla, güç kullanımı temelinde dayattığını savunmaktadır. Bu, bütün uygarlığın sömürgeleştirilmesi eylemidir; Hıristiyanlık sonrası laiklik temelinde kurulmuş bir sistemdir ve yüceltirilen değerler bireycilik, bencillik, rekabet, maddiyatçılık, teknik gelişme ve tüketimin kutsanmasıdır. Roman-Alman uygarlığı, Dugin'e göre aklın üstünlüğü (rasyonalizm) temelinde başka halkların manevi değerlerine savaş açmıştır (Dugin, 2007, s.18).

Dugin'e göre uygarlığın temelinde sadece tarih ve kronolojik kavramların kullanılmaları yetersizdir, coğrafi konumun da dikkate alınması şarttır. Dugin evrensel tek bir gelişim modelini reddetmektedir; her kültürün kendine özgü bir rasyonalitesi, gelişim modeli, zamanı olduğunu, kendine has bir mantık çerçevesinde gelişim evrelerine sahip olduğunu belirtmektedir (Dugin, 2007, s.19).

19. yüzyıldaki ilk Rus Slavcılarını (Hormyahov, Aksahov, Kireyevskiy) Rus uygarlığının, Batı'dan gelen liberal modernizmden korunması gerektiğini belirtirlerken, geleneğin eski çağın ve Rus tarihinin saygınlığını yüceltirlerken, Batı modelinin Rusya'ya uymayacağını savunuyorlardı. Son dönem Slavcılarında (Danilevskiy, Leontiyev, Lamanskiy) göre kendini Batı etkisine tamamı ile kapatmalıydı. Avrasyacılar ise, Rusya için olumlu olarak nitelendirilebilecek etkinin sadece Doğu'dan gelebileceğini, Rusya'nın misyonunun sadece ve sadece Roman-Alman medeniyetine karşı koyarak evrenselleşebileceğini savunmaktaydılar (Dugin, 2007, s.20). Avrasyacılar devlete ve ulusa anlam veren tek unsur olarak "hakim ide"yi işaret etmektedirler, ve bu kavramın siyasete adapte edilmesine de "ideokrasi" adını vermişlerdir (Dugin, 2007, s.22).

Dugin'e göre Batı demokrasisi Antik Yunan ve daha sonra da İngiltere adalarında, bu coğrafyalara özgü olarak gelişmiştir ve evrensel ölçüye haiz değildir. Dugin, Rusya'da halkın siyasete katılması için bölgesel ve ulusal meclislerin bulunduğu toplumsal özyönetimin olduğu ve köylülerin aktif rol aldığı "demosi" kavramını önermektedir (Dugin, 2007, s.23).

1.4.3 Yeni Avrasyacılığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

1980'lerin ortasından itibaren Sovyet toplumunda birlik ve eşitlik bilinci anlamında bir erozyon baş göstermiştir. Bu da "ilerici ve muhafazakar kuvvetler", "reformcular" ve "gericiler" olmak üzere toplumun üç ayrı kampa bölünmesine sebep olmuştur. Aslında tartışma, Sovyet sisteminin bir krizde olduğunu kabul edenler ile etmeyenler arasında gözlemlenmiştir (Dugin, 2007, s.26).

Reform denilince Batı tipi liberal demokrasinin anlaşılması, Batı sosyo - kültürel ve ekonomik modellerinin hali hazırdaki Sovyet modelleri ve diğer uygulanmakta olan modellerden tartışılmaz üstünlüğüne dair baskın algılamalar bu döneme damgasını vurmuştur. Batı yanlısı reformcularda belli bir dünya vizyonu, enerji, çekicilik ve cazibe gözlemlenmekteyken, muhafazakarlarda dikkat çeken özellikler gelenekçilik ve zamanın durağanlaştırılma eğilimi olmuştur. Batıcı liberal demokrasi 1990'lı yıllarda galip gelmiştir (Dugin, 2007, s.27).

Reformların gelişimi ve derinleşmesiyle birlikte, Sovyet muhafazakarları ve reformların toplumsal sonuçlarından hayal kırıklığına uğramış reformcular tarafından,

herhangi bir dış stratejik, entelektüel ve mali destek olmadan “yurtseverlik” temelinde bir “ulusal muhalefet” hareket teşekkül etmiştir (Dugin, 2007, s.28).

1985 - 1990 arası dönemde, komünizmi reddeden milliyetçi çevrelerde “sağcı yeni Avrasyacılık” kavramı benimsenmeye başlanmıştır. Eski kiliselerin onarılması, devrim öncesindeki dini ve monarşi kültürünün canlandırılması, Rusya tarihinin Sovyet - Marksist görüş dışarıda tutularak yeniden tasarlanması gibi milliyetçi yurtseverlerin teklifleri muhafazakar ve reformcu çevrelerce “faşizm”in hortlaması olarak görülmekteydi (Dugin, 2007, s.29).

Yeni Avrasyacılığın “sağcı muhafazakar” özelliğinin “Ortodoks - Monarşist” ve “yurtsever - milli” unsurları oldukça önem arz etmektedir; bu unsurları itibariyle “sol Avrasyacılar” tarafından çok sert olarak eleştirilmişlerdir (Dugin, 2007, s.30).

1991 - 1993 arasındaki dönemde, 1991 yılındaki başarısız darbe girişiminin ertesinde komünist - monarşist yakınlaşması gözlenmiştir. Yeni Avrasyacılar ilk dönemlerine ait anti - komünist söylemlerini gözden geçirmekteydiler. Bu yıllarda Rusya’ya, Avrupa’dan “yeni sağcı”ların teorisyenleri gelmekteydi ve bu muhafazakar akım yeni Avrasyacıların araştırmalarıyla uyumluluk arz etmekteydi; solcu ekonomik modellere sempati duymaktaydılar (Dugin, 2007, s.31).

Bu dönemde ilk kez Yeni Avrasyacılık liberal demokratik şekle uydurulmaya çalışılmıştır; bazı ılımlı “demokratlar”, “demokratik Avrasyacılık” projesini ortaya atmışlardır. İnsan hakları savunucusu Sharov da Avrasya kavramını kullanmaktaydı; lakin bunu coğrafi anlamda ve “Atlantikçi” bir felsefe kapsamında yapmaktaydı. Sharov, SSCB’nin hukuki ve coğrafi bir bütünlük olarak korunmasını ama Sovyet ideolojisinin lağvedilmesini savunmaktaydı (Dugin, 2007, s.32).

1994 - 1998 arasındaki dönemde, 1993 yılında ulusal-yurtsever muhalefetin ciddi yenilgisinden sonra Yeni Avrasyacılık hareketi bağımsız siyasi bir akım olarak yoluna devam etmiştir (Dugin, 2007, s.33).

Yurtsever hareket içinde, Avrasyacılıkla ilgili, ideolojik olarak benimsenmesi, bazı yönlerinin alınması ve Avrasyacılığın derin bir şekilde reddedilebilmesi gibi üç farklı yaklaşım gözlenmiştir. Bu dönemde, Batı karşıtı, anti - liberal, anti - küresel eğilimli “akademik” yeni Avrasyacılık akımı da çıkmıştır (Dugin, 2007, s.34).

1998 - 2001 arasında, Yeni Avrasyacılar, jeopolitik yaklaşımın, siyasi ve uluslararası olayların kavranmasında etkin yöntemlerine dair araştırmalar

başlatmışlardır. Dini alanda “eski din” mirasına yönelik kapsamlı araştırmalar yapılmıştır. 1998’de Yeni Avrasyacıların lideri Dugin, Rusya Parlamentosu Başkanı G.N. Seleznov’un danışmanı olmuştur (Dugin, 2007, s.35).

2000’de Dugin, “Rossiya” adında sol - merkez politik projesinin teorik programının hazırlanmasında aktif rol üstlenmiştir. Bu girişimin siyasal bir sonucu olmamasına rağmen, bu dönemde Yeni Avrasyacılık hareketi daha iyi organize olmuş ve bağımsız siyasal bir örgüt hüviyetine bürünmüştür. Putin, başbakan vekili olduğunda da Yeni Avrasyacıların tam desteğini arkasına almıştır (Dugin, 2007, s.36).

Putin, 2001’de, “Gümrük Birliği” ülkeleri başkanlarıyla, Bişkek’te “Avrupa - Asya Ekonomik Birliği”ni kurduğunda, Avrasyacıların önemli bir beklentisi gerçekleşmişti. Başkan Putin, Bruney’de “Rusya bir Avrasya ülkesidir” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Dugin, 2007, s.37).

Yeni Avrasyacılar, Ekim 2000’de yollarına “Avrasya” Bütün Rusya Siyasal Toplumsal Hareketi (OPOD) olarak devam etme kararı almışlardır. Nisan 2001 de yapılan kuruluş kongresinden Başkan V. Putin’e destek kararı çıkmıştır (Dugin, 2007, s.37).

Aralık 2001’de, OPOD Avrasya’nın, politik bir partiye dönüştürülmesi kararı alınmıştır. Hareketin yerel örgütlerinin, kendi gazeteleri ve internet siteleri de vardı ve hem teorik hem de pratik olarak aktif siyasi faaliyetlerde bulunmaktaydılar. 30 Mayıs 2002 de Moskova’da, Sviato - Danilov Manastırı’nda Avrasya Siyasi Partisi’nin kuruluş kongresi gerçekleştirilmiştir (Dugin, 2007, s.38).

1.5 TEK KUTUPLU - ÇOK KUTUPLU DÜNYA PARADİGMASI

Rusya’da küreselleşme, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında başlamış; gelişim süreci, I.Dünya Savaşı, 1917 Bolşevik Devrimi ve takip eden 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş ile tam anlamıyla duraklamaya girmiştir. Küreselleşme 1980’lerin son dönemlerinden itibaren Rusya’daki varlığını yeniden hissettirmeye başlamıştır. Küreselleşmenin doğası gereği, ülkelerin iç ve dış gelişimleri dünya olaylarından bağımsız olarak düşünülmemeyeceğinden, Rusya Federasyonu’nun dış politik oluşumu da dünya olaylarından uzak tutulamamıştır. Merkezi ve Doğu Avrupa Komünizmi’nin yıkılışı, Sovyetler Birliği ve Sosyalizmin bu coğrafyadaki üstünlüğünün ve dominasyonunun sonunu getirmiştir (Hekimoğlu, 2007, s.273).

1990'lı yılların ortasında ABD yönetimi dünya devletlerini, Amerikan bayrağı altına giren “esas devletler”, doğru yönde ilerleyen “geçici ülkeler”, ABD’ye düşman “haydut devletler” olarak sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Bu dönemde “esas devletler” olarak nitelendirilen ülkelerin “Amerikan Merkezli” modeli temel alacağı tahmini yapılmıştır (Hekimoğlu, 2007, s.275).

Immanuel Wollerstein, Fransız “Inneles” ekolünün “tek tarih” varsayımını, Marksist “tek ekonomi” kavramı ile “merkez - çevre” karşıtlığı içinde birleştirmiş, dünyanın “tek dünya” sistemine yöneldiği iddiasında bulunmuştur (Hekimoğlu, 2007, s.277).

Küreselleşme sürecinin, dünya toplumunun gelişimindeki rolünün belirginleşmesinde 20.yüzyılın sonu işaret edilirken, esas olarak devletlerin birbirine bağımlılık süreci, II. Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaşmıştır. Günümüzün küresel sorunları tek bir devlet değil, tüm dünyanın çıkarlarını ilgilendirmektedir. Rusya'nın eski Başbakanlarından Primakov, küreselleşmenin günümüzdeki liderinin ABD olduğunu, ve bu kavramın bir serbest bölgesel entegrasyon sürecinin karşılığı olduğunu ifade etmiştir (Hekimoğlu, 2007, s.278).

H. Margenthau'nun, askeri güce dayalı realizm düşüncesinin savunucusu James Goodby, “Bölünmeyen Avrupa” adlı eserinde, her an savaş çıkma ihtimali, istikrarsız dünya, ABD - SSCB iki kutuplu dönemdeki “şartlı barış” gibi sebeplerle, realitenin, istikrarın tesisi için ülkeleri siyasi, ekonomik ve askeri birlikler kurmaya ittiğini belirtmiştir. Bu “istikrarlı dünya”nın, 21. yüzyılda Avrupa Birliği çatısı altında birleşen ülkeler için gerçekleştiğini ve teorisinin doğrulandığını ifade etmiştir (Hekimoğlu, 2007, s.279).

H.Kissinger, 21. yüzyıl uluslararası sisteminin, ABD, AB, Çin, Japonya, Rusya ve Hindistan olmak üzere en az altı önemli güç merkezi etrafında toplanacağını belirtirken; Rusya Federasyonu, Çin ve Hindistan'ın politikalarının, ABD ve ortaklarından pek çok konuda bağımsız geliştireceğini ifade etmiştir. Kissinger, günümüz küreselleşme politikasının da çok merkezli, çok medeniyetli olduğunu vurgulamıştır (Hekimoğlu, 2007, s.280).

1.6 KÜRESELLEŞMENİN SİYASİ SONUÇLARI

Siyasal küreselleşme, global düzende siyasi argümanların daha yoğun ve geniş bir düzlemde ortaya konması olarak ifade edilmektedir.

Küreselleşmenin siyasi boyutu ile ilgili olarak akla ilk gelen, ulus devlettir. Ulus devlet, küreselleşme ile ilgili tartışmaların başında yer almaktadır. Ulus devlet, ulusların karşılıklılık ilkesince uluslararası eşitliği öngörmekte; ulusal egemenlik ve devlet egemenliği esasına dayanmaktadır (Özkan, 2000, s. 370).

Küreselleşme, devleti, yetkilerini kendi içindeki daha küçük siyasi yapılar ve ulus üstü örgütlerle paylaşmak zorunda bırakarak en mühim sonucunu yaratmıştır. Çok uluslu şirketler tarafından konulan ekonomik hedeflere ulaşmak için siyasi alanda yazılan senaryolar devlet müessesesini zayıflatmıştır. Ülkeler arası siyasi sınırlar anlamını yitirmiş, birçok toplumda kanlı mücadeleler sonucu kazanılan uluslaşma değeri, yerini etnik kökene dayalı kontrolü kolay küçük yönetim yapılarına bırakmıştır. İç çatışmalar artmış, suç istatistikleri yükselmiş, sendikacılık hareketleri zayıflamıştır.

1.6.1 Ülke Siyasi Sınırlarının Engel Vasfını Yitirmesi

Küreselleşme, ülkelerin siyasi sınırlarını belirsizleştirerek sermayenin önündeki engelleri ortadan kaldırmıştır. Gümrük kontrolü ve bankacılık faaliyetleri gibi idarî işlemlerin meta hareketlerinin hızını düşürmeyecek biçimde yeniden düzenlenmesine yönelik uluslararası sözleşmeler ve internet ağ yapısının da katkısıyla, sermayenin devlet kontrolü dışında anlık yer değiştirebilmesi siyasi sınırları geleneksel anlamına gölge düşürmüştür (Esim, 2001, s. 3). Devletin bu faktörler üzerindeki denetim fonksiyonu etkisini yitirmiştir. Özellikle deniz ve okyanus sınırları olan ülkelerde bu sorun daha ciddi noktalardadır. Buralardan meta ve nakit para, kayıt dışı olarak deniz ve hava taşıtları vasıtasıyla rahatlıkla hareket edebilmektedir (Bacchetta, 2009, s. 30).

Bunun yanında, uyuşturucunun transit geçiş ülkesi veya üretim yapılan ülke niteliğindeki ülkeler ise gelir elde ettikleri bu yapıya göz yummaktadır. Ülke yönetimleri, siyasi sınırların kolaylıkla aşan sermaye hareketleri karşısında, ya muhtaç oldukları ya da kontrol edemedikleri için acizlik içindedirler. Meşruiyet krizi de yaratan bu durum, demokrasinin de içini boşaltmaktadır. Bu durumda ülke yönetimleri, çıkar grupları arasında dengeleri sağlama, karar alma, kutuplaşmaları önleme vasfını yitirmekte, devletle vatandaş arasındaki bağ gevşemektedir (Şen, 2008, s. 152).

Ülke siyasi sınırlarının organize suçla bağlantısı hususunda en dikkat çeken gelişme, 1990 sonrasında Avrupa'nın doğu Avrupa ve Rus menşeli suç gruplarının eylem yoğunluğuna sahne olmasıdır. Soğuk Savaş Dönemi'nin iki kutuplu yapısında demir perde, doğudan batıya insan hareketinin önünde bir engeldi (Friedman, 1999, s. 111). Bu engel aynı zamanda organize suç gruplarını da engellemekteydi. Bu duvarın ortadan kalkmasıyla birlikte eski sosyalist ülke kaynaklı suç gruplarının tüm dünyada etkileri biranda ortaya çıktı. Bireyin kazanmış olduğu hareket olanağı ve belirsizlik gibi toplumun sosyal yapısında meydana gelen değişiklikler organize suçları kolaylaştırdı (Europol, 2005, s. 1).

1.6.2 Bölgeselleşme ve Mikro-Milliyetçilik

Küreselleşme, müşteri olarak doğrudan muhatap olmak istediği bireye ulaşmada karşısına çıkacak birincil güç olan ulus devlet yapısını bertaraf etmek için, etnik temelli çatışmalar yaratmakta ve ayrılıkçı hareketlere destek vermektedir. İki kutuplu düzenin hüküm sürdüğü dönemde, sosyalist gruplarla kapitalist devlet güçleri arasında süren mücadele, günümüzde küresel sisteme eklenecek küçük parçaları oluşturma politikası doğrultusunda, kontrolsüz grupların birbiriyle çatışması biçimine dönüşmüştür. Bu tür ülkelerde, kötüye giden ekonominin faturası devlet yönetimine kesilmekte, devlet otoritelerine karşı başkaldırı görülmektedir. Çevre ülke halklarının verdikleri tepki, dinsel ve etnik akımlara katılmak, uyuşturucu sektörüne girmek gibi yöntemleri kullanarak ayakta kalma mücadelesi vermektir (Arıboğan, 2005, s. 190).

Küreselleşme insanları bilinçlendirmiştir. Zengin ve fakir kesimler aralarındaki farkı hissettiklerinde aralarındaki çizgi derinleşmiştir. Geçmiştekinden daha mobilize olan insanlar, uzaktan gördükleri ve imrendikleri hayatı yaşayan toplumların aslında kendilerine bir tehdit olduğunu fark ettiklerinde aralarındaki sınırlar belirginleşmeye başlamıştır. Batı kültürünün dominant etkisine karşı duran toplumlar geleneksel yapıya yaklaşmış ve batı dışı toplumlarda muhafazakârlık eğilimleri artmaya başlamıştır. İnsanlar beklenenin aksine küresel dünya insanı olmayı reddedip milliyet kavramının da ötesine, etnik- mezhepsel kimliklerine dönme arayışına girişmişlerdir (Talas ve Kaya, 2007, s. 154).

Küreselleşmenin etkisiyle kimi kapalı toplumların geleneksel yapısında meydana gelen çözülme, toplumsal çöküşe neden olmakta, örfi toplumsal değerlerin aşınması çeşitli kesimlerde tepkiyle karşılanmakta, bu tepkiler yeni toplumsal sorunları

oluşturmaktadır. Hızla yayılma gösteren kültürel küreselleşme, kendi karşıtı olan milliyetçi ve dinci akımları yaratmaktadır (Gökdere, 2001, s. 96). Batı karşıtı terör örgütlerinin eylemleri küreselleşmenin dünyayı bütünleştirmesinin yanında böldüğünü, taraftar kazanmasının yanında karşıtlar da kazandığını göstermiştir. Küreselleşme, dünyanın bir bölümünü ağlarla birleştirirken diğer tarafını göz ardı etmektedir. Yerel kültürler ön plâna çıkmakta ve yerelleşme ve yerelliğe doğru değişim başlamaktadır (Sarıtaş, 2009, s. 420).

Batı merkezli şirketlerin, etnik kaynaklı çatışmaların yaşandığı bölgelere gerçekleştirdiği silâh ticareti dünya barışını tehdit etmektedir. Bu bölgelerde kullanılan silâhların, ağırlıklı olarak eski demir perde ülkeleri menşeli olmasının yanında Kuzey Atlantik Savunma Paktı (NATO) ülkesi kaynaklı olanlara da rastlanmaktadır. Bu ülkelerde ihtilâl ve kriz dönemlerinde, bu silâhların suç gruplarının eline geçmesinin yanında siyasi saik güderek, bilinçli biçimde bu gruplara silâh satışının olması da ihtimal dâhilindedir (Kazgan, 1997, s. 108). Etnik çatışmalara bakıldığında küreselleşmenin temel savı olan mikro milliyetçilik düşüncesinin ürünü oldukları görülmektedir.

Sosyal dengenin bozulmasıyla sonuçlanan bu gelişmeleri önleme yolu olarak yönetim, polisiye tedbirlere başvurmayı tercih etmektedir (Kazgan, 1997, s. 183). Yatırımda kullanılacak kaynak ve enerji kamu düzeninin tesisine harcanmaktadır.

1.6.3 Zayıflatılan Devlet ve Sosyal Güvenlik

Küreselleşmeden 1960'ların beklentileriyle bugün karşılaşılan sonuçlar birbirinden tamamen farklıdır. Beklenti dâhilinde olan refah toplumu, dört iş günü içeren çalışma haftaları, ekonomik, sosyal ve politik güvenlik yerine; işsizlik, sosyal ödemelerde ve emekli maaşlarında düşüş gerçekleşmiştir (Bienefeld, 2000, s. 48).

Küreselleşme sebep olduğu işsizlik, eşitsizlik, yoksulluk ve insan hakkı ihlalleri ile bireyleri sosyal haklardan mahrum etmekte ve sosyal devlet olgusuna zarar vermektedir (Albayrak, 2012, s. 169). Şirket globalizmi işsizlik oranlarının artmasına, sosyal hizmet bütçelerinde kesintilere, büyük çapta iç ve dış göçlere ve çevre felâketlerine neden olarak büyük istikrarsızlıklar yaratmıştır. Küresel rekabette varlığını sürdürmek isteyen şirketler, esnek istihdam yoluyla işgücü maliyetlerini düşürmektedirler (Hermann, 2004, s. 154). Bu yol sermayeye kazanç sağlarken emek gücü için bir belirsizlik ve kazanılmış hakların kaybı sonucunu doğurmaktadır. Kriz

dönemlerinde ise işletmeler küresel rekabete dayanamamış ve bekalarını ise maliyetleri azaltıp kârı artırarak sağlamaya çalışmışlar, bu doğrultuda buldukları kaçak işçi çalıştırma yöntemi ise emekçi kesimin sosyal güvenlikten yoksun bırakılması sonucunu doğurmuştur (Sapançalı, 2001, s. 123).

Devlet otoritesinin sosyal güvenlik kurumlarını tesis edemediği veya gerektiği biçimde işletemediği toplumlarda, emek gücünün hoyratça kullanıldığı modern kölelik düzeni baş gösterir. Soğuk Savaş Dönemi sonrası dönemde popülerlik kazanan sosyal güvenlik anlayışına göre organize suç devlet güvenliğine karşı belirgin tehditlerdendir ve bir toplumun güvenliği siyasi güvenlikle iç içedir. Siyasi güvenlik ise kurumsal istikrar ve politik sistemin işleyişini kapsamına alır (Albayrak, 2012, s. 168). Dolayısıyla ülkelerin sosyal güvenlikleriyle siyasi güvenlikleri ve ekonomik istikrarları aynı paralelde ilerler.

Küresel rekabette uluslararası sermayeyi topraklarına çekmek için rekabet içine giren gelişmekte olan ülkeler, giriştikleri bu rekabeti kazanmak için eğitim ve sağlık gibi temel alanlarda kısıntılara gitme yolunu izlediler. Sermayeyi çekmek için uygulanan vergi muafiyeti, arazi tahsisi gibi hazineye gelir getiren kaynakların kullanılmaması bu alanda gidilen kısıntının sebebidir.

1.6.4 Hak ve Özgürlüklerde Tahribat

Küreselleşme olgusu siyasi hakları ön plâna çıkararak, devletin bireyler üzerindeki bir takım denetim işlevlerini azaltmayı amaçlarken ortaya koyduğu sonuçlarla sosyal hakları ve ekonomik hakları geriletmektedir (Bordevic, 2009, s. 48). Ekonomik ve sosyal haklar olmaksızın siyasi haklar çok fazla bir anlam ifade etmez ve biçimsel kalır. Burjuvazi geçmişte piyasanın işlerlik kazanması için insan haklarının mücadelesini verirken günümüzde piyasanın işlemesi adına geçmişte savunduğu hakları bugün kendisi ihlâl etmektedir (Demirer vd., 2004, s. 47).

Demokratik bir rejimin temel niteliğini seçme özgürlüğü oluşturur. Yarattığı bilgi kirliliği ile olaylar konusunda bireyleri kendi talepleri doğrultusunda bilgilendirip o doğrultuda yönlendirilmektedir. Bireyler, doğru bilgiye sahip olmaları durumunda rasyonel karar verebilirler. Bu doğrultuda küreselleşmenin demokrasiden beklenen işlevi engellediği söylenebilir (Edis, 2009, s. 174-177).

Bunun yanında küreselleşme doğrultusunda yaratılan şartlarda büyüyüp gelişen

organize suç grupları bireyleri sahip oldukları temel haklardan mahrum etmektedirler. Yaşama, bireysel özgürlük, çalışma, seyahat etme vb. haklar organize suç faaliyetlerinin etkin olduğu toplumlarda bireylerin kolaylıkla yitirebildikleri haklardır.

1.6.5 Özelleştirme

Küresel ekonominin temel amacı yerküre üzerinde müşteri olabilecek her bireyi, arz edilen mal ve hizmetlerle buluşturmadır. Bu doğrultuda, devlet kurumu elindeki ekonomik varlıklar özel sektöre aktarılmalı, özel sektör yönetim biçimleri kamuya uyarlanmalı, bireyler yaşamlarının her alanında kendi iradeleriyle karar vermelidirler.

Devletin ekonominin her alanına hâkim olduğu sosyalist politikadan her ikisinin birlikte yer aldığı karma ekonomiye ve oradan da devletin sadece güvenlik hizmetlerini sağlamakla görevlendirildiği liberal devlet anlayışına geçiş küreselleşmenin son hedefine ulaşmak için kullandığı ara basamaklardır (Şayian, 2003, s.74). Devletçi politikalarından liberal politikalara geçişte, kamu mallarının özel sektöre sunulması olarak temel alabileceğimiz bir süreç olan özelleştirme politikaları, gelişmekte olan ülkelerde veya geçiş ülkelerinde umulanın dışında sonuçlar doğurmuştur. Geçiş aşamasında ülkelerde yolsuzluklar artmış, ekonomik, siyasi ve toplumsal düzen zarar görmüştür.

Liberal ekonominin gereği olarak ortaya çıkan ve destek kazanan özelleştirme politikaları sonucu, kamu malı ve hizmeti konumundaki değerler organize suç gruplarının kontrolüne geçmektedir. Örneğin Rusya'da geçiş aşamasında devlet güdümlü ekonominin yerini özel sektör aldığı anda, ilk ortaya çıkan sektör temsilcileri zaten var olan yasadışı örgütler olmuş ve bunlar yolsuzluk gibi önceden kullandıkları metotları kullanmaya devam etmişlerdir. Aynı dönemde Orta Asya ülkelerinde, çocuk bakımı masrafları ve dul kadınlara yapılan çocuk yardımlarının sona ermesi, kadın işsizliğinin artması nedeniyle, kadınların sosyal statülerinde düşüş gerçekleşmiştir

1.7 DIŞ POLİTİKA

Dış politika kavramının ciddi anlamda gündeme gelmesi I. Dünya Savaşı'nın bitimi ile başlamıştır. Ondan önce hükümdarların tekelinde bulunan dış politika tabu niteliğindedir. İlk olarak ABD'de devlet hukukçuları dış politikayı hukuki bir yaklaşımla incelemeye başladılar. Zamanla kavram, siyaset bilimcilerinin ilgi alanına girerek ve tabu olmaktan çıkmaya başladı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise uluslararası

ilişkiler disiplini ile birlikte dış politika kavramı da hızlı bir gelişim göstermiştir (Gözen, 2006, s. 15).

Günlük hayatta ve literatürde, sık kullanılan bir kavram olan dış politika buna rağmen tek bir tanımla açıklanamayan bir unsurdur. Günlük hayatta genellikle “uluslararası ilişkiler” kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak, dış politika uluslararası ilişkiler disiplininin bir alt dalı olup bir devletin diğer bir devlet ya da devletler grubuna veya genel olarak uluslararası sisteme dönük eğilimleri ile ilgilidir. Fakat bu tanımlama da dış politika kavramını açıklama yeterliliğine sahip değildir. Dış politika kavramı üzerindeki bu anlaşmazlıkların iki temel nedeni vardır. Bunlardan ilki “dış” denilen alanın neresi olduğu ve politikanın nasıl oluştuğu olurken diğer neden ise, metodolojik anlaşmazlıklardır (Gözen, 2006, s. 3).

Dış politikanın çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. Örneğin genel bir tanıma göre dış politika; Uluslararası ilişkilerde bağımsız aktörler tarafından yürütülen resmi dış ilişkilerin sonucudur. Suat Bilge’ye göre dış politika; “Bir devletin kendi sınırları dışında milli menfaatlerini gerçekleştirmek için izlediği amaç, hareket tarzı ve kullandığı usuller”dir. Joseph Frankel ise dış politikayı “bir devletin diğer devletlerle ilişkileri açısından aldığı karar ve giriştiği çabalar” olarak açıklamaktadır (Sönmezoglu, 1996, s. 149). Daha birçok farklı tanımı bulunan dış politika aynı zamanda dinamik bir kavram olma özelliğindedir. İçinde bulunulan zaman ve mekana göre farklılık gösterebilmektedir.

Dış politikada kararlar karmaşık bir ekonomik, sosyal ve siyasi işlemler zincirinin ürünü olmaktadır. Bu ürünün üretim aşamasında ise baskı gruplarının ve toplumun bütün örgütlü yapılarının etkisi söz konusudur (Gönlübol, 2000, s. 89).

Dış politikayı etkileyen temel faktörler ise genel ortam, içsel ortam ve dışsal ortamdır. Genel ortamın içinde fiziki çevre(coğrafi/topografik yapı,denizler,mevki ve jeopolitik, doğal kaynaklar) ve beşeri çevre (nüfus ve nüfus hareketleri, etnik ve dini farklılaşmalar) bulunmaktadır. İçsel ortam ise sosyo-politik yapı (siyasal rejim, kamu oyu) ve karar alma sürecinden (karar alma zemini, karar alıcılar) oluşmaktadır. Dışsal ortamın kapsamında uluslararası sistem (güç dengesi, uluslararası hukuk, uluslararası örgütler) bulunmaktadır (Arı, 2006, s. 262).

Devletlerin dış politika amaçlarından bahsetmek gerekirse; bu amaçların en başında varlığını sürdürmek gelmektedir. Bu amaçlardan bir diğeri ise güvenliği

sağlamak, stratejik önemi olan yerleri elinde bulundurmak ve din, dil ve etnik bakımdan özdeş olan halkı kendi sınırları içinde tutmaktır. Devletlerin dış politika alanındaki üçüncü amaçları ise, halkının genel ve özel gereksinimlerini karşılamak için gerekleri dış tedbirleri almasıdır. Uluslararası alandaki bir diğer amaç da, dünya sistemi içindeki prestiji artırma çabasıdır. Devletlerin sayılan amaçları göreceli olarak kısa süreli amaçlar olarak nitelendirilmektedir. Bunların yanı sıra uluslararası sistemin siyasal ve ideolojik yapısının bütün olarak değiştirilmesi anlamına gelen uzun süreli amaçlar da bulunmaktadır (Gönlübol, 2000, s. 91).

Dış politika araçlarından ilki siyasal etki araçlarıdır. bu aracın kapsamına diplomasi ve propaganda girmektedir. Diplomasi, dış politikadan farklı olarak onun yürütülme biçimi anlamında kullanılmaktadır. Bir başka deyişle diplomasi, bir hükümetin belli konulardaki kanı ve görüşlerinin diğer devletlerin karar vericilerine iletilmesi sürecidir. Aynı zamanda devletlerarası sorunların barışçıl yollarla çözülmesi de diplomasi olarak algılanmaktadır. Propaganda ise bireyler ve gruplar aracılığıyla diğer grupların görüş ve davranışlarını iletişim araçlarında kullanarak etkileme, değiştirme veya kontrol ortamında tutmaya yönelik bir davranıştır (Arı, 2004, s. 265).

Dış politikanın amaçlarına ulaşma yolundaki bir diğer aracı ise ekonomik önlemlerdir. Ekonomik önlemler, ticaretin bir dış politika aracı olarak kullanılması anlamına gelmektedir. bu da üç biçimde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki bir devletin çeşitli mallara karşı gereksinme durumunu kullanarak bu devlete ekonomik açıdan ödüllendirme veya cezalandırması, ikincisi dışarıda kendisine bağlı ekonomik uydular meydana getirmesi veya ekonomik bağımlılık ilişkileri kurarak etki alanları yaratılması ve son olarak da devletin ekonomik olanaklarını arttırmak veya diğer ülkeleri ekonomik potansiyelden yoksun bırakmaya çalışılmasıdır (Sönmezoğlu, 2006, s. 23).

Dış politikanın diğer bir aracı ise askeri etki araçlarıdır. Söz konusu araçlar silahlar ve savaştır. Savaşın bir dış politika aracı olarak başarılı olup olmadığı ve etkinliği bir tartışma konusudur. Amaç yönünden bakıldığında savaş bir fayda/maliyet analizi olarak görülürken pasifist düşünce ise savaşın maddi ve manevi kayıplarına dikkat çekmektedirler. Devletlerin, silahı bir dış politika aracı olarak kullanmaları yaygın bir durum iken silahsızlanma çabaları da zaman zaman bir araç halini alabilmektedir. Örneğin Avrupa Füze Krizi ve INF Antlaşması, START ve SALT gibi.

Dış politika ile güvenlik ilişkisi dış politikanın amaçlarından biri olan güvenliğin sağlanması boyutunda devreye girmektedir. Güvenlik konusu, dış politikanın başlıca amaçlarından birisidir. Güvenlik amacı dar anlamıyla var olma amacı ile yakından ilgilidir ve anavatanın savunulmasına gerek bırakılmayacak tedbirlerin alınması anlamına gelmektedir. Bir ülkenin güvenlik tedbirleri, kendi siyasal sınırlarını aşarak diğer ülkelere doğru da yayılmaktadır. Sonuçta da bu sınırların nerede bittiği belirli değildir. Bir sonraki alt başlıkta güvenlik bağlamında dış politika kavramı açıklanmaktadır.

1.8 DIŞ GÜVENLİK POLİTİKALARI

‘Güvenlik’ uluslararası politika ve dış politika alanlarının en önemli kavramlarından biridir. Buna paralel olarak, güvenlik çalışmaları da uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde aynı derecede önemli yer kaplamaktadır. Literatüre göz atıldığında hem uluslararası güvenlik sorunları açısından hem de güvenlik çalışmaları açısından Soğuk Savaş’ın sona ermesinin çok önemli bir kırılma noktası oluşturduğu görülmektedir. Daha doğru bir ifade ile uluslararası güvenlik alanında 1980’lerden itibaren başlayan dönüşüm süreci Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle somutluk kazanmıştır. Genel hatları ile özetleyecek olursak, uluslararası güvenlik alanında yaşanan dönüşüm, realist güvenlik yaklaşımlarının yerini çoğulcu, kapsamlı ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarının alması şeklinde tanımlanabilir. Söz konusu dönüşüm süreci hem Avrupa’nın güvenlik gündeminde hem de Türkiye’nin ulusal güvenlik politikasında yaşanan dönüşüm ile birtakım paralellikler taşımaktadır.

1.8.1 Geleneksel Güvenlik Yaklaşımları

Soğuk Savaş boyunca hâkimiyetini sürdüren geleneksel güvenlik anlayışı realist yaklaşımlardan beslenmiştir. Güvenlik çalışmaları, realizmin varsayımlarından hareket eden, devlet merkezli ve askeri/stratejik sorunlara odaklanmış bir araştırma gündemine sahip olmuştur. Bu bağlamda ‘güvenlik’, devletlerin çıkar ve amaçlarına göre tanımlanmıştır. Bir devletin en önemli ulusal çıkarı ve dış politika amacı varlığını sürdürmek yani güvenliğini sağlamaktır. Bunun yolu da daha fazla güç elde etmektir. Klasik realizm bu durumun insan doğasının siyasal düzeye de yansımından kaynaklandığını, devlet adamlarının dış politikayı yönetirken ahlak ilkelerine ya da hukuki zorunluluklara göre değil çıkar ve güç değerlendirmelerine göre hareket ettiğini

savunur. Dolayısıyla devletler güvensiz bir ortamda hareket etmektedirler ve yegâne çıkarları ulusal güvenlikleridir. Yapısal realizm ise insan doğasından değil uluslararası sistemin yapısından yola çıkar fakat aynı değerlendirmeyi yapar. Kenneth Waltz şunları söyler (Waltz, 1979, s. 126):

“Anarşi ortamında güvenlik en yüksek hedeftir. Devletler yalnızca varlıklarını sürdürmeyi garanti ettikleri takdirde refah, ekonomik kazanç ve güç gibi diğer hedeflerin peşinden güvenle gidebilirler.”

Realist yaklaşımlar, ister insan doğasından isterse sistemin yapısından kaynaklansın, uluslararası ortamdaki anarşinin ve güvensizliğin giderilemeyeceğini savunurlar. Bu durumda devletlerin yüzde yüz güvenli bir dünya arayışı anlamsızdır. Devlet adamları güvenli, adil ve barışçı bir dünya yerine daha az tehlikeli bir dünya arayışındadırlar (Donnelly, 2005, s. 31). Her devlet kendi çıkarı doğrultusunda hareket ettiğine göre devletlerarası kalıcı işbirliği de mümkün değildir. Uluslararası politika alanında işbirliği geçici, rekabet kalıcıdır. Başka bir ifade ile kendine-yardım ilkesi anarşik ortamın kaçınılmaz ilkesidir (Waltz, 1979, s. 111).

Devletlerin, kendine-yardım ilkesine göre güvenliklerini sağlama yoluna gitmeleri ‘güvenlik ikilemine’ yol açmaktadır. İlk kez John Herz’in kavramsallaştırdığı güvenlik ikilemi, devletlerin güvenliklerini sağlamak hedefiyle askeri yeteneklerini artırmaları ve/fakat bu durumun diğer devletlerin güvenliklerini azaltması sonucu ortaya çıkar (Herz, 1950, s. 180). Bir devletin askeri yeteneklerini artırması rakip devlet tarafından saldırgan bir eylem olarak yorumlandığı takdirde karşılıklı güvensizlik doğacak ve istenilenin tam tersi bir sonuç oluşacaktır. Sonuç olarak bir devletin güvenliği bir diğerinin güvensizliği anlamına gelecek ve yüzde yüz güvenlik hiçbir zaman sağlanamayacaktır. Bir savaş ihtimali her zaman vardır fakat zaten asıl olan savaş tehlikesinin olmaması değil savaşın kendisinin olmaması yani istikrardır.

Görüldüğü gibi, realizm, devlet merkezli bir yaklaşım olarak uluslararası güvensizliğin asla giderilemeyeceğini, bu nedenle devletlerin işbirliği değil kendine-yardım ilkesini benimseyeceklerini savunur. Kısacası devletler benzer şekilde hareket eden homojen birimlerdir. Bu nedenle realizm, alternatif güvenlik politikalarının araştırılması için elverişli değildir. Realist yaklaşımla ilgili bir diğer sorun bu kadar büyük önem verdiği güvenlik kavramını tanımlama konusundaki eksikliğidir. Fakat bu noktada Arnold Wolfers için bir parantez açmamız gerekir. Güvenliği “kazanılmış değerlere yönelik tehditlerin olmaması” şeklinde tanımlayan Wolfers, güvenlik

çalışmalarındaki kavramsal eksikliği doldurma çabasının yanı sıra realizmin tersine alternatif güvenlik politikalarının tanımlanmasını sağlayacak kavramsal araçları da sunmuştur (Wolfers, 1952, s. 501). Wolfers, devletlerin ne kadar güvende olduklarının nesnel olarak ölçülemeyeceğinden hareketle güvenlik algılamalarının öznelliği üzerinde durmuş, ulusal çıkarların zamana ve koşullara göre değişebileceğini ve her devletin farklı kazanılmış değerlerin korunmasına önem verebileceğini dile getirmiş, böylece devletlerin farklı güvenlik algılarına ve politikalarına sahip olabileceklerini göstermiştir. Fakat Wolfers'in bu önemli katkısının ardından güvenliğin tanımlanmasına yönelik çabalar suskunluğunu sürdürmüştür.

1.8.2 Güvenliğin Yeniden Tanımlanması

Arnold Wolfers'in sözünü ettiğimiz makalesinin ardından güvenliğin tanımlanmasına yönelik girişimlerin azlığı çeşitli yazarlar tarafından dile getirilmiştir. P. G. Bock ve Morton Berkowitz ulusal güvenlik hakkındaki çalışmaların son derece hızlı artmasına rağmen kavramın tanımlanması konusunda çok az teşebbüs olduğunu belirtirler (Bock ve Berkowitz, 1966, s. 124). Richard Ullman ise güvenlik sorunlarının askeri/stratejik sorunlardan ibaret görüldüğünü ve güvenlik çalışmalarının da kendisini askeri konular ile sınırladığını belirtir (Ullman, 1998, s. 130-133).

Seksenli yıllarda ve sonrasında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte güvenlik çalışmalarında hem nitel hem de nicel bir artış gözlenmiştir. Stephen Walt, güvenlik alanındaki bu yükselişi 'güvenlik çalışmalarının rönesansı' olarak adlandırmıştır (Walt, 1991, s. 212).

Güvenlik alanında yaşanan dönüşüm yalnızca güvenliğin kavramsal içeriğini kapsamamıştır. Güvenliğin farklı boyutlarının keşfedilmesinin yanı sıra realizmin güvenlik alanındaki diğer varsayımları da tartışmaya açılmıştır. Bu varsayımların basında, kendi çıkarlarını gözeten rasyonel aktörler olarak devletlerin, işbirliği yerine kendine-yardım ilkesini benimsedikleri düşüncesi gelmektedir. Özellikle Avrupa'da gerçeklesen bütünleşme süreci ve Soğuk Savaş'ta yaşanan yumuşama devletler arası işbirliği alternatiflerinin keşfedilmesine imkân vermiştir. Bununla birlikte, AB bütünleşmesini açıklayan çeşitli yaklaşımların ortaya çıkması ele aldığımız dönemden daha gerilere dayanır. Örneğin David Mitrany, devletler arası işlevsel birleşmenin ve işbirliğinin ulusal farklılaşmaları önemsiz kılacağını ve devletlerin davranış biçimlerini

değiştirerek savaşa yol açan davranışları gidereceğini belirtmiştir (Mitrany, 2003, s. 112).

Devletler arası işbirliği üzerinde duran bir diğer yaklaşım ise neoliberal kurumsalcılıktır. Bu yaklaşımın en önemli katkısı devlet dışı aktörlere önem vermesinin yanı sıra uluslararası örgütlerin güvenlik sağlayıcı etkilerinin altını çizmesidir. Robert Keohane ve Lisa Martin'e göre uluslararası kurumlar bilgi sağlayarak, karşılıklı ilişkilerin maliyetini azaltarak, koordinasyonu artırarak ve sorumlulukları daha güvenilir kılarak uluslararası işbirliğini ve güvenliği artırmaya yardımcı olurlar (Mitrany, 2003, s. 114).

Görüldüğü gibi güvenlik çalışmalarındaki dönüşümün özünde;

- Güvenliğin kavramsal içeriğinin genişletilmesi,
- Güvenliğin askeri/stratejik boyutlarının dışına çıkılması,
- Devletler arası işbirliğinin güvenliğe katkılarının keşfedilmesi yer almaktadır.

Bununla birlikte devlet merkezliliğin korunduğu, güvenliğin kapsamı genişlese de askeri/stratejik sorunların öneminin azalmadığı söylenebilir. Avrupa'da görülen ekonomik bütünleşme ve karşılıklı bağımlılık süreçleri çoğulcu güvenlik yaklaşımlarının doğusunda önemli bir esin kaynağı olsa da güvenlik çalışmalarında ABD hâkimiyetinin sürdüğü de bir başka önemli ayrıntıdır. Güvenliğin kapsamının genişletilmesiyle kalmayıp farklı bir şekilde ele alınmasını sağlayacak gelişmeler Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından yaşanacaktır. Bu gelişmeler için uygun zemin ise Avrupa'da oluşacaktır.

1.8.3 Eleştirel Güvenlik Çalışmaları

Eleştirel güvenlik çalışmaları belirli bir bütünlük taşımayıp çeşitli post-positivist yaklaşımların toplamından oluşmaktadır. Eleştirel yaklaşıma mensup yazarların Frankfurt Okulu, post-modernizm, feminizm vs. gibi çeşitli kaynaklardan beslendiği görülmektedir. Bu durum bilinçli bir tercihi yansıtmaktadır. Örneğin, Keith Kraus ve Michael Williams'ın derledikleri, farklı eleştirel yaklaşımları bir arada sunan 'eleştirel Güvenlik çalışmaları' adlı kitapta güvenlik alanında kalıplaşmış bir anlayış ve yeni bir ortodoksi oluşturmaktan özellikle kaçınılmıştır (Kraus ve Williams, 1997, s. viii).

Ken Booth'un temsil ettiği ve Aberystwyth ya da Galler Okulu olarak bilinen eleştirel güvenlik yaklaşımı ise yerleşik ve bütüncül bir güvenlik anlayışını savunmuştur. Geleneksel kavramların güvenliğin tanımlanmasında yetersiz kaldığı ve yeni bir kavramsallaştırmaya ihtiyacımız olduğu belirtilmiştir. Bu açıdan en önemli kavram "özgürleştirme"dir (Booth, 1991, s. 317). Özgürleştirme, insanları (bireyleri ve toplumsal grupları) özgürce yapmayı tercih edecekleri şeylerden alıkoyan fiziki ve insani kısıtlamalardan kurtarmak biçiminde tanımlanır (Booth, 1991, s. 319). Buradan anlaşılacağı gibi kimin güvenliği sorusuna verilen cevap devletin değil insanın güvenliğidir. Devlet, güvenlik sağlayıcı olabileceği gibi güvensizliğin kaynağı da olabilir. Oysa güvenliğin asıl amacı bireysel özgürlüklerdir ve devlet bunu sağlayan bir araç olmalıdır. Devletin bu işlevini yerine getirmede ne kadar yeterli olduğu ise ayrı bir tartışma konusudur.

Yalnızca güvenlik bağlamında olmasa da özgürleşme kavramını kullanan başka bir yazar Andrew Linklater, Westfalya sonrası olarak adlandırdığı dönemde vatandaşlık tanımının değiştirdiğini ve AB'nin özgürleşme eğilimlerini destekleyen bir kurum olduğunu savunur (Linklater, 1998, s. 195).

Fakat unutmamak gerekir ki AB'nin askeri güvenlik sorunlarından çok insani sorunlara öncelik vermesinin tarihi arka planında Soğuk Savaş boyunca Avrupa'nın askeri güvenlik ihtiyaçlarının NATO tarafından karşılanması ve Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'ya yönelik askeri tehditlerin önemli ölçüde ortadan kalkması yatmaktadır. Askeri tehdit algılamaları yoğun olan ülkelerde, örneğin Türkiye'de, eleştirel güvenlik yaklaşımlarının zemin bulması mümkün olmamıştır.

Ole Wæver, çeşitli toplumsal birimlerin ve özellikle siyasi liderlerin söylemsel pratikler aracılığı ile bir meseleyi güvenlikleştirebileceklerini ileri sürer. 'Konuşma eylemi' (speech act) ile bir meseleye güvenlik etiketinin yapıştırılması o meseleye olağanüstü bir statü kazandırır (Wæver, 1995, s. 56-57). Artık normal bir sorun değil bir tehdit söz konusudur. Bu öyle bir tehdittir ki onunla ilgilenmediğimiz takdirde geride 'biz' diye bir şey kalmayacak ve diğer sorunların da bir anlamı olmayacaktır. Meselenin bu şekildedartışılmaz bir hal alması devlet adamlarına, siyasetin olağan yöntemlerinin dışına çıkarak olağanüstü önlemler alma yetkisi vermektedir (Buzan vd., 1998, s. 24). Sorunların bu şekilde yorumlanarak güvenlikleştirilmesi herhangi bir tehdidin olmadığı anlamına gelmez. Burada önemli olan, söz konusu meselenin, gerçek bir tehdit olup olmadığı değil nasıl sunulduğudur (Buzan vd., 1998, s. 24).

Güvenliğin tanımının öznel bir içeriğe sahip olması ve içeriğinin devlet adamları tarafından genişletilme potansiyeli taşıması siyasal süreçlerde bazı sorunlar doğurabilmektedir. Bu nedenle, güvenlikleştirmenin tersi olarak güvenliksizleştirme, Wæver'ın önerdiği güvenlik politikasıdır. Wæver'a göre güvenliksizleştirme bir meselenin güvenlik alanından çıkarılması, olağan siyaset alanına dâhil edilmesidir ve güvenlik tedbirleri gerekçesiyle birtakım hakların askıya alınmasındansa daha fazla meselenin güvenliksizleştirilmesi gerekir (Wæver, 1995, s. 57).

Sonuç olarak güvenlik çalışmalarında yaşanan dönüşüm, önceleri ABD hâkimiyetinde olan güvenlik tanımlamalarının Avrupalı bakış açısıyla yeniden ele alınmasını mümkün kılmıştır. Diğer taraftan Avrupa'nın Soğuk Savaş sonrasında güvenliğini yeniden tanımlama ihtiyacı ile karşı karşıya kalması AB bütünleşme sürecine güvenlik boyutunun eklenmesi ile sonuçlanmıştır. Böylece AB kendisini bağımsız bir güvenlik aktörü olarak inşa etmiştir. AB'nin üye ve/veya aday ülkelerin güvenlik politikalarını etkileyebilme yeteneği de buradan kaynaklanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN DIŞ GÜVENLİK POLİTİKASI

2.1 TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL İLKELERİ

Bir “Orta Büyüklükte Devlet” Türkiye’nin dış politika ilkelerine geçmeden önce; Türk dış politikasını etkileyen temel faktörlere değinmekte fayda vardır. Türkiye, Asya, Ortadoğu - İslam ve Batı kültürlerinin etkisi altındadır. Buna bağlı olarak topraklarının %97’si Asya’da bulunan Türkiye, Asya kültürel boyutunun bir etkisi olarak, feodal ve göçebe toplum izlerini taşımakta ve bunun bir sonucu olarak insanlar, karşısındaki ile belli bir noktada uzlaşmak yerine karşısındaki ortadan kaldırmayı tercih eden bir tutum içine girmektedirler (Arı, 2008, s. 339). Bu durumun dış politikaya etkisine bakıldığında ise; çıkarların karşılıklı müzakere ve pazarlıkla yürütüldüğü bir dönemde, masadan çekilme, küsme biçiminde kalıpların sergilenmesine yol açabilir. Ortadoğu kültürel boyutunun bir sonucu olarak halkının %98’i Müslüman olan Türkiye, İslami ilkelere yabancı bir ülkedir ve bunun bir sonucu olarak Türkiye’nin bir Ortadoğu ülkesi olarak sayılmaması söz konusu olmaktadır (Gönlübol, 1993, s. 173). Türkiye için “burası Türkiye”, “her an her şey olabilir” gibi deyimler kullanılmaktadır. Ortadoğu teriminin de nereyi anlatmak için kullanıldığının belirsiz olması göz önünde tutulduğunda bu deyimlerin kullanılması anlamlıdır.

Topraklarının sadece %3’ü Avrupa’da bulunmasına karşın Türkiye, Ortadoğu’nun Batı’ya her bakımdan en yakın, en batılılaşmış ülkesi ve İsrail ile birlikte tek demokrasisidir. Kapitalist ülkeler içinde görülen en radikal ve en başarılı yukarıdan devrim üstyapısını iradi olarak Osmanlı tarihinden ve kültüründen koparmış ve tüm yönetici seçkinleri Batılılaşmıştır (Oran,2004, 29-33). Bu doğrultuda da devlet yapısında Batı değerlerinin orta ve uzun vadede üstünlüğü görülmekte, Türkiye’nin Batı’ya ve Batılı kurumlara doğal olarak bir eğilim göstermesi sonucunu doğurmaktadır.

Tarihsel boyuta bakıldığında; Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu’nun birçok özelliğini devralmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyılda Avrupa güç dengesinin önemli bir parçası olmuş, ve zaten bu niteliğinin Osmanlı diplomasisi tarafından çok akıllıca ve dikkatlice kullanılması sonucunda İmparatorluğun ömrü yüz yıl kadar uzamıştır (Oran, 2004, s. 23). Aynı şeyleri, aynı coğrafyada kurulmuş başka devletler için de söylemek mümkündür. Türkiye’de dikkatli dış politika sayesinde

olduğundan daha önemli bir devlet rolü oynamaktadır. Dengeci dış politikanın, aynı topraklarda kurulan gerek Bizans, gerek Osmanlı İmparatorluğu tarafından iyi değerlendirilmesi, söz konusu devletlerin zayıfladıktan sonra uzun süre yaşayabilmelerini sağlamıştır.

Türkiye, toprakları oldukça stratejik bir noktada bulunan bir ülkedir. Bir yandan Balkanlara, bir yandan Kafkaslara, bir yandan da Ortadoğu'nun "Bereketli Hilal"ine ulaşmaktadır. Sanayileşmiş Batı ile enerji kaynakları bakımından zengin Ortadoğu, Hazar bölgesi arasında yer almaktadır. Ancak söz konusu toprakların aynı zamanda tarihsel göç yolları olması nedeniyle de Türkiye'nin güvenliğinin fazlasıyla önemsenmesi gereken bir faktördür. Yanı sıra bir ülkenin komşularının sayısı ve niteliğinin, o ülkenin güvenliği ile doğrudan alakalı olduğu göz önünde tutulduğunda, söz konusu komşuların sayısının fazla olması bir ülkenin saldırıya uğraması, tehdit edilmesi ve birden fazla cephede savaşa girmesi olasılığını da arttırmaktadır. Günümüzde Türkiye'nin komşuları Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, Nahcivan sebebiyle Azerbaycan, Irak, İran, Suriye ve deniz üzerinden düşünüldüğünde tüm bunlara ek olarak Ukrayna, Kıbrıs, Rusya ve Romanya'dır. Türkiye'nin komşularının fazla olması, süregelen tarihsel ya da çıkarsal anlaşmazlıklar göz önünde tutulduğunda Türkiye'nin güvenlik endişeleri bulunduğunu ve bu durumun da onu ittifaklar aramaya ittiğini söylemek mümkündür (Oran, 2004, s. 29-33). Bu noktada uluslararası örgütlerin, Türkiye için ne denli önemli olabileceği hususu bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunlara ek olarak Türkiye'nin jeo-stratejik öneminin Boğazlara sahip olması nedeniyle bölgesel boyuttan evrensel boyuta çıktığını söylemek mümkündür.

Bu noktada Türkiye'nin bölgesel güvenlik çemberleri ve ikilemlerine değinmek gerekir. Avrupa perspektifine bakıldığında; Batı ittifakında aktif biçimde yer almak, ama bu nedenle kuzeydeki büyük komşuyu yani SSCB ve sonrasında Rusya'yı tehdit etmemek ikilemidir. Bu ikilem son yıllarda AB'ye girmek ama içişlerine müdahale ettirmemek ikilemi ile de desteklenmektedir.

Balkan perspektifine bakıldığında; Türkiye'nin, Avrupa'ya açılış kapısı olan Balkanlarda sürekli etkin olmak, ancak Bulgaristan ve Yunanistan yollarından en az birini sürekli açık tutacak şekilde davranmak şeklinde ikilemi olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin söz konusu devletlerden ikisi ile birden kavgalı olmak lüksüne sahip olmadığı görülmektedir.

Akdeniz perspektifine bakıldığında; Türkiye kendisini batıdan saran Yunanistan ile güneyden saran Kıbrıs ile ilişkilerinde yaşamsal çıkarlarını korumak zorundadır. Çünkü Ege adaları İstanbul ve İzmir limanlarını felce uğratabilecek durumdadır ve Kıbrıs'ın da bu kısıpacı tamamlaması ihtimali bulunmaktadır. Türkiye'nin Ege'den sarılma olgusunu tek savaş nedeni (casus belli) ilan etmesinin nedeni de budur. Türkiye bunu yaparken kendisinin Avrupa ile bağlantısını kesebilecek bir müttefiki olan Yunanistan'ı düşman haline getirmemek zorundadır.

Ortadoğu perspektifine bakıldığında; Türkiye'nin ikilemi Ortadoğu'da etkin rol oynamak, ancak bunu yaparken bölgenin iç sorun ve çatışmalarla dolu ortamının içine çekilmemektir. Ayrıca söz konusu bölge, Kürt sorunu açısından da önem taşımaktadır.

Son olarak Kafkas perspektifine bakıldığında ise; Türkiye için petrol ve doğalgaz hatlarının çok önemli olduğu bu perspektifte, Türkiye'nin ikilemi, söz konusu bölgede kendisine yakın ve güçlü yönetimleri destekleyerek Rus etkisini hafifletmek ve enerji hatlarını kendi üzerinden dünyaya açmak, bunu yaparken Rusya'yı kızdırmamaktır.

Stratejik boyutun üçüncü önemli noktası Türkiye'den geçen dünya güç eksenleridir. Anadolu'nun bir köprü olduğu bilinen bir durumdur. Söz konusu önemi, iki nedenle daha da artmaktadır. Birincisi Soğuk Savaş'ın başlaması ile birlikte uluslararası sistemde oluşan stratejik, siyasal, ideolojik ve ekonomik bir eksen dünyayı ikiye bölmüştür ve bu Batı- Doğu eksenini tam olarak Türkiye'nin üzerinden geçmektedir. İkincisi ise 1980'lerin sonundan itibaren daha çok ekonomik nitelikte olan bir Kuzey-Güney eksenini belirlemiştir ve söz konusu eksen de Türkiye'nin üzerinden geçmektedir. Türkiye'nin çabası bu eksenin kuzeyinde yer almaktır ve AB'ye giriş mücadelesi de bu çaba ile doğrudan bağlantılıdır.

Söz konusu eksenlerin, dış politika karar verme sürecine etkisine bakıldığında ise; Türkiye'nin birinci eksen söz konusu olduğunda karar vermede fazla güçlük çekmediğini, Batı'yı tercih ettiğini söylemek mümkünken ikinci eksen söz konusu olduğunda özellikle diplomatik kararlarda örneğin BM'de İslam Konferansı Örgütü üyeliği, AB'ye aday üyelik ve Güney ile birlikte oy verme konularında zaman zaman sıkıştığı görülmektedir.

Türk dış politikasının oluşturulması aşamasında onu etkileyen tüm bu faktörlere kısaca değindikten sonra ilk defa Oral Sander tarafından ortaya konan, daha sonra

Baskın Oran tarafından son çerçevesi belirlenen Türk dış politikasının temel ilkelerini, gösterdikleri süreklilik göz önünde bulundurularak “Statükoculuk” ve “Batıcılık” olmak üzere ikiye ayırarak incelemek mümkündür (Sander, 2006, s.76-77)

2.1.1 Statükoculuk

Statüko (status quo); kurulu düzen demektir. Dolayısıyla statükoculuk da mevcut düzeni bozmama politikasıdır. Böyle bir politikanın Türkiye tarafından kararlı bir şekilde izlenmesi, Türkiye’ye olumlu bir uluslararası durum sağlamış, olumlu sonuçlar doğuran bir barış antlaşmasının imzalanmasını sağlamış, Batılı devletler ile arasında uzun süreli bir barış kurmuştur. Lozan Antlaşması ile kesin bir sonuca bağlanamayan sorunlar da daha sonra çözüme kavuşabilmiştir. Konuya ilişkin olarak Lenczowski tarafından söylenen şu sözler son derece anlamlıdır (Sander, 2006, s.76-77):

“Türkiye, dev bir Rusya ile ortak sınıra sahip 16 milyonluk bir ülkeydi ve Akdeniz’e egemen olan büyük denizci devletlerinin etkilerine de açıktı. Belki de Atatürk’ün ve onun izinde yürüyenlerin en büyük değeri bu sınırlamaları açıkça anlamaları ve buna uygun olarak ılımlı ve gerçekçi bir dış politika izlemeleriydi.”

Statükoculuk, Türk dış politikası açısından mevcut sınırları sürdürme ve mevcut dengeleri sürdürme olarak ikiye ayrılmaktadır.

Mevcut sınırları sürdürme; sınırlardan memnun olma, onları değiştirmek istememe, bunun bir sonucu olarak da dış azınlıklarla ilgili olarak irredantizmpolitikası gütmeme anlamını taşımaktadır. Atatürk’ün “Yurtta sulh, cihanda sulh” sloganı ve 1 Aralık 1921’de TBMM’de verdiği ünlü söylevindeki demecinde kendini gösteren mevcut sınırları sürdürmeye yönelik statükoculuğun nedenlerine bakılacak olursa; Kurtuluş Savaşı sonrasında, Türkiye’nin tehdit edilmediği sürece dışa dönecek bir hali bulunmamaktaydı (Lenczowski, 1980, s. 121). Söz konusu dönem içte devletin ve rejimin sağlamaştırılması dönemi idi. Yaraları sarmak, Batıcı reformları yapmak, süregelen Kürt ayaklanmalarını bastırmak, ayrıca kimi liderlerin de tasfiye edilmesi gerekiyordu. İkinci olarak Doğu Bloğunun lideri SSCB gerçeği söz konusuydu ve Türk azınlıklar da en fazla SSCB sınırları içinde bulunmaktaydı. 1921’de SSCB ile yapılan antlaşma ile Sovyetlerin Türkiye’de komünizmi, Türkiye’nin de Sovyetlerde Turancılığı kışkırtmayacağı garanti edilmiştir (Oran, 2005, s. 47). Üçüncü olarak; Yeni Türkiye, İttihat ve Terakki liderlerinin Osmanlı İmparatorluğunu batıran Pantürkist politikasının dengeleri bozarak bizzat kendi aleyhine sonuçlanabileceğini hesaba kattı ve Misak-ı

Milli ile amaçladığı sınırlara Lozan ile çok büyük ölçüde ulaşmış olduğuna inanmaktaydı. Dıştaki azınlıklara yönelik olarak buldukları yerlerde mutlu yaşamalarından başka bir şey istemeyen bir politika anlayışına sahipti. Son olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün nerede duracağını biliyor olmasının da çok önemli etkisi oldu. Kemalizm'in amacı fethetmek değil, ulus devleti güçlendirmektir (Atatürk'ün Tanım, Telgraf ve Beyannameleri, 1964, s. 551).

Türk dış politikasında sınırlar dışına müdahalede bulunmaya yönelik bazı gelişmeler de olmuştur. Bunlara bakılacak olursa; 1919 - 1923 dönemi göz önünde tutulduğunda Kurtuluş Savaşı tam anlamıyla bir revizyonizmdir (Okman, 2004, s. 13). Üstelik Anadolu hareketi dönemin revizyonist hareketleri arasında ilk silaha sarılan hareket oldu. Ancak Anadolu hareketi, Kurtuluş Savaşı içinde bile revizyonizmi dar yorumlayarak Lozan yapılı yapılmaz statükocu politika başlatmış ve bugüne kadar sürdürmüştür. Lozan Boğazlar Sözleşmesi, 1936 yılında Montrö ile değiştirilmiş ve 1939'da Hatay ilhak edilerek Lozan sınırları genişletilmiştir. Ancak söz konusu gelişmeler dönemin revizyonist hareketlerinin aksine uluslararası hukuka uygun olarak ve silah kullanmadan gerçekleştirilmiştir. Montrö, uluslararası bir konferansta varılan uzlaşma sonucudur ve Boğazlar üzerindeki egemenlik sınırlamalarını kaldırmaktadır. Hatay ise Milletler Cemiyeti ve Fransa ile yapılan bir işbirliğinin ve antlaşmaların sonucudur. Ayrıca bir irredantizm örneği olduğunu söylenebilir ancak bir irredantizm politikasının ilk halkası kesinlikle değildir, günümüze kadar tek örnek olarak kalmıştır. Son olarak sınırlar dışına yapılan çeşitli müdahaleler bulunmaktadır. 1950 - 1953'te Kore'ye asker gönderilmesi, 1974'te Kıbrıs'a çıkartma yapılması, 1980 ve 1990'da Kuzey Irak hareketlerinin yürütülmesi, 1993'te Somali, 1994'te Bosna, 1999'da Kosova, 2001'de Makedonya, 2002'de Afganistan müdahalelerine asker gönderilmesi gibi. Ancak bunlardan Kıbrıs, 1960 Garanti Antlaşması'nın bir uygulamasıdır. Kuzey Irak'a yapılan hareketlerden 1988'e kadar Kuzey Irak ile anlaşmaya, ondan sonra da Irak'ın sessiz, ABD'nin açık rızasına dayanmış hareketlerdir ve statükoyu bozmamıştır (Oran, 2004, s. 46). Diğer örnekler ise uluslararası hareketlerdir ve amaçları zaten Batıcı statükoyu korumaktır.

Türkiye, 1923 yılından itibaren aşırı bir iyimserlik göstererek Yunanistan ile ilişkilerini sürekli bir dostluk temeline oturtmaya çalışmış, Balkan ülkeleri ile var olan dostluk bağlarını güçlendirmiş, iki savaş arası dönemde kendisini batıdan sürekli olarak tehdit eden İtalya ile ilişkilerini karşılıklı anlaşma havası içinde düzenlemeye çalışmış,

Musul üzerindeki düzenlemeleri kolaylaştırarak İngiltere ile ilişkilerini normalleştirmiş ve Suriye’de mandater devlet olan ve bu yüzden zaman zaman bazı anlaşmazlıkların ortaya çıktığı Fransa ile ilişkilerde olumlu bir havanın yaratılmasını sağlamıştır. Hitler’in iktidara gelişi ve Mihver devletlerinin olduğu bir dönemde de bu durumların tehdit edici etkileri Doğu Avrupa ve Balkanlar’da hissedilmeye başladığında Milletler Cemiyeti’nin üyesi olmakta duraksamamış, Briand - Kellogg Paktı’nı ilk imzalayan devletlerden biri olmuştur. Kısaca, “yurtta barış dünyada barış” ilkesi temelinde Türkiye, uluslararası barış ve güvenlik çabalarının hemen hemen tümüne katılmıştır.

Mevcut dengeleri sürdürme açısından bakıldığında ise; kurulu düzen içinde dengeleri sağlamak ve sürdürmektir. Bu durum da iki farklı türden denge uygulamasına yol açmıştır. Birincisi Batıcı politikaya rağmen Türkiye, jeostratejik konumunun bir gereği olarak Batı ile onun karşısındakiler arasında her zaman bir tür denge kurmaya çalışmıştır. İkincisi aynı nedenle Batı’yı oluşturan ögeler arasında bu dengeyi sağlamaya çalışmıştır.

Bunlardan birincisini sağlamak Türkiye açısından pek kolay olmamıştır. Çünkü Batı, uluslararası politikada zaman içinde önemli bir üstünlük kazanmıştır. Bununla birlikte Türkiye, seçeneklerini çoğaltmak ve bazen de seçenek yaratmak için dönem dönem dengeye oynamıştır. Örneğin; 1929 - 1939, 1939 - 1945, 1960 - 1980 dönemlerinde SSCB’den bir denge ögesi olarak başarı ile yararlanmıştır.

Türkiye, ikinci tür dengeye ise, 1919 - 1923, 1923 - 1929 ve son olarak 1939 - 1945 dönemlerinde batı Avrupa ülkelerini birbiriyle dengelemek anlamında oynamıştır (Sander, 2006, s. 77-78).Türkiye’nin Batı’yı oluşturan ögeler arasında denge sağlamanın bir diğer örneği ABD - Avrupa arasında denge politikası izlemesi ile kendisini göstermektedir. 1950’lerde

ABD’den alınan yardımların ihtiyaçlara tam anlamıyla cevap verememesi, 1955’ten itibaren Türkiye’nin diğer müttefiklerine açılarak ABD’ye tepki vermesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Türkiye’nin Amerikan dış yardımlarından duyduğu tatminsizlik, dünya ekonomik bunalımının arttığı 1970’lerde daha da belirginleşmiştir. ABD’nin bu dönem izlediği politika uluslararası yükümlülüklerini kendisi ile aynı kupta yer alan ülkelere kaydırmak ve dolayısıyla da karşı kutbun ABD’nin yarattığı boşluktan yararlanmasını önlemek şeklinde olmuştur (Oran, 2004, s. 46-49). Bu noktada ABD’nin boşluğunu doldurmak adına Almanya’nın öne çıktığı görülmektedir.

ABD'nin Türkiye politikası açısından Almanya'yı bir dengeleyici olarak görmesi Türkiye'nin 1975 - 1978 arası dönemde maruz kaldığı Amerikan silah ambargosuna bir tepki olarak SSCB ile yakınlaşmasına engel olacak bir çözüm şekli olarak değerlendirilmektedir (Ahmad, 1994, s. 540). Silah ambargosuna tepki olarak Türkiye, 1969'da yürürlüğe giren Ortaklaşa Savunma ve İşbirliği Antlaşması'nı tek taraflı olarak fesih etmiş, Amerikan üslerini tatil etmiştir. Dönemin başbakanı Demirel, ABD'den Ege'deki Türk hakları iade edilmeden üsleri kullandırmayacağı, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüş talebini onaylamayacağını bildirmiştir. Ancak dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in Ege'deki hava sahasını sınırlamak için koyulan hattı herhangi bir karşılık gözetmeden kaldırdığını açıklaması ile durum değişmiş ve üsler ABD'ye açılmıştır (İşyar, 2009, s. 292). Tüm bu gelişmeleri takiben 29 Mart 1980'de Türkiye ve ABD arasında Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.

1980'li yıllarda Avrupa - ABD arası dengeliğin oldukça zayıfladığını söylemek mümkündür. Özellikle 12 Eylül darbesi, Avrupa'nın yerine ABD'nin ikame edilmesine yol açmış, Avrupa'nın önemli değerleri olan insan hakları, hukuk devleti, sosyal devlet, demokrasi gibi kavramlarda Türkiye'nin zayıf olmasına bağlı olarak Avrupa ile ilişkilerin oldukça zayıflaması sonucunu beraberinde getirmiştir. Avrupa Konseyi üyeliği de Türkiye'nin insan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle Mayıs 1981'de askıya alınmıştır. Aynı dönemde Türkiye, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönme talebine de onay vererek Avrupa karşısında elinde tuttuğu önemli bir pazarlık kozunu elden kaçırmıştır. ABD, 12 Eylül darbesini anlayışla karşılayarak Amerikan yardımlarının eskisi gibi devam edeceğini belirtmiştir (İşyar, 2009, s. 309-310).

Türk statükoculuğundan bu anlamda üç sonuç çıkarmak mümkündür: Bunlar; kurulu düzenin başat ögesi daima Batı olduğundan, statükocu politika ile Batıcı politika aslında aynı madalyonun iki farklı yüzü olmaktadır. İkincisi, her iki tür dengenin kurulabileceği dönemlerde Türkiye'nin statükocu politikasını sürdürmesi kolaylaştırmış, aksi durumda ise zorlaşmıştır. Son olarak her iki tür denge durumunda da Türkiye'nin dışta görece özerkliği artmış, aksi durumda ise azalmıştır (Oran, 2008, s. 46-49).

2.1.2 Batıcılık

Batı, altyapısı kapitalizme, üstyapısı insan aklının üstünlüğüne dayanan bir uygarlık biçimidir. Avrupa'da oldukça ufak bir toprak parçası olan bir Ortadoğu

ülkesinde Batı'ya bu kadar güçlü bir eğilimin olabilmesi için nedenler şu şekilde sıralanmaktadır: Anadolu'nun coğrafi, dinsel, vb. yapısı daha İmparatorluk kurulmadan Türkleri hep Batı'ya ilerlemeye zorlamış, İslam'ın gaza geleneği de aynı işlevi görmüştür. Türkiye'yi kuran kadro milliyetçi ve Batıcıdır. Gerek sınıfsal yapısı gerekse seçtiği kalkınma modeli Türkiye'yi batıya götürmüştür (Oran, 2008, s. 51). Batı'nın kültürel etkisi Türkiye'de büyüktür. Devlet kültürünün yanı sıra Türk insanı da genel olarak Doğulu olarak değil Batılı olarak anılmak ister. Statükoculuğu Osmanlıdan bu yana temel strateji olarak uygulayan Orta Büyüklükte Devlet olan Türkiye için Batıcılık, statükoculuk ile özdeşdir. Türkiye, temel çizgileri açısından bir az gelişmiş ülkedir. Kemalizm, 1950'lerde gelişen az gelişmiş ülke milliyetçiliğinin 1930'larda çıkmış ilk örneği, hatta prototipidir. Az gelişmiş ülke milliyetçiliğinde milliyetçilik ile Batıcılık özdeşdir.

Türk dış politikasında "Batıcılık", çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmak, veya "Avrupalılaşmak" gibi kavramlar ile iç içe geçmiş durumdadır ve kökeni tarihsel açıdan incelendiğinde çok daha eski dönemlere dek uzanmaktadır (Bozkurt, 2001, s. 257).

"Tanrı'nın Kırbağı" olarak nitelendirilen Attila'nın Avrupa'ya inişini bir yana bırakacak olursak X. yüzyıldan beri Türkler, Avrupa ve Avrupa'da yaşayanlarla ilişki içindedirler. Söz konusu ilişki başlangıçta daha çok savaş düzleminde gerçekleşmiştir ki Haçlı Seferleri'ni bu bağlamda değerlendirmek gerekir (İnalcık, 2000, s. 38). Güç dengesinin Türklerin lehine olduğu zamanlarda Avrupalılar, Türklere karşı Haçlı Seferleri düzenlemişlerdir. Yapılan araştırmalara göre, 15. ve 16. yüzyıllarda, Hıristiyanlık ve kutsal savaş temelinde Osmanlılara karşı birleşik bir Avrupa yaratma düşüncesi nedeniyle devletlerin siyasetlerini meşrulaştırmak için kamuoyunu kullanma çabaları Haçlı Seferleri'nin yapılmasına neden olmuştur (Bozkurt, 2001, s. 257-258). Osmanlı padişahı II. Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u fethetmesi, Türklerin Avrupa ile ilişkileri bakımından bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu durum Türklerin Avrupalılar karşısında büyük bir üstünlük sağlamaları anlamına geldiği gibi Türkler için Batılılaşma sürecinin de başlangıcı sayılabilir (İnalcık, 2000, s. 38).

Daha sonraki dönemlerde Osmanlı padişahları, Macaristan'ı, Slovakya'yı ve güney Polonya'daki Kamentes-Podolski'yi ele geçirerek topraklarını Avrupa'nın göbeğine dek genişletmişlerdir (Davison, 2000, s. 264). Öyleyse yayıldığı topraklar açısından Osmanlı İmparatorluğu Avrupalı bir devlet olarak görülebilir. Balkanlar'dan Tuna'ya ve Viyana yakınlarına kadar hakimiyet kurduğundan zaten belli başlı Avrupa

devletlerinden biriydi. Ancak Hıristiyan hükümdarların yönettiği devletlerden oluşan Avrupa Devletler Sistemi'nin bir parçası sayılmıyordu. Buna rağmen Osmanlı imparatorluğu, aslında kökeni Asyalı olsa da, Avrupalı olarak genel kabul görmüştü. Avrupa etkisi küresel çapta tüm yönlerde yayılırken bu tek örnekte Osmanlı nedeniyle Asya etkisi Avrupa'nın derinlerine işlemiş ve bir daha Avrupa'dan geri döndürülemedi. Osmanlı Türklerinden önce Orta Asya'dan gelip Avrupa'ya yerleşen Bulgar Türkleri ve Hun Türklerinden olan Macarlar Hıristiyanlaşarak benliklerini yitirmişler ve bugün Avrupalı kabul edilmektedirler. Türkiye'nin Avrupalı olup olmamasının tartışılmasının nedeni Osmanlı Türklerinin böyle bir dönüşüm yaşamamış olmalarıdır (Hurewitz, 1961, s. 455-456). Osmanlı Türkleri, Avrupalılardan etkilenmişler, Avrupalıları etkilemişlerdir.

15. yüzyılda, Fransa kralı VIII. Charles'ın İtalya'yı istilaya hazırlandığı sırada Papalık Devletleri Osmanlılardan yardım almayı planlıyorlardı. Bağımsız ulusal monarşilere dayanan yeni bir siyasal düzen, güç dengesine dayalı bir sistem arayışı içinde olan Avrupa'nın bu doğmakta olan yeni devletler sisteminde Osmanlı imparatorluğu büyük rol oynamıştır. İngiliz ve Fransızların Avrupa'daki Habsburg üstünlüğüne karşı mücadelelerinde Osmanlı ittifakları bu iki devletin dış politikalarının önemli bir yönünü teşkil etmekteydi. Yine İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth, 1580'li yıllarda büyük donanmasıyla İngiltere'yi istilaya hazırlanan İspanya Kralı II. Philip'e karşı Akdeniz'de Osmanlı desteğini almayı ümit ediyordu. Avusturya, Rusya ve Prusya'nın 18. yüzyılda Lehistan'ı paylaşmaları üzerine Osmanlı Devleti, Avrupa'daki güç dengesini yeniden kurmak için Batı Avrupa devletleriyle bir arada hareket etmişti. Tüm bu anlattıklarımız ışığında şunu söylemek mümkündür ki Avrupa Devletler Sistemi içerisinde Osmanlı imparatorluğu önemli bir rol oynamış ve oluşmasından, sistemin devamlılığının sağlanmasına kadar her açıdan katkıları olmuştur. Osmanlı'nın mirasını devralan Türkiye Cumhuriyeti Tanzimat ile başlayan Batı'ya açılma ve batılılaşma sürecini devam ettirmiş ve dış politikasının temel eksenini yapmıştır (İnalçık, 2000, s. 39). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve Türk Devrimi'nin mimarı Atatürk, Türk devletinin bilim, devlet yönetimi, güzel sanatlar, ekonomik yaşam, tarım, ticaret ve ulaşımda gelişmiş Avrupa uygarlığına katılmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Türkiye'nin çağdaşlaşması için Batı uygarlığının dışında kalmasını asla istememiştir. Bu doğrultuda İsviçre'den Medeni Kanun, İtalya'dan Ceza Kanunu ve Almanya'dan Ticaret Kanunu'nun alınması, kılık kıyafetten eğitime, takvimden ölçülere kadar

Avrupalı tarzda bir şekillendirme içine girilmesi Türkiye'nin Avrupalılaşıma sürecinin en önemli örneklerini teşkil etmektedir (Karluk, 2007, s. 365).

Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı olarak Türkiye Cumhuriyeti, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı konusunda büyük devletlerden garanti sağlamak için büyük bir çaba harcamamıştır. TC, Milletler Cemiyeti'ne ilk kabul edilen devletlerden biriydi. Milletler Cemiyeti'nin dağılması sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler'in kurucu üyelerinden biri oldu. Bunun yanında Türkiye, NATO üyesi olmak konusunda son derece istekliydi. Bunun nedeni de o dönemde Sovyetler Birliği'nden algıladığı tehditti. 1951 yılında NATO üyesi olan Türkiye, bir Sovyet saldırısına uğraması halinde kendisini koruyacak garantiyi elde etmiş olduğunu düşünmüştü. Böyle olmadığını 1960'lı yılların başında ABD Başkanı Johnson'ın gönderdiği bir mektupla anlayacaktı (Şahin, 1987, s. 48-50). Aynı yıllarda Türkiye, Avrupalı yeni kurumlara üye olmaya devam etti. Avrupa Konseyi, OEEC ve OECD gibi bir çok Avrupa örgütünün üyesi durumunda olan Türkiye günümüzde Avrupa Birliği üyesi olma yönünde girişimlerde bulunmaktadır. Gerek NATO üyeliği, gerek Avrupa Konseyi, OECD üyeliği ve gerekse önce Avrupa Topluluğu günümüzde de Avrupa Birliği tam üyesi olma yolunda yaptığı girişimler nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu gibi Türkiye Cumhuriyetinin de Avrupalı olduğu düşüncesini sürdürmekte olduğu görülmektedir. O halde, Davison'ın da dediği üzere *“Batı yanında ittifaklarda yer alma isteği Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti 'ne kalan miraslardan bir diğeridir”* denilebilir (Davison, 2000, s. 296).

Bu doğrultuda Osmanlı İmparatorluğunun XIX. yüzyılda kurulan Avrupa Devletler Sistemi içindeki yeri ve “Doğu Sorunu” diye bilinen bir yüzyıllık mücadeleyi irdelemek gerekir. “Doğu Sorunu” terimi, 18. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da ortaya çıkmıştır. O dönem, Lehistan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderinin ne olacağı tartışmaları için kullanılan terim, 1795'te Lehistan Devleti'nin ortadan kalkması sonrasında Osmanlı Devleti için kullanılmaya başlanmıştır. Doğu Sorunu; Avrupa'nın büyük devletlerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nu iktisadi ve siyasi bakımdan nüfuz ve hükmü altına almak veya sebepler yaratarak parçalamak ve Osmanlı idaresinde yaşayan çeşitli milletlerin bağımsızlıklarını sağlamak istemelerinden doğan tarihi meselelerin tümüdür (Küçük, 1979, s. 607). Batılı güçlerin ekonomik ve siyasi hegemonyasını tüm dünyaya kabul ettirdikleri sırada ikincil güç durumuna düşmüş Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması veya yıkılması durumunda topraklarını kimin ele geçireceği meselesi Doğu Sorunu'nu oluşturuyordu. Sorunun nasıl çözüleceği

konusunda Avrupa'nın büyük güçleri arasında bir oydaşma yoktu (İnalçık, 2000, s. 39): Olası bir parçalanma veya yıkılma durumunda Büyük Devletler, imparatorluk topraklarını kendi aralarında paylaşarak Avrupa güç dengesini koruyacaklar mıydı? Yoksa Osmanlı topraklarında yaşayan çeşitli uluslar mı imparatorluk topraklarını paylaşacaklardı? Veyahut Avrupa'nın Büyük Devletleri ve imparatorluk bünyesinde yaşayan uluslar beraber mi paylaşacaklardı? Hepsinden önemlisi Boğazlar ve İstanbul'un kontrolünü kimin ele geçireceğiydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderiyle ilgilenen büyük devletlerden Avusturya ve İngiltere (diğerleri Fransa ve Rusya) Osmanlı İmparatorluğu'nun güçsüzlüğünün, güçlü olduğundan daha tehlikeli bir durum arz ettiğini anlamışlar ve bu nedenle de onu koruma altına almışlardı. Polonya'daki çıkarları açısından Rusya'yı Balkanlar'dan uzak tutmak isteyen Avusturya, Rusya'yı İngiltere'nin desteği ile önleyebileceğine inanmaktaydı. Metternich, Osmanlı İmparatorluğu'nun korunması ile ilgili olarak "Biz Osmanlı Devleti'ne, başka bir Güç 'ün yayılmasını durdurabilecek en son kale olarak bakmaktayız" yorumunu yapmıştı (Berber, 2006, s. 41). Gerçekte Rusya da, Avusturya gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunmasından yanaydı. Ancak olası bir yıkılma veya parçalanma durumunda Boğazlar'ın diğer büyük güçlerin eline geçmemesini sağlamak, XIX. Yüzyılda Rusya'nın dış politikasını oluşturmaktaydı.

18. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu, içinde bulunduğu durumun vehametini görmüş toprak bütünlüğünü korumak için büyük devletlere yaslanmaya başlamıştı. 1821'de Rum isyanları ile başlayan ve 1832'de Mısır'daki valisi Mehmet Ali Paşa ile varlığını tehdit etmeye kadar varan bir dizi savaş, Osmanlı diplomasisi için son derece zor bir süreçti. Fransa'nın desteklediği Mehmet Ali Paşa'nın Yakın Doğu'da izlediği politikaya İngiltere'nin duyarsız kalışı, Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya ile Hünkâr İskelesi Antlaşması ittifakını yapmaya itmişti (Tuncer, 1999, s. 64-67). Antlaşmaya göre Rus çarı, Babıali'nin bağımsızlığını koruyacaktı. Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu'nun ilişkilerinin gelişmesi Boğazların Rusya'ya açılması demektir. II. Mahmut'un "Denize düşen yılanı sarılır" diyerek imzaladığı bu ittifak, Osmanlı İmparatorluğu'nun çaresizliğini ortaya koymakla birlikte İngiltere'yi harekete geçirmiş, o ana kadar sadece Osmanlı iç hukukunu ilgilendiren Boğazlardan geçiş, 1841 tarihli Londra Sözleşmesi ile uluslararası hukukun konusu olmuştu. Başlangıçta Fransa'nın imzalamadığı bu sözleşme ile Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'nın büyük devletleri arasına girmesi yolunda ilk adım atılmış oldu (Tuncer, 1999, s. 64-67).

Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı İngiltere, Fransa ve Sardunya'nın desteğini aldığı Kırım Savaşı'ndan sonra Hariciye Nazırı Ali Paşa aracılığıyla, müttefiklerinden şunları istiyordu (Beydilli, 1997, s. 41);

- Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün öneminin ortaya konması;
- Büyük Devletlerin bu haklara saygı göstereceklerine dair taahhüt;
- İmparatorluğun Büyük Devletlerden biri olarak tanınması;
- İmparatorluğun Avrupa güç dengesinde asli unsur sayılması.

1856 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile Ali Paşa'nın bu dört isteğinden üçü karşılanmış oldu. Antlaşmanın 7. maddesine göre (Beydilli, 1997, s. 42-43);

“Büyük Devletler, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığına ve bütünlüğüne saygı göstereceklerine ve bu taahhütlerine sıkı sıkıya bağlı kalacaklarına dair kesin güvence vermişlerdir.”

Ayrıca Osmanlı imparatorluğuma, Avrupa Devletler Sistemi'nin ve kamu hukukunun avantajlarından yararlanma hakkı tanınmıştır (Davison, 2000, s. 275-276).

Antlaşmanın 9. maddesi ile,

“Sultan'ın din farkı gözetmeksizin bütün yurttaşlarının can ve mal güvenliğini koruyacağını ve Hıristiyan tebaaya cömert davranacağını bildiren Islahat Fermanı taraflarca not edilmiş ve bunun hiçbir şekilde Osmanlı imparatorluğu'nun içişlerine müdahale yetkisi vermediği”

kabul edilse de, Osmanlı Devleti Avrupa güç dengesinin asli unsurlarından biri sayılmıştır (Okman, 2004, s. 8-9).

1907 yılında son şeklini alan itilaf Devletleri , Birinci Dünya Savaşı içinde yaptıkları gizli antlaşmalarla, Osmanlı imparatorluğu'nu aralarında paylaştılar. Büyük Ekim Devrimi'nde (1917), Rusya'da iktidarı ele geçiren Bolşeviklerin ayrıntılarıyla dünya kamuoyuna açıkladığı bu paylaşım antlaşmaları Birinci Dünya Savaşı bittiğinde Osmanlı Devleti mağluplar safında bulunduğundan uygulamaya konuldu (Yurdusev ve Yurdusev, 1997, s. 138). “Osmanlı Devleti'ni darağacına çıkaran Mondros Mütarekesi” gerçekte Sevr Barış Anlaşması'nın özünü içeren bir tür barış antlaşmasıydı. 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Anlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun idam fermanı ve büyük güçlerin XIX. yüzyıl boyunca üzerinde bir türlü hemfikir olamadıkları Doğu Sorunu'nun çözüm belgesi idi (Anderson, 2010, s.398).

20 Kasım 1922 tarihinde açılan “Yakındoğu işlerine İlişkin Lozan Konferansı” uzun ve çetin bir görüşme sürecinden sonra, 23 Ağustos 1923’te imzalanmıştı. TBMM’nin 24 Ağustos’ta kabul ettiği bu antlaşma ile Trakya’da Karaağaç’ın Sevr tazminatı olarak Türkiye’de kalmasına, Meriç Nehri’nin sınır olarak kabul edilmesine, İmroz, Bozcaada ve Tavşan adaları dışında Ege adalarının Yunanistan’a bırakılmasına ve silahtan arındırılmasına, Kıbrıs ve Mısır’ın İngiliz yönetimine verilmesine karar verilmiştir. Suriye sınırı ile ilgili olarak 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile TBMM hükümeti arasında imzalanan Ankara Antlaşması’nda kabul edilen sınır aynen kalacaktı. Irak sınırı ile ilgili olarak ise bir anlaşmaya varılamamış ve konferans sonrasında Türk - İngiliz ikili görüşmeleri ile çözümlenmesine, çözüm sağlanamaması durumunda ise konunun Milletler Cemiyeti’nin kararına bırakılması uygun görülmüştü (Berber, 2006, s. 41).

Lozan Antlaşması, Doğu Sorunu’nu çözen antlaşmadır ve Türkiye’nin de tapu senedidir. Lozan Antlaşması ile milli mücadeleye başlarken belirlenen dış politika amaçlarına büyük ölçüde ulaşılmıştır. 1923 yılının Yakındoğu sorunlarında bir dönemin sonu olduğunu söylemek yerinde bir söylemdir (Sezer, 2003, s.199).

Lozan Antlaşması’ndan sonra Türkiye, bir yandan Sovyetler Birliği ile 1925 tarihli Saldırmazlık Paktı ve 1939’da bu paktın kapsamını genişleten Uzatma Protokolü çerçevesinde dostluk ve dayanışmasını güçlendirirken, öte yandan başlıca Batı ülkeleri ile arasındaki sorunları çözümlenmeye çalışmıştır.

Dünyanın bir bunalım dönemine girdiği bu yıllarda, Türkiye, kolektif barış ve güvenliğin bir savunucusu olarak anti-revizyonist bir politika takip etmiştir. Ortaya çıkan durum karşısında TC, Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras kalan ve Mustafa Kemal’in ustalığı ile birleşen denge politikasını izlemiş ve tüm taraflarla ilişkilerini iyi tutmaya özen göstermiştir.

Bu dönemde üç grup devlet söz konusuydu (Baharçiçek, 2005, s. 1111):

- Türkiye’nin, mevcut sorunların çözümlenmesine yönelik bir strateji izlediği İngiltere - Fransa,
- Mümkün olduğunca uzak durmaya çalıştığı revizyonist Almanya - İtalya,
- Tarihsel süreç boyunca tehdit unsuru oluşturmasına rağmen dönem dönem dostane ilişkiler kurulan ve batıya karşı iyi bir seçenek olarak duran Sovyetler Birliği.

İki savaş arası dönem Türkiye için adeta bir ittifaklar dönemi olmuştur. Bu dönemde Türkiye, güvenliği açısından önemli olan Balkan Paktı ve Sadabat Paktı gibi bölgesel paktların kurulmasına öncülük etmiş, Almanya ve İtalya tehlikesi karşısında Batı ülkeleri ile işbirliğine yönelmiştir. Zaten Türkiye'nin, yeni kurulan bir ülke olarak o dönem yaptığı devrimler Türkiye'yi batıya yaklaştırmıştı. Sonuç olarak iç politikada görülen Batı'ya yönelme 1930'lu yıllardan itibaren dış politikada da kendini göstermiştir. Türkiye'nin batıya yönelmesi kuruluşundan sonraki ilk yirmi yıl içerisinde bağımsızlığı ve egemenliği gibi konularda oldukça hassas olan Türkiye'nin dönemin büyük devletlerine karşı yansız bir dış politika izlediği göz önünde tutulsa da bu dönemde bile Türkiye hem siyasal hem ekonomik bakımdan uluslar topluluğunun bir üyesi durumuna gelmiştir. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da hiç değişmeden ve hatta güçlenerek sürmüş, Türkiye, kısa zamanda Batılı devletlerin sadece bir sempatzanı değil, aynı zamanda sıkı bir müttefiki olmuştur. Bugün Türkiye'nin izlediği dış politikanın açık bir biçimde tanımlanması için şu soruya yanıt verilmesi gerekmektedir: “Tüm Ortadoğu ve Asya- Afrika ülkeleri arasında Batı ülkeleri ile sürekli bir müttefik ilişkisi içinde olan tek devlet neden Türkiye'dir? Oran'a göre sürekli “Sovyet tehdidi”, ya da “yönetici elitinin çıkarları” gibi kalıplarla bunun açıklanması mümkün değildir. Oran, Türkiye'nin Batı'ya yönelişini anlamak için üç dizi etmenin geçerli olduğunu belirtmektedir. Bunlar (Oran, 2004; Akt. Sander, 2006: 71-72);

- Atatürk'ün dış politikasının temellerine ilişkin mirası ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın çarpıcı özellikleri,
- Türkiye'nin coğrafi konumu, uluslararası sistemdeki yeri ve bu özelliklerinin yol açtığı güvensizlik duygusu,
- İlk iki etmenin hazırladığı siyasal çerçeve içinde gelişen bir ekonominin gerektirdiği tercihlerdir.

Bu doğrultuda ilk olarak on dokuzuncu yüzyılın Avrupa modeline uygun bir ulus devlet kurma mücadelesine dikkat çekmek gerekir. Bunun ana nedeni uluslararası sistemin yeni üyesi olan Türkiye'ye rahat ve yararlı bir uluslararası durum yaratma çabası olarak açıklanabilir. Atatürk de on dokuzuncu yüzyılın pozitivist filozoflarından, özgürlük, anayasacılık ve ulusçuluk gibi başat düşünce akımlarından etkilenmiş bir liderdi. Atatürk, sık sık Ulusal Kurtuluş Savaşı hareketinin batı ülkelerine değil batı

emperyalizmine karşı olduğunu belirtmiştir.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren güçlenen ulusçuluk hareketi, Doğu Avrupa'da, Batı Avrupa modeline dayandırılan bağımsız ulus devletler topluluğuna yol açmıştı. Bu hareket Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olmayan nüfusunu etkilemişti. Büyük devletlerin Anadolu'yu paylaştıkları 1915 - 1920 dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflığının anlaşılması ve sömürülmesi dönemini ifade etmektedir. Ancak Anadolu'da bir Türk ulusal bilincinin belirmesi ve Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan gibi devletlerin kurulmasında kullanılan yöntemlerin aynısıyla bir Türk ulus devletinin ortaya çıkması, yapısal açıdan Avrupa ülkeleri ile benzerliklerin bulunduğu bir uyuma işaret etmektedir. Bu durum Batı kültürüne yabancı olarak kabul edilen bir bölgede Batılılaşmış bir ulus ortaya çıkarmıştır. Atatürk, Avrupa kıtasının fiziksel sınırlarının ötesinde ve Avrupa devletlerinin egemenliğine karşı yürütülen her türlü hareketin başarısının ulusçu bir temele dayanması gerektiğini anlamıştı. Atatürk'ün ulusçuluk anlayışı da Avrupa'da olduğu gibi ulusal oйдаşma temelinde, gerçekçi ve savunulabilir sınırlar içinde ortak yurttaşlığa dayanmaktaydı. Bu politika ile ileride yeniden Avrupa'nın büyük devletlerinin egemenliği altına düşme olasılığı da ortadan kalkmış olmaktadır.

Davison'un işaret ettiği üzere; Türkiye, 1918'de yenik uluslar arasında ve bir iki yıl içinde kendi aleyhine verilen kararı değiştirip yeni bir barış antlaşması için müttefik devletlerle eşit bir statüde görüşmelere giden tek ulustur. Kendisine olumlu bir uluslararası ortam yaratmaya yönelik Türk mücadelesi yabancı denetimi başarıyla üzerinden atan Müslüman halklar arasında bile tektir (Davison, 1972, s. 172).

Türkiye'nin dış politikasının Batı'ya yönelik olmasıyla ilgili bir başka önemli etmen ise; Türkiye'nin iki süper güçten biri olan Sovyetler Birliği ile ortak sınırlara sahip olmasıdır. Cumhuriyet'in ilk yirmi yılı içerisinde Sovyetler'in sınır komşusu olması, Bolşevik rejiminden maddi ve siyasal destek sağlayan Türkiye açısından yararlı olmuştur (Sander, 2006, s. 74-76). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise yalnız bir süper güç olmakla ve iki ülke arasında 1921 ve bunu takiben 1925 yılları arasında imzalanmış saldırılmazlık antlaşmasını tek taraflı olarak ortadan kaldırmakla kalmayıp, aynı zamanda Türk toprakları ve Boğazları üzerinde bir takım isteklerde bulunan Sovyetler Birliği, Türk dış politikasını önemli bir şekilde etkilemiştir. Bu durum Türkiye'nin Batı'ya yönelmesinde hız kazandırmış, Türkiye'nin ABD ile sıkı bağlar kurması sonucunu beraberinde getirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin NATO ile olan sıkı bağlılığının da önemli

bir tetikleyicisi olmuştur (Sander, 2006, s. 82-83).

Ortadoğu'daki olaylar da Türkiye'nin dış politikasında Batı'nın öne çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Söz konusu bölgede dört Arap-İsrail savaşı, 1956 Süveyş Saldırısı, Lübnan bunalımı, bölge ülkelerine gönderilen silahlar, politikaları birbirinden çok farklı olan hükümetlerin sürekli olarak değişmesi Türkiye açısından hep kuşku yaratmış ve Batı'nın askeri ve siyasal örgütlerine katılıp, üyeliğini sürdürmesinde etkili olmuştur (Sander, 2006, s. 83).

Ekonomik gereksinmeler açısından bakılacak olursa; özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ekonomik çıkar ve hesaplar dış politikanın belirlenmesinde önemli bir paya sahiptirler. Türkiye de, yeni kurulmuş bir Cumhuriyet olarak, karşılaştığı ekonomik zorluklar nedeniyle Batı'ya eğilimli bir dış politika izlemiştir. Özellikle 1930'lu yılların ekonomik bunalımı, Türkiye'nin Batı'ya yaklaşmasında son derece etkili olmuştur. Atatürk, 1923 yılında verdiği bir demecinde; ekonomi alanında kesinlikle yabancı sermayeye karşı olunmadığı, Türkiye'nin çok büyük bir ülke olduğunu, bu yüzden çok miktarda işçi ve sermayeye gerek duyulduğunu, yabancı sermayeye gereken güvenceleri vermeye hazır olduklarını belirtmiştir (Ökçün, 1971, s. 7). Bu doğrultuda oldukça liberal nitelikte yasalar çıkarılmış, ancak 1929 yılında dünya ekonomik bunalımının ortaya çıkması ile diğer Avrupa ülkeleri ile uyumlu bir şekilde ekonomide devlet denetiminin arttırılması zorunluluğu doğmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme bakıldığında ise; Türkiye'nin savaş sonrası dönemde önemli ekonomik sorunlarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Türkiye, bu sorunları çözmek için dış krediler ve uluslararası borçlardan başka bir seçenek görememiş ve bu durum da Türkiye'nin dış politikasının Batı'ya yönelmesinde oldukça etkili olmuştur. Özetle, ekonomisini geliştirmek ve savunmasını güçlendirmek için başta gelen kaynağın Batı olduğuna yönelik görüş birliği hakimdir.

- Ayrıca Batıcılığın dümeni olarak nitelendirebileceğimiz aydınlar; Batı'ya gidip eğitim görerek, ya da kendi ülkesindeki Batı okullarında okuyarak modernleşme kendi ülkesine ulaşmadan modernleşmenin ürünü olan toplumsal öğelerdir ve söz konusu aydınlar kendi az gelişmiş toplumuna yabancı olan Batılı değerleri özümseyerek ülkelerini Batı modeline uygun olarak yeniden kurma yoluna gitmişlerdir. Türkiye'de aydınların Batı ile ilişkiler açısından doğurduğu sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz: Osmanlı ülkesi emperyalist işgali tanımaması nedeniyle ülke Batı'ya karşı nefretle dolmamış, aydınların yükseliş kanalları

sömürgeciler tarafından tıkanmamış, dolayısıyla aydınlar Batıya yabancılaşmamıştır (Sander, 2006, s. 78-79).

- 1920'ler Türkiye'si gerek dönemin gerek bu dönemden otuz yıl sonrası dönemin birçok ülkesine oranla üretim biçimi ve sınıfsal yapısı bakımından daha ileri düzeydedir, Batı'ya yakındır.
- Türkiye, Avrupa'da toprağı olan, beyaz ırktan oluşan bir ülkedir. Dolayısıyla renk duvarı yüzünden oluşabilecek bir Batı düşmanlığı Türkiye için söz konusu değildir.
- Cumhuriyetin kurulduğu dönem Sovyet devriminin bile tamamlanmadığı bir dönemdir ve bu nedenle de tek kalkınma modeli Batı'dır. Ayrıca solcu aydınların yeni Cumhuriyet kadrosunu etkileyebilmeleri mümkün olmamıştır.

Atatürk'ün ulusal kurtuluş mücadelesi konusundaki önemli bir anlayışı; emperyalizmin boyunduruğundan ulusun kurtuluşu, Batı uygarlığı tarafından temsil edilmekte olan çağdaş uygarlık ile her türlü bağların kesilmesi anlamına gelmemektedir (Sander, 2006, s. 92).

Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine yükseltme amacına yönelik çalışmalar da Türkiye'nin Batı ülkeleri ile arasındaki ilişkilerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur.

Tüm bunlara Mustafa Kemal Atatürk'ün niteliklerini de eklemekte fayda vardır. Çünkü Atatürk, Osmanlı'nın Batı'ya en açık kurumu olan Harbiye'dendir. İkincisi gerçekçi kişilik yapısı nedeniyle Batının büyük devletleri ile doğrudan çatışmamaya, aksine uzlaşmaya gitmiştir. Üçüncüsü de Batı'yı gerek üstyapısı gerek altyapısı ile almak istemiştir.

2.1.3 Sevr Sendromu

Türk dış politikasının temel iki ilkesi olarak yukarıda belirtilen "Statükoculuk" ve "Batıcılık"a ek olarak bir de Türk Dış Politikasını özellikle son yirmi yıllık süreçte etkisi altına almış, bir ilke sayılmamakla birlikte, Türk dış politikasına yön verdiği düşüncesinden hareketle belirtilmesinde fayda görülen bir kavram da Sevr Sendromu'dur (Çakmak, 2008, s. 33).

SSCB'nin dağılmasının Türkiye açısından getirdiğı çok önemli bir değişiklik

Türkiye'nin tehdit algılamasında olmuştur. Doğu Bloku'nun dağıldığı yıllar olan 1990'ların ilk yarısı, Türkiye'de PKK tehdidinin fazlasıyla ciddileştiği, Ermeni tasarılarının Batılı ülkelere durmadan gündeme getirildiği, Batı'nın hoşgörüsü karşılacağı İslamcılık akımının iktidara koalisyon ortağı olacak denli güçlendiği bir döneme denk gelmektedir.

SSCB gibi temel bir unsurun yok olduğu ve bu doğrultuda Türkiye'nin Batı nezdinde değer kaybına uğradığı ve bu durumun çok ciddi bir şekilde ülke içinde hissedildiği bir ortam söz konusuydu. Bu dönemde bölgesel açıdan yoğun bir hareketlilik vardı. 1993 yılında Yunanistan ile Güney Kıbrıs'ın bir "Ortak Savunma Doktrini" ilan etmesi, 1994 yılında Moskova yakınlarında bir Kürt Evi açılması, 1995 yılında Yunanistan'ın Suriye ve Rusya ile, Rusya'nın da İran ile anlaşma imzalaması, Suriye, Irak ve İran'ın ticari ilişkileri geliştirme kararı almaları, "Sürgünde Kürt Parlamentosu" toplantısına izin verilmesi, Suriye ve Irak'ın su konusunda Türkiye'yi durmadan sıkıştırmaları, 1996 yılında Yunanistan'ın İran ile anlaşma yapması söz konusu bölgesel hareketliliği açıklayan bazı örneklerdir. Bu ortamda, aynı zamanda, ABD'nin Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurmak istediğine yönelik bir endişe de oluşmuştu.

Bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye'de Sevr Sendromu da denilen bir parçalanma algılaması başlamıştır. Türkiye'yi yönetenler, bir yandan Batılı müttefiklerin, bir yandan da komşuların Türkiye'yi parçalamak üzere işbirliği yaptıkları ve Sevr Antlaşması'nın tekrar yürürlüğe sokulmaya çalışıldığı, Ortadoğu ülkelerinin Ankara'yı vurabilecek nitelikte füzelere sahip olduğuna yönelik yorumlar yapmaya, demeçler vermeye başladılar. Bu psikoloji medya ve kamuoyu tarafından da geniş ölçüde paylaşılıyordu (Oran, 2004, s. 235-236).

27 Kasım 1994 tarihli Milliyet Gazetesi'nde Şükrü Elekdağ tarafından yazılan "İki Buçuk Savaş Stratejisi" başlıklı makalede;

"Türkiye'nin gözünde savaş, güvenlik için son çaredir. Bu nedenle Türkiye, caydırıcı bir dış politikayı, ülke güvenliğinin ön savunma hattı olarak görür. Ancak ne kadar yetenekle yürütülürse yürütülsün, dış politika dayandığı askeri güçten daha kuvvetli olamaz. Bu bakımdan Türkiye'nin barış içinde yaşaması güçlü bir caydırıcı güce sahip olmasına bağlıdır."

denmektedir. Elekdağ söz konusu makalede, yirmi birinci yüzyıla girerken Türkiye'nin karşılaştığı güvenlik sorunları ve bunlar karşısında alınması gereken önlemler konusunda şu noktalara değinmiştir (Elekdağ, 1994):

- Türkiye'nin bugün, karşı karşıya olduğu, birden fazla komşusundan kaynaklanabilecek silahlı çatışma tehdidi, soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği liderliğindeki Varşova Paktı'ndan NATO ülkelerine yönelen tehdiye kıyasla daha acil ve çok yönlü bir nitelik gösteriyor.
- Türkiye'nin artık NATO'nun kolektif savunmasından yararlanması söz konusu değildir. Bekasına ve güvenliğine yönelecek her türlü tehdiye, Türkiye bundan böyle tamamen ulusal imkanlarına dayanarak karşı koymak durumundadır.
- Türkiye'nin komşularından biriyle çatışmaya girme zorunda kalması halinde, PKK terörüne dışarıdan sağlanacak destek artacak ve iç tehdit çok daha fazla askeri kuvveti kendine angaje edecektir.
- Türkiye'nin yaşamsal hakları ve toprakları üzerinde hak iddia eden Yunanistan ve Suriye, ülkemize karşı çıkar birliği içindedir ve Türkiye'yi çökertmek amacıyla PKK'ya her türlü yardımı yapmaktadır. Türkiye, bu ülkelere karşı savunma planlamasını aynı anda iki ayrı cephede çatışmaya zorlanacağı varsayımı üzerine dayandırmalıdır.
- Stratejik konumu ve alanı, ülkemize, Yunanistan ve Suriye'ye karşı bir iç hatlar stratejisi izlemek imkanını vermekle beraber, Türkiye, savunma planlarını, tek cephede toplayacağı üstün kuvvetlerle burada kesin sonuç aldıktan sonra, kuvvetlerini diğer cepheye kaydırarak orada da kesin sonuca yönelmek gibi bir hareket konseptine dayandıramaz. Çünkü, bu devletlerin ülkemize karşı hareketlerini senkronize etmeleri kuvvetli bir ihtimaldir. Diğer bir deyişle, güvenli savunma, Türkiye'yi hem Ege, hem de güney cephesinde yeterli nitelikte ve süratle takviye edebilir kuvvetlere dayanan bir strateji uygulamaya zorlamaktadır.
- Türk - Rus ilişkilerini bulandıran sorunlar olmasına rağmen, Rusya'nın, Türkiye için acil tehdit oluşturmadığı ve iki ülkenin aralarındaki ortak çıkar alanını genişletmek hususunda kuvvetli bir siyasal iradeye sahip olduğu söylenebilir. En kötü bir ihtimalle, Jirinovski tipi liderlerin iktidarındaki bir Rusya'nın Türkiye'ye saldırması halinde, bunun bölgedeki tüm stratejik dengeleri değiştireceği ve Basra Körfezi'ni de Rusya'nın nüfuzuna tehlikeli bir biçimde açacağı endişesi, savaşın bir noktasında ABD'yi harekete geçirerek Türkiye'nin yardımına gelmeye teşvik edecektir.

- Böyle olunca, Türkiye'nin kuzeyden gelebilecek tehdide karşı, kuvvetlerini satih savunması konseptine göre ve büyük bir derinlik içinde kullanabileceği, ateş gücü yüksek ve son derece çevik askeri birliklerle yapması en isabetli yaklaşım olacaktır. Bu kuvvetin iki temel görevinden birincisi, kuzeyden bir saldırı halinde, kuvvetler arasındaki aleyhte oranı oyalama muharebeleri ve aktif savunmayla etkili biçimde telafi etmek olanağından yararlanmaktır. İkincisi de, güney cephesi için takviye kuvvet oluşturmaktır.
- Bu söylediklerimiz, Türkiye'nin savunma planlamasını “iki buçuk savaşa”, yani Ege ve güney cephelerinde aynı anda iki topyekün savaşı sürdürmeye ve bir de içerde körüklenecek yarım savaşa hazır olacak şekilde yapması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu da Türkiye'nin savunma harcamalarını kayda değer şekilde arttırmasını gerektirecektir. Türkiye için öncelikli sorun, bekası ile refahı arasında sağlıklı bir denge kurabilmektir. Bunun da yolunun, ekonomimizin istikrara ve dinamik bir yapıya kavuşturulmasından geçtiği açıktır.

Türkiye'nin gerçekten bir parçalama komplosu ile karşı karşıya olup olmadığı, dönemin başından beri vermeye çalıştığı bölgesel güç izleniminin komşularını ürkütüp ürkütmediği hususları tartışılmakla birlikte, böyle bir ortamda kesin olan gerçek şuydu ki; Türkiye kendini bu dönemde gerçekten parçalanmaya çalışılan bir ülke olarak algılıyor, içten rejimi, dıştan da toprak bütünlüğünü tehdit eden kuvvetlerin kısılcında hissediyordu. .Bu psikoloji altında Türkiye, ABD ve İsrail'e ciddi biçimde yaklaşmıştır.

Bunun yanı sıra bu stratejiden en çok yararlanan, dış politika üzerindeki rolünü meşrulaştıran Türk Silahlı Kuvvetleri olmuştur. Bu dönemde Türk siyaseti üzerinde ordunun egemen rolünün sürdüğü görülmektedir.

Türkiye, bu dönemde kendisini, bölgeye istikrar getirecek ülke olarak tanımlıyor, bölgesel güç ilan ediyor, “21. Yüzyıl bir Türk yüzyılı olacak” ve “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası” gibi sloganlar kullanıyor, uzun menzilli hava operasyonları yapabilmek için tanker uçağı satın alıyordu (Oran, 2004, s. 234).

Bu dönemde Kafkasya ve Orta Asya'ya giden heyetlerinin arttığı görülmektedir. Özal tarafından Ermenistan kastedilerek, “Manevra yaparken bir bomba da oraya düşse ne olur?” şeklinde sözler sarf ediliyor, yanı sıra Misak-ı Milli'nin bir cendere olduğu yönünde düşünceler ortaya atılıyordu (Oran, 2004, s. 235-236).

Sonuç olarak Sevr Sendromu'nun Türk dış politikasını uzun süre etkisi altına

aldığı görülmektedir. Hatta günümüzde de bunun yansımaları olduğu açıktır. Örneğin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, Türkiye, kendisine getirilen önerileri “içişlerine karışma” şeklinde algılamakta ve “Avrupa'yı içişlerine karıştırmamak” konusunda hassasiyet göstermektedir. Tüm bu hassasiyetin Sevr Sendromu'nun bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

2.2 TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA GÜVENLİK FAKTÖRÜ

Son iki yüz yıllık süreçte Türk dış politikasına yön veren en temel etkenlerden biri, belki de ilk sırada geleni, ‘bağımsızlığın’ ve ‘toprak bütünlüğünün’ korunması anlamında, ulusal güvenlik kaygıları olmuştur (Ülman, 1968, s. 244). Bu durum Türkiye'nin içinde yer aldığı stratejik düzlemden kaynaklanmaktadır. Baskın Oran'a göre; komşularının sayısının ve niteliğinin (kabahatin kimde olduğundan bağımsız olarak) güven telkin etmemesi, çeşitli jeostratejik bölgelere yakınlığı (Kafkaslar, Ortadoğu, Balkanlar, Akdeniz, Avrupa vs.), Doğu-Baü ve Kuzey-Güney eksenlerinin kesişme noktasında olması Türkiye'yi çok karmaşık bir güvenlik düzlemine itmektedir (Oran, 2008, s. 24-27). Gerçi, geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımları ulusal güvenliğin bir ülkenin dış politikasını belirleyen en önemli etken olmasını doğal bir dış politika ilkesi olarak kabul ederler. Bir devletin en temel hedefinin varlığını sürdürmek olması doğal olsa da devletler başka çıkarlara da sahiptirler ve güvenlik politikaları bağımsızlık ve toprak bütünlüğü ilkeleri ile sınırlı değildir. Fakat ilerleyen sayfalarda ele alacağımız üzere, Türkiye'nin tarihi boyunca karşılaştığı güvenlik sorunlarının ağırlığı düşünüldüğünde Türk dış politikasında ulusal güvenlik etkeninin normalden daha fazla rol oynadığı görülecektir.

2.2.1 Türkiye'nin Geleneksel Ulusal Güvenlik Politikası

Türkiye'nin ulusal güvenlik politikası oldukça uzun bir süreci kapsayan birtakım süreklilik unsurlarına sahiptir. Bu unsurlar dört başlık altında incelenecektir.

Birincisi ‘devlet güvenliği’ anlayışıdır. Bu anlayışa göre savunulması gereken temel birim devlettir ve ulusal güvenlik politikası devlet merkezlidir.

İkinci süreklilik unsurunu tehdit algılamaları oluşturmaktadır. Türkiye'ye yönelik tehditler zaman içerisinde değişse de Türkiye'nin iç ve dış düşmanlarla çevrili olduğu ve içinde bulunan coğrafyanın güvensizlik ürettiği düşüncesi değişmemiştir.

Üçüncü unsur ise güvenliğin sağlanmasında başvuru yöntem ile ilgilidir. Bu bakımdan başvuru başlıca politika ‘Batıcılıktır.’ Batıcılık politikasını hem Batı eğilimli dış politika hem de güvenliğin sağlanması açısından Batıdaki güç dengelerinden yararlanılması olarak değerlendirmek gerekir.

Dördüncü ve son unsur ise güvenliğin sağlanması bakımından başvuru bir diğer yöntem olarak güçlü bir orduya sahip olma hedefidir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin iç ve dış politikadaki etkinliğini de bu bağlamda değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

2.2.1.1 Devlet Merkezli Güvenlik Politikası

Türkiye’nin geleneksel güvenlik politikasında savunulması gereken temel birim her zaman için ‘devlet’ olmuştur. Ulusal güvenlik politikasına egemen olan devlet güvenliği anlayışı, ‘ulusal bağımsızlık’ ve ‘toprak bütünlüğü’ ilkeleri ile ifade edilmiştir. Türkiye’nin savunulması ve korunması gereken en önemli öz değerleri olarak bu ilkeler ulusal güvenlik politikasını olduğu kadar dış politikayı da belirlemiş, Türkiye’nin savunmacı ve statükocu bir dış politika geleneğine sahip olması sonucunu doğurmuştur. Statükonun korunması ilkesi, bir yandan mevcut sınırların, yani toprak bütünlüğünün korunması, diğer yandan ulusal bağımsızlık ile birlikte uluslararası dengenin korunması anlamında kullanılmıştır.

Türkiye’nin savunmacı ve statükocu dış politika geleneğini değerlendiren Ali Karaosmanoğlu, 1699 Karlofça Antlaşması’nın ardından Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa güçleri arasındaki askeri dengenin Osmanlı aleyhine bozulduğunu ve bu tarihe dek saldırgan olan reel-politiğin bu tarihten sonra savunmacı reel-politiğe yerini bıraktığını belirtir (Karaosmanoğlu, 2000, s. 201). Osmanlı İmparatorluğu’nun bugünkü anlamda bir ulusal güvenlik politikası tanımına sahip olmadığı açıktır. Fakat tüm askeri ve diplomatik kaynakların, özellikle son yüzyılda yaşanan toprak kayıplarını önlemek ve İmparatorluğun varlığını sürdürmek adına kullanıldığı da bir gerçektir. Savunmacı, statükocu ve dengeli diplomasi geleneği Türkiye Cumhuriyeti’ne Osmanlı’dan miras kalmıştır. Gerek Osmanlı İmparatorluğu’nun son yılları gerekse Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yılları açısından baktığımızda bu diplomasi geleneği en doğal dış politika alternatifi olarak görünmektedir. Baskın Oran’ın belirttiği gibi, Türk dış politikasının en temel ilkelerinden biri statükoculuktur ve bu ilkenin kökeni Osmanlı’nın Avrupa güç dengesini iyi kullanarak zayıfladıktan sonra bile uzun süre ayakta kalmasında yatmaktadır (Oran, 2008, s. 23).

Cumhuriyet yıllarında da ulusal güvenlik politikası devlet merkezli olarak tanımlanmaya devam etmiştir. Statükoculuk ilkesi ise bu dönemde de sürmüş hatta her zamankinden daha kritik ve zaruri bir ilke haline gelmiştir. Bunun nedeni Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında sahip olamadığı güvenliğe Türkiye'nin büyük bir bedel ödeyerek kavuşmasıdır (Hale, 2003, s. 48-49). Bunun anlamı Kurtuluş Savaşı'nın ardından imzalanan Lozan Antlaşması ile Türkiye'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınması ve uzun yıllar elde edilemeyen güvenliğin böylece sağlanmasıdır. İlerleyen dönemlerde ve hatta günümüzde Lozan Antlaşması konusunda gösterilen hassasiyetin kökeni de burada aranmalıdır.

Lozan Antlaşması'nın kesin bir çözüme bağlamadığı ya da çözümü Türkiye'yi tatmin etmeyen sorunların (Boğazlar meselesi, Kerkük-Musul meselesi vs.) da zamanla çözülmesi sonucunda iç politika konularına da öncelik verilmiştir. Türkiye içeride ulus-devlet inşasına, iç istikrarın ve kalkınmanın sağlanmasına öncelik vermiş, İmparatorluğun son yıllarında baş gösteren irredentist politikalardan kesin bir şekilde uzak durmuştur. Tarafsızlık politikası ile dünya politikasındaki sorunlardan kendisini soyutlamıştır. Çeşitli bölgesel ittifaklarla kendisine bir güvenlik çemberi oluşturmaya çalışmıştır. Dış politikanın temel ilkesi 'yurtta barış dünyada barış' olmuştur. Bu ulusal güvenlik politikası İkinci Dünya Savaşı sırasında da sürdürülmüş, savaş diplomasisi statükonun korunması ve uluslararası dengenin Türkiye aleyhine bozulmasını önleme politikalarına örnek olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ise Türkiye büyük zorluklarla elde ettiği güvenliğini korumak adına savaşın dışında kalmayı tercih etmiştir. Savaş sırasında Türkiye'nin en büyük endişesi Polonya'nın başına geldiği gibi Almanya'nın ve SSCB'nin iki yönlü işgaline uğramak olmuştur (Oran, 2008, s. 388). Yani toprak bütünlüğü kaygısı ulusal güvenlik politikasında birinci sıradaki önceliğini korumuştur. Bu süreçte hiçbir devlet ile doğrudan ittifak yapılmamış, hazır olunmayan ve Türkiye'nin çıkarlarını doğrudan ilgilendirmeyen bir savaşa sürüklenmekten kaçınılmıştır.

Soğuk Savaş yıllarında da ulusal güvenlik politikası, toprak bütünlüğüne yönelik tehditlere karşı tanımlanmıştır. Bunun altında yatan neden SSCB'nin Türkiye'nin egemenlik haklarını ve toprak bütünlüğünü ihlal eden talepleridir. Diğer yandan, Soğuk Savaş'ın kendine özgü koşulları, yani askeri/ stratejik güvenlik sorunlarının ağırlığı nedeniyle devlet merkezli güvenlik politikası korunmuştur.

Sonuç olarak Türkiye'nin ulusal güvenlik politikasını belirleyen başlıca unsuru toprak bütünlüğünün ve ulusal bağımsızlığın korunması kaygıları oluşturmuştur. Türkiye, uzun yıllar, oldukça ağır güvenlik sorunları ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da realist bir güvenlik tanımı ulusal güvenlik politikasına hâkim olmuş, güvenliğin insani ve toplumsal boyutları yeterince önem kazanmamıştır.

2.2.1.2 Tehdit Algılamaları

Yukarıda gördüğümüz gibi Türkiye'nin ulusal güvenlik politikası devleti merkeze alan bir geleneğe sahip olmuştur. Dolayısıyla ulusal güvenliğine yönelik başlıca tehditleri yine devletler oluşturmaktadır. Ülke içerisindeki ayrılıkçı hareketler de Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüş yıllarından günümüze dek farklı görünümde de olsa sürmüş ve toprak bütünlüğüne yönelik bir başka tehdit unsurunu oluşturmuştur. Başka bir ifade ile Türkiye'nin iç ve dış düşmanlarla çevrili olduğu düşüncesi Türk siyasi seçkinleri arasında çok yaygın olmuştur.

Haluk Ülman, dış politikamıza yön veren önemli etkenlerden birinin coğrafi durumumuz olduğunu belirtir. İki süpergüçten biri olan SSCB ile sınır komşusu olunması, SSCB'nin Akdeniz'e çıkış kapısı olan Boğazlara sahip olunması ve uluslararası güçler arasında her zaman rekabete sahne olan Ortadoğu bölgesine komşu olunması nedeniyle, coğrafya, Türkiye'nin güvenliğini ve dış politikasını doğrudan etkilemektedir (Ülman, 1968, s. 256). Daha yakın bir dönemde yazılmış bir makalede ise emekli General Şadi Ergüvenç, Türkiye'nin ünlü olduğu bir konu varsa onun da zorlu komşulukları olduğunu belirtir (Ergüvenç, 1998, s.32). Bu düşünceler belli bir gerçekliğe dayanmaktadır. Türkiye farklı rejimler ve ideolojilerle yönetilen, farklı ulusal kimliklere ve dış politika kimliklerine sahip devletlerle çevrilidir. Üstelik birçok komşu ülke, geçmişinde Osmanlı egemenliğinde kalmış ve Türklere karşı bağımsızlık mücadelesi vermişlerdir. Ulusal kimliklerinde Türkler, 'öteki' kimliğini temsil etmektedir. Kısacası komşularının niteliği Türkiye'de haklı bir güvensizlik duygusu yaratmaktadır. Bu duygu ulusal güvenlik söyleminde ve uygun görülen politikaların meşrulaştırılmasında çok önemli bir yer kaplamaktadır.

Pınar Bilgin, iç ve dış düşmanlarla çevrenme endişesi temelinde şekillenen coğrafi determinizmin Türkiye'nin geleneksel ulusal güvenlik politikasının en önemli etkenlerinden bir olduğunu belirtir (Bilgin, 2001, s. 208-210). Buna göre Türkiye çok riskli bir coğrafyada çok ciddi meydan okumalarla karşılaşmakta ve coğrafyanın

önceden belirlediği değişmez gerçekler, güvenlik politikasının realist ilkelerle tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Burada, siyasal seçkinlerin, Türkiye'nin güvenlik anlayışını söylem yoluyla nasıl inşa ettikleri ifade edilmektedir. Fakat bu ifade Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyanın tehdit unsurları içermediği anlamına gelmez. Coğrafyanın dayattığı koşulların değişmez nitelikte ve temel belirleyici olmadığı, ulusal güvenlik politikasını etkileyen birçok etkenden yalnızca bir tanesi olduğu ifade edilmektedir (Bilgin, 2001, s. 210). Bununla birlikte Türkiye, coğrafyasından kaynaklanan son derece somut ve ağır güvenlik sorunlarıyla karşılaşmıştır. Bu sorunlar büyük ölçüde komşu devletlerle yaşanan egemenlik anlaşmazlıklarından ve içerideki ayrılıkçı hareketlerden kaynaklanmıştır.

2.2.1.2.1 Rusya Kaynaklı Tehditler

Tarihi açıdan değerlendirildiğinde Rusya, tehdit algısına en fazla kaynaklık eden ülkelerden biri olmuştur. Osmanlı döneminde Rusya sürekli olarak Osmanlı İmparatorluğu aleyhine topraklarını genişletmiş, Osmanlı'nın terk etmek zorunda kaldığı coğrafyalardaki güç boşluğunu doldurmuştur. Tehdit içeren genişlemesinin haricinde yakınlaşma yaşanan 1917-1939 yıllarında dahi Türkiye'nin Bolşeviklere yönelik güvensizliği devam etmiştir (Karaosmanoğlu, 2000, s. 202). Karaosmanoğlu'nun belirttiği gibi ortalama bir Türk'ün gözünde Rusya, geleneksel düşman olarak kalmıştır (Karaosmanoğlu, 2000, s. 203). İkinci Dünya Savaşı sırasında da Türkiye olası bir Sovyet işgalinden çekinmiş ve savaş diplomasisini buna göre biçimlendirmiştir. Soğuk Savaş döneminde ise SSCB kaynaklı tehditler Türkiye'nin ulusal güvenliğinin ilk sırada gelen gündemini oluşturmuştur. Güvenlik politikası büyük ölçüde Sovyet tehdidine karşı tanımlanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında iki ülke arasında çeşitli işbirliği imkânları doğmuş, Türkiye'nin tehdit algılamalarında birinci sırada yer alan Rusya kaynaklı tehditler önceliklerini kaybetmişlerdir. Yine de geleneksel Türk-Rus rekabetinin tam anlamıyla sona erdiğini söylemek zordur.

2.2.1.2.2 Batı Kaynaklı Tehditler

Batılı devletler de Türkiye için çeşitli dönemlerde ve düzeylerde tehdit oluşturmuşlardır. Fakat ilginç olan, aşağıda ele alınacağı üzere, aynı Batılı devletlerin Türkiye için güvenlik sağlayıcı bir rol oynamalarıdır. Batılı devletler zaman zaman Türkiye'nin toprak bütünlüğünü doğrudan tehdit etmişlerdir. Osmanlı döneminde bunun

örneğini İngiltere ve Fransa'nın 19. yüzyılın son dönemlerinde Doğu Akdeniz'de ve Mısır'da güttükleri yayılmacı politikalar oluşturmaktadır. Yine Osmanlı döneminde ayrılıkçı etnik ve dini hareketlere verdikleri destekle de İmparatorluğun toprak bütünlüğü Batılı devletler tarafından tehdit edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yılları da Batılı devletlerin Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve ulusal bağımsızlığını ortadan kaldırmaya yönelik açık girişimlerine sahne olmuştur. Sevr Antlaşması İtilaf devletlerinin niyetlerini tartışmaya yer bırakmayacak şekilde ortaya koymuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında da Türkiye'ye yönelik Batı kaynaklı tehditler sürmüş, Lozan Antlaşması'nın çözüm getirmediği sorunlar giderildikçe (Boğazlar, Musul ve Kerkük vs.) bu tehditler azalmış fakat bu kez de İtalya'nın Akdeniz'de izlediği yayılmacı politika Türkiye'yi rahatsız etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Türkiye Batının güvenlik yapılanmasında yerini almış ve Batı kaynaklı güvenlik sorunlarını büyük ölçüde geride bırakmıştır (Sönmezoğlu, 2006, s. 207).

Batıdan kaynaklanan tehditler yalnızca toprak bütünlüğünü ilgilendiren meseleler değildir. Batıya olan ekonomik bağımlılık da önemli bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tehdit algısının kökeni Osmanlı maliyesinin iflas edip 1881'de "Duyun-u Umumiye" idaresinin kurulmasına dek gitmektedir. Lozan görüşmelerinde kapitülasyonların kaldırılması konusundaki kararlılık ve cumhuriyet yıllarında yabancı sermaye üzerindeki sıkı denetim uygulamaları ekonomik olarak dışa bağımlılık ve ekonomi aracılığı ile iç işlerine müdahale kaygılarından kaynaklanmaktadır (Karaosmanoğlu, 2000, s. 208).

Türkiye için Batı kaynaklı bir diğer tehdit unsurunu Yunanistan oluşturmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını ilan ettiği günden itibaren sürekli olarak doğu yönünde topraklarını genişleten Yunanistan, Türkiye için en önemli güvenlik sorunlarının kaynağı olmuştur. Yukarıda değindiğimiz gibi Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve ulusal bağımsızlığını ortadan kaldırmaya yönelik açık girişimler yaşanmış ve Batının bu politikalarının taşıyıcılığını Yunanistan üstlenmiştir. Türkiye-Yunanistan arasındaki güvenlik sorunları 1960 sonrasında yeni bir evreye girmiştir (Hale, 2003, s. 8). 1960 sonrasında Kıbrıs sorununun şiddetlenmesi ile Yunanistan kaynaklı tehditler Türkiye'nin ulusal güvenlik politikasında öncelik kazanmıştır. Yunanistan ile yaşanan sorunlarda Türkiye'nin Batı tarafından yalnız bırakılması da Türkiye'nin ulusal güvenlik politikasını derinden etkilemiş, Batıdan kaynaklanan bir diğer güvenlik sorununu oluşturmuştur. Türkiye'nin güvenlik

ihtiyaçlarının Batı ittifakı ile her zaman uyumluluk göstermeyeceği anlaşılmıştır. Bu dönemden itibaren dış politikada çok yönlülük arayışları başlamış olmakla birlikte Batı ittifakından tamamen ayrılmak hiçbir zaman ciddi bir alternatif olmamıştır. Son dönemde ise Yunanistan ile politik anlamda önemli problemler gözlenmemektedir.

2.2.1.2.3 İç Tehditler

Ülke içindeki dini ve etnik azınlıkların ayrılıkçı hareketleri de toprak bütünlüğüne yönelik tehditler içermesi bakımından Türkiye için çok ciddi bir güvenlik sorunu olarak algılanmıştır. Osmanlı'nın son yüzyılında, Fransız Devrimi'nin ardından başlayan ve İmparatorluğun yıkılmasına dek süren bu tehdit unsuru çeşitli uluslararası güçlerin desteğini de alarak daha da ağırlaşmış birer güvenlik sorununa dönüşmüştür. William Hale, azınlık ayaklanmaları ve onların Batılı destekçileri tarafından İmparatorluğun toprak bütünlüğünün nasıl bozulduğunu şu şekilde aktarır:

Genelde imparatorluk tebaası bir topluluk ayaklanıyor, Osmanlılar tarafından bastırılıyor ama sonra bir ya da birkaç Avrupa gücünün desteğiyle özerklik kazanıyordu. Özerklik, hatırı sayılır bir zaman sonunda tam bağımsızlığa dönüşüyordu. Bu hikaye Sırbistan, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan ve son olarak Arnavutluk örneklerinde tekrarlanmıştı. Osmanlı orduları düşman devlete karşı galibiyet kazandığında bile -1897 Yunanistan örneğinde olduğu gibi- Avrupa güçlerinden gelen siyasi baskı savaş meydanından çıkan sonucu tersine çeviriyordu. Yani Osmanlı imparatorluğu hiçbir zaman galip çıkamayacağı bir konuma saplanmıştı (Hale, 2003, s. 28).

Yunanistan ile yapılan mübadele ve Lozan Antlaşması'nın yaptığı azınlık tanımlaması çerçevesinde Türkiye'nin nüfusu nispeten homojen hale gelmiştir. Fakat yine de benzer sorunlar cumhuriyet yıllarında farklı görüntüler altında yaşanmaya devam etmiştir. Bununla birlikte bu sorunlar hiçbir zaman doksanlı yıllarda yaşanan terör kadar ağır sonuçlar yaratmamıştır. Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik bu iç tehdit unsuruna doksanlı yılları ele alırken yeniden dönülecektir. Şimdilik şunu söyleyebiliriz ki Türkiye'nin ulusal bütünlüğüne yönelen ve dış güçlerce desteklenen ayrılıkçı tehditler hem Türk siyasal seçkinleri üzerinde hem de Türk halkı üzerinde bugün de izlerini bulabileceğimiz çok ciddi psikolojik etkiler bırakmıştır.

2.2.1.3 Batıcılık ve Uluslararası Dengeler

Yukarıda anlattıklarımızı özetleyecek olursak Türkiye'nin geleneksel ulusal

güvenlik politikası iç ve dış tehditler karşısında, toprak bütünlüğünün ve ulusal bağımsızlığın korunması anlamında devlet merkezli bir tanıma sahip olmuştur. Bu ulusal güvenlik tanımı savunmacı dış politika ile birleşmiş devletin güvenliği Batıcılık ve uluslararası dengelerden yararlanma yoluyla gerçekleştirilmiştir. Karaosmanoğlu'na göre Batılılaşma eğilimi Türkiye'nin ulusal güvenlik politikasını etkileyen en önemli unsurlardan biridir (Karaosmanoğlu, 2009, s. 200). Bu Batılılaşma eğilimi Osmanlı döneminden başlayarak bugüne dek süren Avrupa devletler sisteminin bir parçası olmak hedefinde somutlaşmaktadır. Bu hedef bir kimlik sorunsalını da içermekte ve maddi olmayan güvenlik sorunlarından da beslenmektedir. Kısacası Türkiye, Avrupalı kimliğini Avrupa'ya kabul ettirdiği oranda kendisini güvende hissetmektedir.

2.2.1.3.1 Güç Dengesi Sistemi

Güç dengesi sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir Batılı güce karşı bir diğerini kullanmasına imkân vermektedir. Örneğin, Rusya'nın, Osmanlı toprakları aleyhinde ilerleyişi karşısında İngiltere'nin güvenlik garantilerinin peşinden koşulmuştur. Bu durum, Osmanlı'nın, Avrupalı güçlerden biri tarafından desteklenmediği sürece Rusya ile boy ölçüşemeyeceği gerçeğine dayanmaktadır (Hale, 2003, s. 10). İngiltere'nin desteği ortadan kalktığında ise bu kez de İngiltere'yi dengelemek adına Almanya'nın güvenlik garantilerine başvurulmuştur. Sürdürülen bu hassas denge İmparatorluğun tüm zayıflığına rağmen uzun süre ayakta kalmasını sağlamıştır.

Kurtuluş Savaşı esnasında Batılı güçlere karşı verilmiş olmakla birlikte hem Batı içindeki dengeler ve Avrupalı devletler arasındaki rekabet kullanılarak hem de SSCB ile yaklaşarak başarıya ulaşılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında da aynı politika sürmüş, toprak bütünlüğüne yönelik güvenlik sorunları Batıdan kaynaklandığı için Avrupa içi dengelere başvurulmuş ve SSCB ile yaklaşma yoluna gidilmiştir (Ülman, 1968, s. 245). Fakat bu süreç kısa sürmüş, Soğuk Savaş yıllarında Moskova kaynaklı tehditler karşısında yine Batının güvenlik garantileri aranmıştır.

2.2.1.3.2 NATO Faktörü

Soğuk Savaş dönemi çok kutuplu sistemde olduğu gibi bir Batılı gücün bir diğerine karşı kullanılmasına imkân vermemiştir. İki kutuplu sistemde politika seçenekleri çok fazla değildir. Çok kutuplu düzende Türkiye sürekli olarak denge

siyaseti izlemiş fakat hiçbir uluslararası güç ile doğrudan ittifak yapmamıştır. Soğuk Savaş düzleminde ise böyle bir strateji mümkün olmamıştır. SSCB'nden kaynaklanan tehditler karşısında Türkiye, NATO'ya üye olarak doğrudan bir ittifak antlaşması ile güvenliğini sağlama yoluna gitmiştir. Diğer yandan, Türkiye'nin NATO üyeliğini yalnızca Sovyet tehdidi ile açıklamak yanlıştır. Avrupa devletler sisteminin bir parçası olmak ve uluslararası düzeyde yalnızlaşmamak gibi Türkiye'nin geleneksel güvenlik politikasının temel unsurları da NATO üyeliğinde etkili olmuştur.

Soğuk Savaş boyunca Türkiye'nin ulusal güvenlik politikası NATO politikası ile özdeşleşmiştir. Türkiye'nin Batının güvenlik yapılanmasında yer alarak kendi güvenliğini bu yapılanma ile özdeşleştirmesi sorunların tamamen çözüldüğü anlamına gelmemiştir. 1960 sonrasında Kıbrıs meselesinde ve Yunanistan ile yaşanan diğer sorunlarda Türkiye'nin çıkarları ile Batı ittifakının çıkarlarının her zaman örtüşmediği görülmüştür. Johnson Mektubu olarak anılan ve 1964 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi gündeme geldiğinde dönemin ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'ın, dönemin Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup bu durumu tatsız bir biçimde ortaya koymuştur. Böylece Batının güvenlik garantilerinin her zaman geçerli olmadığı anlaşılmıştır. Bu tarihten itibaren çok yönlü dış politika arayışları başlamıştır. SSCB ile yakınlaşma, yakın komşular ile ilişkileri iyileştirme, Arap dünyası ile temasları güçlendirme gibi gelişmeler bu süreçte yaşanmıştır. Fakat unutmamak gerekir ki Türkiye hiçbir zaman Batı ittifakından tamamen kopmayı gündeme getirmemiştir (Karaosmanoğlu, 2009, s. 35-36).

Karaosmanoğlu'na göre Türk dış politikasındaki Batıcı eğilim birtakım kimlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir (Karaosmanoğlu, 2009, s. 200). Her şeyden önce Türkiye'nin Batıcı eğilimini Türkiye'nin ulusal güvenlik kültürünün bir özelliği olarak görmek gerekir. Türkiye'nin ulusal/kültürel kimliği açısından ise Türk ve İslam kimliklerinin de hesaba katılması gerekir. Oran'a göre bu konuda, Türkiye'deki seçkinler ile halk arasında ihmal edilmeyecek bir fark bulunur. (Oran, 2008, s. 21) Diğer taraftan Batılı ülkelerin de Türkiye'yi Batılı olarak kabul etmemeleri ayrı bir sorundur. Ayrıca Oran, Türk siyasal seçkinlerinin sahip olduğu Batıcılık anlayışının, Batı dışındaki dış politika seçeneklerini çeşitlendirmeyi zorlaştırdığını da belirtir.

2.2.1.4 Silahlı Kuvvetlerin Etkinliği

Güçlü ordu hedefi ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin etkinliği ulusal güvenliğin

sağlanmasında kullanılan bir diğer yöntem ve Türkiye'nin geleneksel ulusal güvenlik politikasını belirleyen başka bir etkidir. TSK'nın siyasal hayattaki etkinliğinin kökenleri Osmanlı döneminde bulunabilir. Osmanlı geleneği asker ile devlet arasındaki sıkı bağa dayanmış, askeri bürokrasi devlet yönetiminde en etkili sınıflardan birini oluşturmuştur (Narlı, 2005, s.230). Bu durum cumhuriyet dönemine de miras kalmıştır. Diğer yandan, Osmanlı İmparatorluğu'nun savunmacı reel-politiği gereği reform girişimlerinde öncelik her zaman için orduya verilmiş, ıslahat yapmak ve orduyu güçlendirmek Osmanlı yönetimince en çok önem verilen konu olmuştur (Hale, 2003, s. 5-6). Reformların ordudan başlamasının sonucu olarak, ordu mensupları iyi eğitilmiş, ilerici ve reformların taşıyıcısı siyasal seçkinleri oluşturmuşlardır (Karaosmanoğlu, 2009, s. 204-206). Kurtuluş Savaşı sırasında ve Cumhuriyetin ilanında ve pekiştirilmesinde ordunun oynadığı rol çok etkili olmuştur. Dolayısıyla TSK, toprak bütünlüğünün ve siyasal birliğin yanı sıra cumhuriyetin ve seküler rejimin dış düşmanlara olduğu kadar iç düşmanlara karşı korunmasında da sorumlu kabul edilmiştir (Karaosmanoğlu, 2009, s. 213).

TSK'nın siyasal yaşamdaki etkinliğinin yanı sıra, coğrafi gereklilikler ve karşılaşılan askeri güvenlik sorunlarının ağırlığı sonucu realist güvenlik yaklaşımları Türkiye'nin ulusal güvenlik politikasının temelini oluşturmuş ve güçlü ordu ihtiyacı sürekli olarak hissedilmiştir. Türkiye ABD'den sonra NATO'nun en büyük askeri gücünü elinde tutmaktadır ve tarihte elde edilen zaferler de düşünüldüğünde TSK, halk düzeyinde oldukça yüksek bir itibara sahiptir. Bu itibarı ve gücü TSK'yı ulusal güvenlik politikalarının uygulanmasında olduğu kadar belirlenmesinde de etkili bir konuma getirmiştir. Silahlı kuvvetlerin güvenlik politikalarının uygulanması noktasında önemli roller üstlenmesi doğaldır ve zorunludur. Fakat Türkiye örneğinde ve özellikle doksanlı yıllarda görüldüğü üzere güvenlik politikalarının oluşturulmasında silahlı kuvvetlerin sivil aktörlerin önüne geçmesi ulusal güvenliğin çok geniş tanımlanması ve sorunların daha da giriftleşmesi gibi sonuçlar doğurabilmektedir.

Özetlemek gerekirse, Türkiye'nin ulusal güvenlik politikasının en önemli özelliği devlet merkezli olmasıdır. Devletin korunması gereken başlıca değerler ulusal bağımsızlık ve toprak bütünlüğü ilkeleridir. Ulusal güvenliğe yönelik tehditleri ise rakip devletler ile yaşanan egemenlik sorunları ve içerideki ayrılıkçı hareketler oluşturmaktadır. Bu da siyasal seçkinlerin taşıdığı iç ve dış düşmanlarca çevrelenme kaygısını güçlendirmekte, coğrafi determinizme neden olmaktadır. Ulusal güvenliğin

sağlanması açısından başvurulan yöntemler ise Batının güvenlik garantilerini sağlamak, uluslararası dengelerden yararlanmak ve güçlü bir orduya sahip olmak şeklinde özetlenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL GELİŞMELER VE TÜRK DIŞ GÜVENLİK POLİTİKASINA ETKİLERİ

3.1 II. DÜNYA SAVAŞI

İkinci Dünya Savaşı, insanlık tarihinin yaşamış olduğu en büyük savaş olmuştur. İkinci Dünya Savaşı dünya coğrafyasının geniş bir bölümünü savaş alanı haline getirmiştir. Bu kısımda savaş hakkında kısa bilgiler ile küresel gelişmeler incelenecek, Türk dış politikası dönemsel olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.1.1 II. Dünya Savaşı ve Sonrasında Küresel Gelişmeler

Doğrudan veya dolaylı olarak, bütün dünyayı etkilemiş ve ilgilendirmiştir. Bu bağlamda, yoğun olarak sıcak savaşın yaşandığı bölgeler; Avrupa, Doğu Asya ve Kuzey Afrika olmuştur. Bu bölgelerdeki ülkelerin büyük bir kısmı, ya işgal edilmiş ya da direkt olarak işgal edilmese de askeri birer hedef ve cephe durumuna gelmiştir. Savaşın korkunç yüzünü görmüş, bütün yıkımlarını ve getirdiği felaketleri yaşamıştır (Uçarol, 2000, s. 616). Bundan dolayı, yenilen ülkelerin yanında, Amerika Birleşik Devletleri dışında, yenen ülkeler de savaştan yorgun ve bitkin çıkmışlardır. Görüldüğü gibi İkinci Dünya Savaşı adına yakışır şekilde özellikle tüm Avrupa ülkelerini ve halkını etkilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı, savaş tekniği ve teknolojisi birincisiyle kıyaslanamayacak kadar yüksek, insan, silah ve savaş malzemeleri bakımından kapasiteleri çok geniş ve bol olan taraflar arasında yapılmıştır. Bu da, savaşın uzun ve şiddetli olmasına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı, daha önceki savaflara göre, savaşın boyutlarını çok büyütmüş ve daha etkili hale getirmiştir. Buna, ulaşılan taktik ve teknik düzey, silah ve savaş araç gereçlerinin kapasiteleri ile bunların maliyetleri apaçık ortaya koymaktadır (Uçarol, 2000, s. 616). Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Sovyetler Birliği, Almanya, Japonya özellikle 1943 yılında askeri malzeme üretimi arttırmışlardır (Jacobsen, 1989, s. 748). Böylece İkinci Dünya Savaşında başrol oynayan ülkelerin endüstrilerinin savaş ekonomisine geçtikleri anlaşılmaktadır. Kısacası savaş endüstrisi, tüm üretim elemanlarının önüne geçerek birinci sırayı almış ve ülkeler tüm kaynaklarını bu altı senelik zaman zarfında galip çıkabilmek uğruna harcamışlardır.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Müttefik güçler, uluslararası herhangi bir düzene yeni bir tehdit oluşturmalarını önlemek için hem Almanya'ya, hem de Japonya'ya yönelik planlarını uygulamaya başlamışlardır. Bu yalnız her iki ülkenin uzun vadeli askeri işgalini kapsamıyor, aynı zamanda Almanya'nın dört işgal bölgesine, daha sonra da iki ayrı Alman Devleti'ne bölünmesini de içeriyordu. Japonya'nın ise denizaşırı ülkelerde ele geçirmiş olduğu topraklar elinden alındı. Almanya Avrupa'da ve daha doğuda işgal ettiği bölgelerden ve çıkar çevrelerinden de oldu. Stratejik bombardımanın bu ülkelerde meydana getirdiği yıkıntıya, ulaşım sistemlerinin aşırı zorlanmasına, bir çok hammaddede yaşanan kıtlığa ve ihracat pazarlarının kaybına, müttefiklerin sanayiye getirdikleri denetimler de eklendi. Özellikle Rusya'nın Almanların topraklarında yaptıklarının intikamını alırcasına Alman sanayisini en küçük çivisine kadar talan etmeleri de eklenince Almanya'nın 1946'daki ulusal geliri ve verimi, 1938'dekinin üçte birinden daha da aşağılara geriledi (Kennedy, 2002, s. 435). Askeri gücünün yarısından fazlasını kaybetmiş Almanya, birde savaş öncesi o çok güvendiği, ancak savaş esnasında büyük bir bölümü yıkılan sanayisinden arta kalanların Rusya tarafından sökülüp götürülmesine seyirci kalmak zorunda kalmıştı.

Savaş sonunda ABD diğer devletlerin aksine savaş yüzünden çok zenginleşen tek ülke idi. 20 milyar dolarlık altın rezervine sahipti. Bu da ABD'ni savaş sonunda en büyük mal ihracatçısı yapıyordu. Birkaç yıl sonra ise ülke dünya mal ihracatının 1/3'ünü karşılar konuma geliyordu. Gemi yapımı imkanlarındaki genişlemeden dolayı dünya gemi kaynaklarının yarısına sahip olan Amerika ekonomik açıdan istediğini yapabilecek güçte ve imkana sahipti. Ancak savaş sonunda ortaya çıkan bütün bu ihtişamına rağmen Amerika'da yine de her şey görüldüğü kadar yolunda gitmemiştir. Hükümet, savaş boyunca çeşitli yollardan halkın tasarruflarını savaş sanayine aktarmak için giriştiği vergi artırım politikaları, ücretlerin dondurulması gibi tedbirler almak zorunda kalmıştı. Ancak, Amerikan halkı savaşın sonunda rahat bir nefes almak istiyordu. Bunun sonucunda grevler artmış, hükümet ağır baskısı altında kalmıştı. Fiyatlar yükselirken, 1945 yılında 98,4 milyar dolar olan bütçe giderini ertesi yıl 60.4 milyar dolara düşürmek gerekmiştir. Bütçedeki bu önemli sayılabilecek düşüş öncelikle savaş sanayisine verilen siparişlerin kısıtlanması ile sağlanabilmiştir (Kennedy, 2002, s. 427).

İngiltere İkinci Dünya Savaşı'nda baştan sonuna kadar çarpışmış ve Almanya'ya karşı Amerika Birleşik Devletleri savaşa girmeden önce karşı koyabilecek

tek büyük devletti. 1945 Ağustosuna gelindiğinde Uzakdoğu'daki Hong-Kong da dahil olmak üzere tüm sömürgeleri halen İngiltere'nin hakimiyetindeydi. İngilizler savaştan, kazanan devletler safında çıkabilmeyi başarmışlardı. Ancak savaşı başarıyla sürdürebilmek için gerek ülke ekonomisini gerekse ülke halkını büyük ölçüde zorlamışlar, rezervlerini tüketmişlerdi. Savaşın zor yılları ve yaşanan bombardımanlar ülke içindeki fabrika ve üretim endüstrisini yıpratmakla kalmamış adeta bitme noktasına getirmişti. İngiliz ekonomisi ve halkı her geçen gün daha çok Amerika'dan gelen mühimmata, gemilere, yiyecek maddelerine ve başka malzemeye giderek daha bağımlı hale gelmişlerdi. İhracat sektörü çökmüş, 1944'te, 1938'deki ihracatının ancak yüzde 31'i kadarını gerçekleştirebilmişti (Kennedy, 2002, s. 438).

1940–1945 yılları arasında Avrupa'da 450 bin kilometrekarelik bir alanı ve 24 milyon nüfusu sınırları içine katan Sovyet Rusya, 1945-1948 yılları arasında ise bir milyon kilometrekare toprak ile 92 milyon nüfusu kontrolüne almış, muazzam bir coğrafyaya hakim olmuştur. Her şeye rağmen ekonomik altyapısı sahip olduğu coğrafyaya paralel olarak benzer ölçüde büyümemişti. Aksine insan kayıpları Rusya'ya zor anlar yaşatıyordu. 7,5 milyon askeri personel zayıtı, Almanlar tarafından öldürülen 6–8 milyon sivil halk, ayrıca kıtlık yüzünden karneyle verilen yiyecekler, zorla çalıştırma ve çalışma saatlerinin artırılmasından kaynaklanan diğer kayıplarla birlikte 1941–1945 yılları arasında 20–25 milyon kadar Rus vatandaşı hayatını kaybetti. Hayatını kaybedenlerin büyük bir bölümünü erkek nüfusun oluşturması Rusya'nın başta demografik yapısı olmak üzere, sosyal ve ekonomik yapısına da büyük darbeler vurdu (Ataöv, 1969, s. 64). Rakamlar yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nın felaketinin boyutlarını anlamamızda bize yardımcı olmaktadır. Özellikle kayıplarının büyük bir bölümünün erkek nüfusunun oluşturması Rusya için önemli bir engeldi. Belki Almanlar tarafından yıkılan onca şehir, kullanılmaz hale getirilen sanayi tesisleri, maden ocakları, kasaba ve köyler yeniden inşa edilebilirdi. Ancak kaybedilen insan gücünün yerine yenilerinin yetiştirilmesi Rusya'yı düşündüren en önemli sorunların başında yer alıyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonunda, iki yeni süper güç ABD ve Sovyet Rusya idi. Eski büyük güçler olan Batı Avrupa ülkeleri İtalya, Almanya, Uzakdoğu'da Japonya ise büyük güç olmaktan uzaktılar. İngiltere savaşın galiplerinden biri, Fransa ise İngiltere'nin stratejik ortağıydı. Ayrıca Fransa savaş sonrası stratejik ve politik düzenin merkezinde olmanın avantajını yasayan eski büyüklerden biriydi (Kissinger, 2002,

s.396). Anlaşılabacağı üzere İkinci Dünya Savaşından sonra dünya konjonktüründe iki süper güç belirmişti. Güçler dengesine hakim ülkelerin yerini savaş sonrası bu iki süper güç olan ABD ve Rusya almıştı. Böylece bu iki devletin hamiliğinde ve iki güç etrafında diğer devletlerin toplanmasına yani bloklaşma süreciyle tüm dünyayı karşı karşıya bırakmıştı.

Avrupa Alman tehlikesinden kurtulmuştu. Fakat bu defa, Müttefikler adına hareket eden Sovyetler Birliği, Yunanistan dışında, Doğu ve Orta Avrupa ile Doğu Almanya'yı işgal etmiştir. Müttefiklerin işgal ettikleri yerlerin belirlenmesinde, askeri taktik ve stratejinin yanı sıra, çok defa müttefikler arasındaki görüşmeler ve diplomatik temaslar etkili olmuştur. Ancak savaşın özellikle son yıllarında, Müttefikler arasında görüş farklılıklarından kaynaklanan anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlıklar ise, savaşın sona erdiği tarihlerde dünya devletlerinin, iki ayrı kutba ayrılmasına neden olmuştur. Böylece Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuş olan dünya güçler dengesinin yıkılmıştır. Birçok yerde siyasi haritanın bozulmuştur. Savaşın yarattığı büyük ve önemli sorunlara, yıkıntılara, bunlarla birlikte, İkinci Dünya Savaşı, sonunda uluslararası güçler dengesinde bir boşluğun doğmasına ve uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur.

20. yüzyılın en büyük mücadelesi olan İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, dünyada barış ve güvenliğin hakim olacağı huzurlu bir dünya düzeninin kurulacağı düşünülmüştü. Fakat, dönemin şartlarına paralel olarak gelişen olaylar, kısa süre sonra dünyayı bu defa "Soğuk Savaş" denilen yeni ve bambaşka bir mücadelenin içine sürükledi. Bu da, güçler dengesinde meydana gelen değişikliklerin, oluşan boşlukların ve en önemlisi de bloklaşmanın bir sonucuydu (Uçarol, 2000, s. 659).

1930'ların sonlarından itibaren, Almanya'nın, Manş Denizi'nden Moskova önlerine kadar Avrupa'yı işgal etmesi ile Birinci Dünya Savaşı sonucunda kurulmuş olan güçler dengesi yine aynı ülke tarafından altüst edilmişti. Hitler'i yenmek ve bozulmuş olan Avrupa'daki dengeyi yeniden sağlamak amacı, devletlerin bir araya gelip ittifaklar kurmalarını yani bloklaşmalarını zorunlu kılmıştır. Kurulan bu ittifaklar sisteminde dünya ülkeleri 1939'dan 1945'e kadar, savaşmışlardır. Ne var ki, savaş sonrasında da bozulan bu denge yeniden kurulamamıştır. Çünkü, savaşın sonucunda, Avrupa'nın yarısı yorgun düşmüş, diğer yarısı da Sovyet Rusya'nın eline geçmişti. Böylece Avrupa'da dengenin kurulmasında, bu defa Rusya'nın tehdidiyle karşı karşıya

kalınmıştı. Bu da, Avrupa dengesine yeniden bir müdahaleyi gerektirmiş ve yine devletler ittifakına ve savaşa yol açtı. Ancak bu "Soğuk Savaş" oldu (Ataöv, 1968, s. 275).

İkinci Dünya Savaşı, 1945 Mayıs ayında Avrupa'da, Eylül ayında da Asya'da sona erdi. Ancak Asya ve Avrupa'da savaşın sona ermesiyle bu kıtalardaki güçler dengesinde büyük boşluklar meydana geldi. Çünkü İkinci Dünya Savaşında gerek galip gelen İngiltere, Fransa gibi ülkeler gerekse yenilen Almanya, İtalya ve Japonya gibi ülkeler savaştan büyük ölçüde yıpranmış ve zarar görmüş olarak çıkmışlardı. Bu devletlerin kendilerine gelebilmeleri için uzun yıllara gerek vardı. Özellikle savaştan sonra, Avrupa'da Almanya'nın, Asya'da Japonya'nın yerini tek başına dolduracak devlet bulunmamaktaydı. Almanya ve Japonya'nın gerek sömürgeleri gerekse ele geçirdiği yerler, bu iki ülkenin yenilmesiyle serbest kalmış ve güçler dengesinde bozulmalara neden olmuştu. Savaştan sonra güçlü olarak ayakta kalabilenler ise, siyasi ve ekonomik doktrinleri birbirleriyle çatışan Avrupa'ya göre iki "kenar" devlet, yani Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği idi. Bunlardan Amerika Birleşik Devletleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi, yeniden kıtasına çekilme eğilimi içindeydi. Sovyet Rusya ise yayılma isteğindeydi (Uçarol, 2000, s. 660).

Bu sırada, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne güvenen Batı Devletleri, altı yıl süren İkinci Dünya Savaşı'nın ülkelerinde ve insanlarında meydana getirdiği olumsuzlukların ve bıkkınlığın da etkisiyle, silahlı kuvvetlerinin tamamına yakını terhis ettiler. Bunun karşısında Sovyet Rusya, başta ele geçirmiş olduğu geniş coğrafyayı korumak istemesi ve bölgede etkinliğini sürdürebilmek için büyük ve güçlü ordularını daha da takviye etti. Savaş sanayisini geliştirme çalışmalarını ve üretimini hızlandırdı. Bu da, Batılı Devletler ve Sovyetler arasında, askeri alanda olduğu gibi, sanayi alanında da bir dengesizlik meydana getirdi. Bunların yanı sıra, uygulamasına yöneldiği yayılma politikasıyla Sovyetler, Batı Avrupa için endişe kaynağı haline gelmekteydi. Çünkü, savaştan sonra, diğer devletlerin kamuoylarındaki ve ekonomilerindeki olumsuz hava sebebiyle Avrupa'da istediği gibi hareket edebilecek tek devlet olarak Sovyetler Birliği kalmıştı. Bu dönemde Sovyetler Birliği'ne karşı koyabilecek tek devlet ise Amerika Birleşik Devletleri idi. Ancak Amerika da, savaş sonunda kendi kamuoyunun etkisiyle, yeniden kıtasına çekilme politikasına dönme eğilimindeydi. Bu düşünce, o günlerde dünyanın tek atom gücüne sahip olan bu devleti, hareketsiz hale getirmiş bulunuyordu (Atak, 1966, s. 1).

Sovyet Rusya mevcut bu durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istemişti. Bu nedenle savaş sırasında işgal ettiği Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini peykleştirme çalışmalarını hızlandırmıştı. Diğer yandan Türkiye, Yunanistan, İran üzerinde etkisini geliştirmek için baskı ve isteklerde bulunmaya başlamıştı. Ayrıca Uzakdoğu'da Çin'de faaliyetlere girişti. Tabii bu durum, bu politikalardan hoşnut kalmayan ülkeler tarafından Rusya'ya karşı ittifaklara yol açtı. Böylelikle dünyayı yeni bir bloklaşma dönemine sürükleyen yeni gelişmeler ortaya çıktı (Uçarol, 2000, s. 661). Genel olarak Avrupa olmak üzere, meydana gelen bu gelişmeler, aslında bütün dünyayı da etkilemekteydi. Bu nedenle dünya için geçerli olan ancak normalde Avrupa devletleri arasında sağlanan güçler dengesi, Avrupa devletlerini olduğu kadar, diğer kıtalardaki güçleri de içerisine çekmiş ve kendi tartışmalarına ortak etmiştir. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı'na olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı'na da, Avrupa dışındaki devletler katılmışlardır. Diğer yandan, İkinci Dünya Savaşı sonrası bloklaşma sürecinin liderleri ve baş rol aktörleri olan Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Rusya, komşu oldukları Bering Boğazı'nda değil de Avrupa'nın ortalarında karşı karşıya gelmişlerdir. Güç mücadelesini de burada yapmışlardır. Bu bakımdan Avrupa kıtası güçler dengesinin ağırlık noktası olmakta devam etmiştir. Bu nedenle de, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonlarından itibaren uluslararası ilişkilerde meydana gelen gelişme ve bloklaşmada, Avrupa olayları, başlıca rolü oynamıştır (Uçarol, 2000, s. 660). İkinci Dünya Savaşı sonrası rahat bir nefes alacağını uman başta Avrupa olmak üzere bütün dünya ülkeleri, doğrudan ve dolaylı olarak savaş esnasında almış oldukları yaralarını henüz saramadan, yeni politikalar üretmek zorunda kalmışlardı.

3.1.2 Dönemin Türk Dış Güvenlik Politikası

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki dış politikası, görece küçük olan bir ülkenin iyi bir diplomasi yönetimi sayesinde en kritik zamanlarda dahi dünyanın büyük güçlerine söz geçirebileceğinin kanıtıdır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı döneminde bir yandan İngiltere ile Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması'nı imzalamış, diğer yandan Almanya ile Dostluk ve Saldırmazlık Paktı'na girmiştir. 1941 yılında Avrupa'nın haritasına bakıldığında Türkiye, Nazi egemenliği altındaki Avrupa'nın içine uzanan büyük, uzun ve az gelişmiş bir tampon kara kitesini oluşturmaktaydı. Türkiye'nin çevresi Mihver devletleri ya da destekleyicileri ile sarılmıştı (Kuneralp, 1982, s. 21).

Dönemin dış politikasının temelini savaşın dışında kalmak düşüncesi oluşturmuştur. Ancak söz konusu döneme dair dikkat çekilmesi gereken en önemli nokta Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmadığı, yalnızca savaş dışı kaldığı hususudur. Bu savaş dışılığı da İngiltere'nin çekirdeğini oluşturduğu müttefiklerden yana bir durumdur (Oran, 2004, s. 393 – 397).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk dış politika kararları şu varsayımlardan hareketle alınmaktaydı: Türkiye'nin olağanüstü önemli bir jeopolitik konumu vardır. Bu durum bir açıdan yararlıdır, çünkü stratejik önemi olmayan başka küçük devletlere oranla sesini daha etkili duyurmasını sağlar, pazarlık gücünü, askeri gücünün çok üstüne çıkarır ve güçlü dostlar edinmesini mümkün kılar. Diğer bir açıdan ise zararlıdır, çünkü Türkiye'nin güçlü devletlerle anlaşmazlığa düşmesine yol açabilir. Stratejik konumu, başka devletlerin iştahını uyandırabilir, koruyuculuğa soyunan devletlerin davetsiz ilgisine maruz bırakabilir. Türkiye hareket kabiliyetini her zaman en üst düzeyde tutmak zorundadır. Uluslararası ilişkilerde kutuplaşma ve kamplaşmalara karşı tavır almalı, bloklaşmalara katılmaktan kaçınmalıdır. Uluslararası güçler dengesi mümkün olduğu kadar çok merkezli tutulmalıdır. Küçük bir devletin ayakta kalıp kalmaması son noktada ancak kendi olanaklarının etkin kullanımına bağlı olmakta olup, “geleneksel dostluk”, “ezeli düşman”, “uzun geçmişe dayanan işbirliği” gibi formüller somut bir anlam taşımamaktadır. Güç, milletlerin en çok önem verdiği olgudur. Bu nedenle Türkiye, her zaman haklarını ve toprak bütünlüğünü savunmaya hazır olmalı, bu konudaki duyarlılığı ve azmi her fırsatta ifade edilmeli, gerekmesi durumunda ise savaştan kaçınmayacağı konusunda kuşku bırakılmamalıdır. Yanı sıra Türkiye'nin savaşa sadece savunma amacıyla başvuracağı da vurgulanmalıdır. Küçük devletlerin savunma politikası pazarlığı da beraberinde getirdiğinden sıkı pazarlık, vatanseverliğin en üst aşaması olarak görülmekteydi. Tüm bu varsayımlar ile birlikte dönemin dış politika uygulaması açısından İsmet İnönü, Numan Menemencioglu ve Şükrü Saraçoğlu isimlerinin öne çıktığı görülmektedir (Aydemir, 1967, s. 18).

Dönem içerisinde görülen gelişmeler ve savaşın gidişatına göre değişen Türk dış politikasının temel amaçları, savaşın başında İngiliz dostluğu ile Sovyet dostluğunu bağdaştırmak yönünde olmuş, tüm dünyayı şaşkırtan Alman - Sovyet ittifakının yapılması sonrasında bu umudunun suya düşmesi ile birlikte 1941 yılında ülke doğuda Sovyet batıda Alman orduları arasında sıkışınca Türkiye'nin amacı Polonya ve İran gibi çift yönlü işgale uğramamak olmuştur. Hitler'in SSCB'ye 1941 yılında saldırması ile bu

endişesinden kurtulan Türkiye, Sovyetlerin 1943 yılında gerçekleşen Stalingrad zaferinden sonra bu sefer de bu ülke tarafından kurtarılmaktan endişe duymuştur. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken en önemli nokta Türkiye, bizzat içinde bulunduğu zayıflığı kullanarak ayakta kalabilmiştir.

Türk dış politikasının temel amacı, İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş dışı kalmak şeklinde olmuş, bunu sağlayabilmek için de çok farklı taktiklere başvurmak durumunda kalmıştır. Bunlardan ilki; 1939 yılında imzalanan Üçlü İttifak nedeniyle İngiltere ve Fransa, Türkiye'nin savaşa katılması için en çok baskı yapan taraflardı. Ancak Türkiye'nin savaşa katılmamak için üç gerekçesi şu şekildeydi (Uykucu, 1994, s. 346):

- Üçlü İttifak, İngiltere ve Fransa ile yapılmıştır ve Fransa ateşkes isteyerek savaştan çekildiği için Türkiye'ye yardım edecek ülkelerden biri ortadan kalkmıştır. Bu durumda Türkiye'nin savaşa girme zorunluluğu bulunmamaktadır.
- Üçlü İttifak'a ek yapılan protokol kapsamında SSCB ile silahlı bir uyuşmazlığa sürüklenmesine neden olabilecek bir eylem Türkiye'nin zorlanamayacağı hususu yer almaktaydı. Polonya işgalinin de gösterdiği gibi Türkiye savaşa girerse Sovyet saldırısına uğrayabilirdi.
- Üçlü İttifak ile birlikte imzalanan Özel Anlaşma'da yer alan Türkiye'nin savaşa girmesinin ancak Fransa ve İngiltere tarafından kendisine söz verilen savaş gereçlerinin gelmesinden sonra devreye gireceği hususuna dayanarak Türkiye kendisine vaat edilen silahları almadan savaşa girmek zorunda değildir. Türkiye, savaş süresince kendisine yapılan silah yardımının yetersiz olduğunu ileri sürmüştür.

İkincisi; Türkiye gerek iki taraf arasındaki, gerek her iki tarafın kendi içindeki, gerekse de kendi zayıflığının yarattığı çelişkileri kullanarak savaş dışı kalmayı başarmıştır. Örneklendirilecek olursa; Türkiye, Almanya'ya İtalya'nın saldırganlığı sebebiyle kendisinden uzak durduğu izlenimini vermiş, yine benzer şekilde Almanya ve SSCB'nin müttefikliği sırasında Türkiye, Alman baskısını Sovyet tehdidi gerekçesiyle savuşturmuştur. Yanı sıra Türkiye, eğer işgale uğrarsa bir kurtarma operasyonunun müttefikleri kuvvet bölmek zorunda bırakacağı ve kendisinin savaşa girmemesinin Almanya'ya daha fazla zarar verdiği temalarını savaş boyunca işlemiştir. Ayrıca

Türkiye, iki cepheden birden tehdit altındaydı. Türkiye bu doğrultuda sürekli olarak Alman ve Sovyet tehdidini ileri sürerek savaş dışı kalmayı başarmış, hatta ordunun zayıflığına dikkat çekerek ordusuna savaş araç ve gereci almak için sürekli olarak bu zayıflığını kullanmıştır. Savaşa girip girmeme konusunda yapılan baskılar da zaman içinde değişiklikler göstermekteydi. Başlangıçta Türkiye'nin savaşa girmesi için bastıran Almanya, İngiltere ve ABD, daha sonra değişen çıkarları nedeniyle Türkiye'nin savaşa girmemesi gerektiğini söylemeye başlamıştı. Ayrıca kendisini savaşa çekmek için kullanılan çeşitli projeleri de ustalıklı atlatmış gibi bunları bir de zaman kazanmak için kullanmıştır. Bu projeler arasında Almanlar tarafından Türkiye'ye önerilen Ege adaları, SSCB'deki Türk azınlıkların örgütlenmesinin sağlanması gibi konulardır. Türkiye, bunları Türk dış politikasının temel prensiplerine aykırı bulduğu için kabul etmeyeceği halde, oyalayıcı bir taktik ile uzun süre gündeminde tutmuştur. Ayrıca kimi devlet adamlarının Almancı, kimilerinin İngilizci gibi gözükerek iki tarafın da idare edilmesi taktiği uygulanmıştır (Oran, 2008, s. 396 – 397). Türkiye, savaş süresince hangi taraf güçlüyse, ülkedeki tüm düzen ve mahkeme kararlarını da buna göre ayarlamış ve bu sayede savaş dışında tutulmasını kolaylaştırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı, stratejik açıdan önemli bir devlet olmanın bir Orta büyüklükte devlet için nelere yol açabileceğini en somut biçimde gösteren bir dönem olmuştur (Oran, 2008, s. 393 – 397). Ancak Türkiye ortaya çıkan denge ve çelişkileri ustaca kullanmayı başarmıştır. Bunun en önemli payı İnönü'ye aittir. Ancak sonuna kadar her türlü bahaneyi kullanarak savaş dışı kalmayı başaran Türkiye, savaş sonunda yalnız kalmıştır (Oran, 2008, s. 398).

3.1.3 Türkiye'nin Uluslararası Örgütler ile İlişkileri

Bu dönemde herhangi bir uluslararası örgüte üyelik söz konusu olmamakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle devletlerin karşılıklı taahhütler altına girme yönünde kuvvetli bir eğilim gösterdiği görülmektedir. Bunların en önemlisi Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan 1939 tarihli Üçlü İttifak'tır.

Bu döneme kadar Türkiye'nin güvenliğini sağlama, savaşa girmeme gibi sebeplerle birçok ikili veya çok taraflı anlaşmaya imza atmış olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri şu şekildedir (Oran, 2004, s. 399-400):

- Savaşı uluslararası politikanın aracı olmaktan çıkaran 1928 tarihli Briand-

Kellogg Paktı,

- SSCB ile imzalanan 17 Aralık 1925 tarihli Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması ve protokolleri,
- 25 Mayıs 1928'de Afganistan ile imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması,
- 30 Mayıs 1928'de İtalya ile imzalanan Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Yargısal Çözüm Antlaşması,
- 17 Aralık 1929'da SSCB ile imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasının uzatılması protokolü,
- 5 Aralık 1932'de İran ile imzalanan Dostluk Antlaşması ile Güvenlik, Tarafsızlık e Ekonomik İşbirliği Antlaşması,
- 9 Şubat 1934 tarihli Balkan Paktı,
- 8 Temmuz 1937 tarihli Sadabat Paktı,
- 1939 Türkiye - İngiltere - Fransa Üçlü İttifakı.

1938 yılının Eylül ayında Fransa ile başlayan görüşmelerde, Türkiye yapılması planlanan antlaşmaya İngiltere'nin de katılmasını, bu arada da Hatay sorununun çözülmesini istemekteydi. İngiltere, Mihver Devletleri'nin tepkisini çekmek istemediğinden bu konuyu beklemeye almıştı. Ancak 1939 Mart'ında Almanya'nın Çekoslovakya'yı Nisan ayında da İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi ile İngiltere'nin tutumunda da değişme olmuştur. İngiltere ve Fransa, 13 Nisan'da Yunanistan ve Romanya'ya tek yanlı güvence vermiş, söz konusu güvencenin Türkiye'ye de verilmesini önermişlerdir. Türkiye ise üçlü bir ittifak antlaşması ile karşılıklı güvence verilmesinden yanaydı.

İtalya'nın 1939 yılının Nisan ayında Arnavutluk'u işgal etmesi, Türkiye de büyük kaygı uyanmasına yol açmıştır (Soysal, 1983, s. 597). Söz konusu işgalden doğan endişe ortamı içerisinde İngiltere ve Fransa 13 Nisan 1939'da Yunanistan ve Romanya'ya garanti vermişler, benzer şekilde bir garantinin Türkiye'ye de verilebileceğini beyan etmişlerdir. Türkiye ise bu teklifi uygun bulmakla birlikte, bunun iki taraflı olmasını istemiştir. Bu doğrultuda, Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında görüşmeler devam ederken, Almanya büyükelçisi Franz Von Papen ile Sovyetler Birliği Dışişleri Bakan Yardımcısı Potemkin Ankara'ya geldiler. Von Papen'in görevi;

Türkiye'yi Alman dış politikasına mümkün olduğunca yakın tutmak, ya da en azından Türkiye'nin tarafsızlığını sağlamak ve böylece söz konusu müzakerelerin bir ittifak ile sonuçlanmasına engel olmaktı. Von Papen, Türkiye'nin İtalya'dan çekindiğini, Almanya'nın da İtalya'yı destekleyebileceğinden kaygı duyduğu için Batılılarla ittifaka kaydığını raporunda belirtmiş, İtalya'nın Oniki Ada ve Ege'de stratejik açıdan önemsiz birkaç adanın Türkiye'ye terk etmesini tavsiye etmiştir. İtalya'nın buna razı olması mümkün değildi.

15 Nisan 1939'da başlayan Türk - İngiliz görüşmeleri 12 Mayıs'ta Ankara'da Ortak Demeç isimli bir ön anlaşmanın imzalanması ile sona ermiş, Fransa ile Hatay sorununun çözülmesi ile birlikte, 23 Haziran 1939'da Hatay Antlaşması'nın Ankara'da yapıldığı gün Paris'te imzalanmıştır.

Ortak Demeçler, şu hususları kapsamaktadır (Soysal, 1983, s. 599):

- Türkiye, Büyük Britanya ve Fransız hükümetleri aralarında sıkı danışmalara girişmişlerdir. Yaptıkları ve yapmakta oldukları görüşmeler her zamanki görüş birliğini ortaya koymuştur.
- Taraf devletlerin kendi ulusal güvenlikleri yararına olarak, karşılıklı yükümlükleri gerektirecek uzun süreli bir kesin anlaşma yapmaları kararlaştırılmıştır.
- Bu kesin anlaşmanın yapılmasına değin, Türkiye hükümeti, Büyük Britanya ve Fransa hükümetleri, Akdeniz bölgesinde savaşa yol açacak bir saldırı ortaya çıktığında, edimsel işbirliği yapmaya ve birbirlerine ellerinden gelen tüm yardım ve kolaylığı göstermeye hazır bulduklarını açıklarlar.
- Bu demeç ve öngörülen anlaşma hiçbir ülkeye karşı yöneltilmiş bulunmayıp ancak gerekli olduğu ortaya çıktığında Türkiye'ye, Büyük Britanya'ya ve Fransa'ya karşılıklı bir yardım ve kolaylık sağlamayı amaçlamaktadır.
- Kesin anlaşmanın yapılmasından önce, karşılıklı yükümlerin işlemlerini gerektirecek koşulların daha belirgin bir biçimde tanımlanması da kapsam içine girmek üzere, kimi sorunların daha derin bir inceleme gerektirdiği taraf hükümetlerce kabul edilmiştir.
- Taraf hükümetler, Balkanlar'da güvenliğin kurulmasını sağlamak gereğini de kabul ederler ve bu amaca en hızlı biçimde varmak üzere danışma içinde

bulunmaktadırlar.

- Yukarıda açıklanan hükümler taraf hükümetlerden herhangi birinin, barışın güçlendirilmesi yararına, başka ülkelerde anlaşmalar yapılmasını engellemez.

Türkiye, söz konusu ittifaka Sovyetler Birliği'ni de dahil etmek istiyordu ancak Ağustos ayının ortalarında SSCB'nin Batılılar ile ittifak görüşmelerini keserek Almanya ile Saldırmazlık Paktı imzalaması tüm dünyada şok etkisi yarattı. Buna rağmen Türkiye, Üçlü İttifak ile bağlantısı olmasa bile bir Türk - Sovyet ittifakı yapılmasına yönelik umudunu yitirmemiş, görüşmelere devam etmiştir (Kuneralp, 1982, s.138). O sırada Alman dışişleri bakanı Ribbentrop da beklenmedik bir şekilde Moskova'ya gelerek Türk - Sovyet görüşmelerini izlemiştir. Söz konusu görüşmeler sırasında; Sovyetlerin tutumunda herhangi bir değişiklik olmaması nedeniyle Saraçoğlu, 17 Ekim'de Moskova'dan ayrılmış, Üçlü İttifak Antlaşması ise Şükrü Saraçoğlu dönüş yolundayken 19 Ekim 1939'da Ankara'da imzalanmıştır.

Söz konusu antlaşma ile ilgili belirtilmesi gereken önemli bir nokta; İngiltere yükümlülüklerin her bakımdan karşılıklı olarak üstlenilmesini istemekte, başka bir ifadeyle İngiltere ve Fransa'nın saldırıya uğradığı anda Türkiye'nin doğrudan maruz kalmasa da savaşa girmiş sayılmasını talep etmekteydi (Soysal, 1983, s. 608 - 611). Ancak antlaşmanın son şekline göre İngiltere ve Fransa, Türkiye'nin herhangi bir Avrupa ülkesinin saldırısına maruz kalması halinde ona her türlü aktif desteği sağlamayı taahhüt etmekte, ancak Türkiye'nin de onlara aynı desteği otomatik olarak sağlaması hükmü getirilmemekteydi. İngiliz tarafının tüm ısrarlarına rağmen Türk tarafı böyle bir yükümlülük altına girmeye yanaşmamıştır. Ayrıca söz konusu antlaşma kapsamında İngiltere ve Fransa'nın bir Avrupa devletinin saldırısına uğraması halinde Türkiye sadece müsamahakar bir tarafsızlık uygulayacak, ayrıca Sovyetler Birliği ile savaşa meydan verebilecek herhangi bir durumda antlaşmayı vurgulamaktan muaf tutulacaktı. Son olarak parasal konulara değinen özel bir protokol çerçevesinde İngiltere ve Fransa'nın, Türkiye'ye savaş malzemesi kredisi olarak 25 milyon sterlin, 16 milyon sterlin değerinde külçe altın ve 3,5 milyon sterlinlik bir kredi transferi sağlaması öngörülmekteydi (Çetin, 2010, s. 18).

Söz konusu ittifak, bir uluslararası örgüt olmamakla birlikte, Türkiye'nin bir sonraki dönemde uluslararası örgütler ile geliştireceği ilişkiler bakımından önem taşımaktadır.

Alman - Sovyet Saldırmazlık Antlaşması, uzun ömürlü olmamış, Almanya 1941 yılının ortalarında Türk sınırına kadar dayanmıştı. Türkiye, tek başına kalan İngiltere'yle olan ittifaka bağlılığını açıklamıştı. Hitler, Türkiye üzerinde bir hareket düşünmemekte, SSCB'ye saldırma planları yapmaktaydı. Bu koşullar içinde Türkiye ile Almanya arasında, Almanya'nın önerisi ile 18 Nisan 1941'de Saldırmazlık Antlaşması imzalanmış, Türkiye'nin Üçlü İttifak ve 1925 Türk - Sovyet Paktı... vb. yükümlülükleri saklı tutulmuştur (Çetin, 2010, s. 19).

1943 yılında savaş önemli bir safhaya girmiştir. Rus cephesinde Stalingrad çarpışmalarından sonra bir çökme olmayacağı belli olmuş, Almanlar gerilemişler, fakat Rus karşı taarruzları da beklenen sonucu vermemiş, Almanları söküp atamamışlardır. Diğer yandan, Müttefikler Kuzey Afrika'da başarı kazanmış ve bir süre sonra da Sicilya işgal edilmiştir. Türkiye açısından ise en önemli gelişme Müttefikler'in Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde zaman zaman girişimlerde bulunmasıdır. Türkiye daha önce de değinildiği gibi çeşitli gerekçelerle bunu erteleyebilmiştir (Soysal, 1983, s. 607). Özellikle savaşta üstünlüğün müttefiklere geçtiği 1943 yılında bu baskılar oldukça artmıştır. Öte yandan Mihver kuvvetleri savunmaya geçmiş olmakla birlikte, bu dönemde halen Türkiye'ye zarar verebilecek mesafede bulunmaktaydı. Bu ortamda Türkiye'nin taktiklerini kısaca özetlemekte fayda vardır: Artan baskı sonucunda Türkiye, savaşa girmeyi ilke olarak kabul etmiş gözükmekle birlikte bu dönemden sonra askeri hazırlıklarının yetersizliği üzerinde durmaya başlamıştır (Soysal, 1983, s. 617).

19 Ekim 1943 yılında Moskova'da müttefik dışişleri bakanları Eden, Hull ve Molotov arasında gerçekleşen konferans, Türkiye üzerindeki Sovyet baskısının başlangıcı olmuştur. Moskova Konferansı'nın açılışında Molotov, Türkiye'nin savaşa sokulması ve Manş Denizi üzerinden Avrupa'ya çıkarma yapılmasının savaşı kısaltıcı önlemler olduğunu belirtmiş, İngiltere de Türkiye'nin savaşa girmesini istediğinden dışişleri bakanı Eden tarafından "Türkiye'nin savaşa sokulmasının gerekliliği konusunda Sovyetler Birliği ile aralarında hiçbir görüş ayrılığı olmadığı" ifade edilmiştir. Söz konusu konferans sonucunda İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında Türkiye'ye ilişkin bir protokol imzalanmasına karar verilmiştir. Söz konusu protokolde yer alan hususlar şu şekildedir (Çetin, 2010, s. 43):

- Hitler Almanya'sının en kısa zamanda yenilgiye uğratılması için her iki dışişleri bakanının da görüşüne göre Türkiye 1943 sonundan önce Birleşmiş Milletler'in yanında savaşa girmelidir.

- Her iki tarafın dışişleri bakanları arasında varılan antlaşma uyarınca İngiltere ve Sovyet hükümetleri tarafından Türkiye'ye en kısa zamanda savaşa girmesi önerilecektir. Taraflar arasında bir tarih saptanacak ve bu tarih 1943 sonundan önce olacaktır.
- Ayrıca Türkiye'den derhal Birleşmiş Milletler'e her türlü kolaylığı sağlaması rica edilecektir. Türkiye Müttefik Hava Kuvvetleri'ne üslerini açacak ve iki hükümetin saptadığı konularda yardımcı olacaktır.

Moskova Konferansı sonrasında Eden'in Menemencioğlu ile görüşme talebi ve bu doğrultuda başlayan görüşmeler Türk - İngiliz ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. 5 Aralık 1942'de Kahire'de gerçekleşen Menemencioğlu - Eden görüşmesi sırasında değinilen konuları iki grupta toplamak mümkündür:

- Moskova Konferansı kararları üzerine Menemencioğlu'nun soruları ve Eden'in verdiği cevaplar; söz konusu konferans kararlarının Türk - Sovyet bağlantıları ve savaş sonrası durum bakımından özellikleri,
- Türkiye'den yapılan talepler; üs ve savaşa girme talepleri, bunların gerçekleşmesi halinde müttefikler tarafından sağlanacak faydalar, İngilizlerin yaptıkları durum değerlendirmesi, Türkiye için faydalardır.

Bu görüşmeleri takiben Tahran Konferansı olarak da bilinen, aynı zamanda II. Kahire Görüşmeleri olarak da adlandırılan İnönü - Roosevelt - Churchill görüşmeleri 4 Aralık 1943 tarihinde başlamıştır. Söz konusu görüşmelerde ilk sözü Roosevelt olarak kısa bir giriş yapmış, Türkiye'yi Almanya'ya karşı savaşan 35 kadar Birleşmiş Milletler üyesi arasında görmekten ne kadar kıvanç duyacağını belirtmiştir. Daha sonra da Churchill, Türkiye ile aralarındaki ittifakın gereğinin yerine getirilmesini isteyerek Türkiye'nin savaşa girmesinin sağlayacağı menfaatlere değinmiştir. İnönü ise; Türkiye'nin en tehlikeli zamanlarda bile müttefiklerin yanında olduğu, istikrarlı bir siyaset takip ettiği, Türkiye'nin muayyen bir askeri işbirliği planı çerçevesinde savaşa girebileceği, sırf savaşta bulunmuş olması için böyle bir şeyin söz konusu olamayacağı hususlarına değinmiştir (Çetin, 2010, s. 51).

17 Kasım 1943 tarihinden itibaren Türkiye, savaşa girmeyi ilke olarak kabul etmiş, ancak hazırlıksız olduğu ve savaşta ne rol oynayacağını bilmediği yönündeki savları yeniden canlanmıştır. Bu doğrultuda da Türk devlet adamları tarafından Türkiye'nin içinde rol oynayacağı geniş kapsamlı bir "genel plan" üzerinde durulmaya

başlanmış, böylelikle yakın gelecek güvence altına alınmış, Türkiye'nin savaşması söz konusu "genel plan"ın bir parçası olacağı için genel ve uzun süreli müzakereler öngörülerek hem müttefikler yabancılaştırılmamış, hem de zaman kazanılmıştır.

1943 yılı ise İkinci Dünya Savaşı'nın başından beri Türk - İngiliz ilişkilerinde su yüzüne çıkmayan çelişkilerin bütün hatlarıyla ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Türk dış politikasını yöneten iki kilit adam İnönü ve Menemencioğlu, İngiltere'nin son baskılarını atlatırlarsa düzlüğe çıkacaklarına inanıyorlar, bu bağlamda da İngiltere'yi gücendirmek pahasına baskılara direniyorlardı (Çetin, 2010, s. 53). Bu durum karşısında İngiltere'nin Türkiye'yi yalnız bırakması söz konusuydu ama Türk devlet adamları Türkiye'nin İngiltere için geleneksel önemine güveniyorlar, savaş sonrası İngiltere ile Sovyetler Birliği'nin kaçınılmaz bir 485 rekabete sürükleneceğine inanıyorlardı. Müttefiklerle Türkiye arasında bir diğer önemli sorun ise Boğazlardan geçen Alman gemileri olmuştur. 1936 Montrö Sözleşmesi'ne göre Boğazlar savaş zamanında Türkiye'nin tarafsız olduğu durumlarda savaşan tarafların askeri gemilerine kapalı olacaktı. Yanı sıra Türkiye'nin sivil ticari gemi geçişini sınırlama hakkı bulunmamaktaydı, ancak karantina ve sahil sağlık denetlemelerini yapmak için çok kısa bir süre gemileri bekletme hakkına sahipti. 1944 yılının Ocak ayında İngiliz Elçiliği tarafından Alman savaş gemileri konusunda yoğun bir kampanyaya girilmiş, Türk yetkililerin ticari gemi olarak kamufle edilmiş Alman savaş gemilerininin Boğazlar'dan geçişine göz yumulduğu ifade edilmiştir. Türkiye bu durum karşısında söz konusu gemilerin denetlendiği ve ticari navlun taşımakta olduklarını saptadıktan sonra geçişlerine izin verdiklerini bildirmiştir. Almanya'nın güçlü olduğu zamanlarda Boğazlar'dan Karadeniz'e savaş gemisi ve malzemesi geçirmesine Türk hükümetinin göz yumması güçlü bir olasılıktır. Ancak savaş Müttefikler'in lehine döndüğünde Türkiye bu kez onlara hoş görünmek zorunda olduğundan 1944 Mayıs'ında Sivastopol'un boşaltılması sırasında Alman ve Rumen birliklerini taşıyacak Rumen gemilerine Boğazlar'dan geçiş hakkı verilmemiştir. Böylece dengeli bir sürüncemede bırakılan durum 1944 Haziran'ında kritik bir aşamaya ulaşmıştır. Numan Menemencioğlu üzerine yoğunlaşan gözler Türkiye'yi zor durumda bırakmaya başlamış, İngiliz yetkililer tarafından Numan Menemencioğlu'nun istifa etmesi gerektiği beyan edilmiş, basında da Numan Menemencioğlu'na yönelik olumsuz haberler çıkmıştır. Bu ortamda Türkiye'nin Boğazlar konusunda gevşek davranmasının mümkün olmadığı, Montrö'nün yoruma açık olmadığı, dolayısıyla bu tür emsal

gösterilmelere fırsat verilmemesine yönelik olarak Türkiye'nin Boğazlar'ı koruyamadığını öne sürmek için zayıf an kollayanlara prim verilmeyeceği mesajının verilmesi gerekiyordu. Bu durum Türkiye'yi Numan Menemencioğlu'nun istifasına götürmüştür. Numan Menemencioğlu'nun tasfiyesi sonrasında 15 Haziran 1944'te İngiltere, Türkiye'ye Almanya ile diplomatik ilişkileri kesmesi için Türkiye'ye resmi olarak müracaatta bulunmuştur. 2 Ağustos 1944 tarihinde Türkiye, Almanya ile diplomatik ilişkilerini 487 kesmiştir. Savaşın sonlarında Türkiye, San Francisco Konferansı'na katılabilmek için İngiltere'nin önerisi ile 23 Şubat 1945'te Birleşmiş Milletler Bildirisini imzalamış, Almanya'ya savaş ilan etmiştir, ancak Almanya ile fiilen savaşa girmemiştir.

3.2 SOĞUK SAVAŞ YILLARINDA TÜRK DIŞ GÜVENLİK POLİTİKASI

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden ilk yılda Türkiye'nin dış politikasının en önemli sorunu, savaş içinde düştüğü yalnızlık olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası ise Batı ile ilişkiler hızla gelişirken, Doğu Bloğunun ve özellikle Bağlantısızların Türkiye'ye bakışı Kurtuluş Savaşı sonrası oluşturulan imajdan çok farklıydı. Savaş sırasında Batılı müttefiklerin Birleşmiş Milletler adı altında sıkı işbirliğini devam ettirmeleri için çalışmalar yapılmış, bu çalışmalara Sovyetler Birliği de dahil edilmiş ve bu durum karşısında Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden tehdit algılamaları ve Türkiye aleyhine genişleme teşebbüsleri karşısında Türkiye'nin diğer büyük devletlerin desteğini araması oldukça güçleşmiştir. Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek; Sovyet hükümetinin süresi 7 Kasım 1945'te bitecek olan 17 Aralık 1925 tarihli Türk - Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı yenilemek istemediğini belirtmiş, buna sebep olarak da antlaşmanın İkinci Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan yeni duruma uygun bulunmadığı belirtilmiştir. Söz konusu notadan sonra Türkiye, Sovyetler Birliği ile uygun bir anlaşma zemini aramaya başlatmış, ancak Sovyet istekleri karşısında bu durumun mümkün olmadığı açığa çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin söz konusu istekleri (Soysal, 1999, s. 22);

- 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile tespit edilen Türk - Sovyet sınırında Sovyetler Birliği lehine bazı düzeltmeler yapılması,
- Boğazların Türkiye ile Sovyetler Birliği tarafından ortaklaşa savunulması ve bunu sağlamak için de Sovyetler Birliği'ne Boğazlarda deniz ve kara üsleri verilmesi,

- Boğazlar rejimini tespit eden Montrö Sözleşmesi'nde yapılması gerekli değişiklikler konusunda Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bir prensip mutabakatına varılmadı şeklindedir.

Söz konusu istekleri Türkiye'nin kabul etmesi mümkün değildi. Türk hükümetinin Sovyet isteklerini reddetmesi üzerine Sovyetler Birliği, 1945 yılının ortalarından itibaren Türkiye üzerinde ağır bir siyasi baskı kampanyasına girişmiş, hatta Kars ve Ardahan'ın Sovyetler Birliği'ne bırakılması yönünde haberler Sovyet basınında yer almıştır. Türkiye bu zamana dek SSCB ile dost kalma çabaları göstermiş olmasına karşın, bu istekler karşısında bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü bakımından büyük endişe duymaya başlamış herhangi bir Sovyet saldırısına uğradığı takdirde tek başına da olsa bu saldırıya karşı koyacağını ilan etmiş öte yandan Sovyetler Birliği karşısında yalnız kalmak istemediği için İngiltere ve ABD başta olmak üzere diğer devletlerin desteğini aramaya başlamıştır.

Bu sırada ABD ile İngiltere'nin SSCB ile savaş sonrası işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Potsdown Konferansı toplanmıştır. Türkiye açısından söz konusu konferansın önemi konferans sırasında Türk Boğazlarının durumunun ele alınmasıdır. SSCB'nin Boğazlar konusunu Türkiye ile kendisini ilgilendiren iki taraflı bir sorun olarak görmesi tartışmalara yol açmıştır. Bu görüşmeler sonucunda ortaya çıkan iki önemli noktadan birincisi ABD ve İngiltere'nin Montrö rejiminin değişmesine karşı olmadıkları, ABD'nin boğazların yeni rejimi üzerinde söz sahibi olmak istediği, ikincisi Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talepleri karşısında tarafsız kalarak Türkiye'yi savunmamasıdır (Ökçün, 1964, s. 46).

Soğuk Savaş dönemi Türkiye'nin dış politikası genel olarak birkaç temel soruna endekslenmiştir. Bunlar; Sovyet tehdidinin nasıl savuşturulacağı, Yunanistan ile ilişkiler, Kıbrıs konusunda Türk çıkarlarının korunması ile ABD ve NATO ile ilişkilerin güçlendirilmesi yollarının aranması olarak sayılabilir (Gündüz, 1987, s. 52).

Soğuk Savaş döneminin önemli bir özelliği de, bu dönemde Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasında diğerleri ile kıyaslandığında durumu oldukça iyi olan bir ülke olmasına rağmen, askeri ve ekonomik yardımlar açısından Batı'dan en büyük yardımları alan ülke olmuştur. Türkiye'nin ikili anlaşmaları incelendiğinde, Amerika'dan alınan yardımların döneme damgasını vurduğu görülmektedir. Sonuç olarak ABD ve AB'yi

kapsayan Batı ile yakın ilişkiler içerisinde bulunan Türkiye’de, zaman içerisinde insan hakları, demokrasinin gelişmesi, hukukun üstünlüğü gibi konular önemsenmeye başlamış, Türkiye’de Batı Bloku içerisinde kendine yer edinmeye başlamıştır (Gündüz, 1987, s. 53).

Türkiye’nin bu dönemdeki dış politikasında görülen Batı ile yakın işbirliğinin amaçları şu şekilde sıralanabilir (Sander, 2006, s. 155):

- İkinci Dünya Savaşı içinde ve sonrasında Türkiye’nin toprak bütünlüğüne yönelen Sovyet tehlikesi,
- Önceki dönemdeki amacının bir devamı olarak, ülkenin ekonomik kalkınasını gerçekleştirmede gerekli görülen dış yardımı sağlama isteği,
- Batılılaşma hareketini güçlendirme isteği.

1945 - 1960 döneminde Türkiye’nin dış politikası; savaş sonrasında düştüğü yalnızlık duygusu çerçevesinde, yoğun tehditlerin algılandığı uluslararası ortamda ve buna bağlı olarak etkilenen iç ekonomik ve siyasal atmosfer içerisinde, dış politika kararlarının Batı’ya paralel olması şeklinde gelişmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan beri hiçbir ittifaka kolay giremeyen Türkiye, Batı ittifakı içinde NATO’ya hiçbir itiraz olmaksızın dahil olmuştur. Rusya’dan tarih boyu tehdit alan Türkiye açısından tehdit algılaması açıktı ve bu tehdit Batılılar için de mevcuttu. Bu dönemde ülkede muhalefete yol açan tek dış politika konusu Kore savaşına TBMM’nin onayı alınmadan asker gönderilmesi olmuştur. NATO ve Kore Savaşı’ndan sonra dış politika kararları, gittikçe kötüleşen bir ekonomik ve siyasal süreçte alınmıştır. Daha önce Arapların yanında yer alan Türkiye, 1948’de Filistin Uzlaştırma Komitesi’ne olumlu oy vermiş, bir ABD vatandaşını Fener Patriği olarak getirmiş, 1949’da Asya Devletleri Kongresi’ne katılmamış, 1950’den itibaren Kıbrıs’ta İngiltere’yi desteklemiş, 1954’ten itibaren Cezayir sorununun BM gündemine alınmaması yönünde oy vermiş, 1955’te Bağdat Pakti’ni kurarak çoğu Arap ülkesini kendisine düşman etmeyi göze almış, Bandung’a, ABD’nin ısrarı ile gidip söz konusu ülkenin çıkarlarını savunarak tüm az gelişmiş ülkeleri küstürmüş, 1956’da yaşanan Süveyş bunalımında İngiltere ve Fransa’nın yanında yer almış, 1957’deki Suriye bunalımında neredeyse savaş çıkarmanın eşiğine gelmiş, 1958’de Beyrut’a asker çıkarması için Amerika’ya NATO üslerini kullanırmış, 1960’ta U-2 olayıyla ve genel olarak kabul ettiği askeri üslerle Sovyetlerin büyük tepkisini çekmeyi göze almış ve 1962’deki Küba füzeler krizinde nükleer saldırıya

uğrama tehlikesi atlatmıştır (Sander, 2006, s. 156).

1945 - 1960 dönemi dışa bağımlı bir nitelik göstermiştir. Menderes dönemi Türk dış politikasının geleneksek Batıcılık çizgisini izlemiş, ancak en az onun kadar geleneksel olan dengencilik ve statükoculuk çizgisinden sapma göstermiştir. Bu dönemde gerek Doğu ve Batı arasında, gerekse Batı'nın kendi içerisinde dengeler gözetilmemiştir. Her iki açıdan da ABD'ye bağıllık ve bağımlılık göstermiştir. Ayrıca meşruiyet ve ihtiyat faktörlerine önem verme politikasından da uzaklaşmıştır (Sander, 2006, s. 53).

Türk dış politikası açısından 1950 - 1960 arası dönem, tamamen Batı'ya endekslenmiş bir dönemdir. 1960'lı yıllarda ise Doğulu devletler ile bozulan ilişkileri düzeltme süreci olmuştur. Bu ilişkileri düzeltmek için yapılanlar; Asya-Afrika konferanslarına gidilmesi, sömürge olmaktan yeni kurtulmuş ülkelere kredilerin açılması, Sovyetler Birliği ile ilişkilerin düzeltilmeye çalışılması, hatta Türkiye'nin finansman ihtiyacının bir kısmının Sovyetler Birliği'nden karşılanması olarak sayılabilir (Berber, 2009, s. 307-308).

1960 - 1980 döneminin dış politikasına bakıldığında; bu dönemi dış politika kararlarının alınması ve sonuçları açısından bir görelî özerklik dönemi olarak nitelendirmek mümkündür. Bu dönemde, Demokrat Parti'nin tüm uygulamalarına karşı çıkılan bir ortamda Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Cezayir'e self determinasyon tanınması desteklenmiş, 1964'te Johnson mektubuna kararlı bir cevap verilmiş, 1965'te Birleşmiş Milletler'de ABD'nin Vietnam politikasına karşı çıkmış, ABD'nin çok istediği Çok Taraflı Nükleer Güç'e katılmayı reddetmiş, 1967 Savaşı'nda ilk defa Arapları desteklemiş ve bu tarihten sonra İsrail'e soğuk durmuş, 1968'de ABD ile yaptığı ikili antlaşmada SOFA'yı kendi lehine değiştirmiş, 1969'da OSİA'da ikili antlaşmaları tek çatıda toplayarak denetime almış, ayrıca üslerin alandışı amaçlarla kullanılmasını yasaklamış, 1970'ler boyunca ABD'ye rağmen Ege'de Yunanistan ile çatışmış, 1971'de Üçüncü Dünya'ya yardım programı başlatmış, 1974'te, daha önce ABD'nin baskısıyla yasaklanan haşhaş ekimini tekrar serbest bırakmış, hegemon güç tarafından onaylanmayan çok radikal bir davranışta bulunarak Kıbrıs'ta başarılı bir çıkarma yapmış, ABD'nin Kıbrıs sebebiyle koyduğu silah ambargosuna başarılı bir şekilde direnmiş, 1975'te ambargo kaldırılmadığı için OSİA'yı feshetmiş, üslerin kullanımını durdurmuş, 1976'da tek taraflı bir karar ile AET ile ilişkileri askıya almış, ABD'nin silah ambargosunu 1977'de kısmen, 1978'de tamamen kaldırmış, 1978 -

1979'da Bağlantısızlar ile ciddi bir yakınlaşma politikası izlemiş, 1979'da ABD'nin yoğun ısrarlarına rağmen Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesini reddetmiş, 1980'de İran'daki Amerikalı rehinelere nedeniyle ABD'nin başlattığı yaptırımlara katılmamış, 20 Mart 1980 tarihli SEİA ile yerli savunma sanayinin temelini atmış, ABD'ye dönem boyunca U-2 uçuşu yaptırılmamıştır. Türkiye bu dönemde Batı ile olan ekonomik ve siyasi bağımlılığını azaltacak dış politika girişimlerinde bulunmuş, 1967'den itibaren SSCB'ye yanaşmıştır. SSCB'nin çok düşük faizle ve uzun vadeli, üstelik maden sanayi gibi katma değeri yüksek bir alanda verdiği krediler de Türkiye'nin ekonomik durumuna katkı yapmış, Batı karşısında özerkliğini arttırmıştır. Burada belirtilmesi gereken önemli nokta ise bu özerklik durumunun uluslararası ortamın bu dönemdeki daha önce belirtilen doğasının da mümkün kılması ile gerçekleştiğidir. İsmet İnönü'nün "*Yeni bir dünya kurulur ve Türkiye de onun içinde yerini alır*" sözünde ifade ettiği gibi Batı ve Doğu blokları dışında daha iyi yaşanabileceği biçimde bir atmosfer yaratmıştır. Ülke içinde oluşan özgürlük atmosferi genel olarak dış politikayı günlük yaşama sokmuş, anti-Amerikan duyguların yoğunlaştığı bir ortamda Türk hükümetlerinin ABD politikalarına direnmesini kolaylaştırmıştır (Sander, 2006, s. 57).

Türkiye'nin stratejik önemi 1978 - 1979 İran İslam Devrimi ve SSCB'nin 1979 yılında Afganistan'a müdahalesi ile büyük ölçüde değişmiştir. Yanıbaşında bu gelişmelerin yaşandığı Türkiye'de istikrarın sağlanması Batı için önem taşıyordu. Dünya basınının da dikkatleri bu dönemde Türkiye'ye çevrilmişti. Örneğin *The Guardian* gazetesinde; "*Türkiye artık sadece NATO'daki güney kanat için değil, tüm Batı için hayati bir stratejik öneme sahip gözükmektedir.*" şeklinde yorumlara yer verilmekteydi (Gönlübol ve Ulman, 1966, s. 174 - 175).

Bu ortamda Türkiye'nin Batı politikasının özellikle Kıbrıs ve Ortadoğu konularında Batı'dan özerkleştiği görülmekle birlikte, Türkiye Batılı felsefesinin yanı sıra Batı ile olan ilişkilerinin niteliğinin de bir gereği olarak temelde değişmediğini söylemek mümkündür. 1970'lerin ortalarına kadar Türkiye Batı'dan yardım ve kredi almıştır. Türkiye bu borçlar nedeniyle de zaten istese bile Batı kampından ayrılacak durumda değildi. Bağlantısızlar, Türkiye'ye daha iyi bir gelecek göstermemiş, 1960'lardan sonra başlayan NATO'dan çıkma tartışmaları da Sovyetler'in Akdeniz'de donanma ve Prag'da tank ile dolanmaya başlamaları üzerine zayıflamış, İsrail ile ilişkilerini kesmemiş, Ortadoğu'da Pax Americana'yı desteklemiştir. Türkiye,

komünizm ile SSCB'yi ayrıştırarak büyük ekonomik ve siyasal yarar sağlamıştır (Kurat, 1975, s. 299-304).

1980 - 1990 döneminin dış politikasına bakıldığında; küreselleşme olgusu nedeniyle tüm dünya uluslararası kapitalizmin kurallarıyla oynamaya ve ona eklemlemeye çalışıyor, bu da ABD'nin gücünün artmasına yol açıyordu. Türkiye bu dönemde ABD'nin Yeşil Kuşak politikasından etkilendi. SSCB'nin yumuşak bir dış politika izlemesi ile ABD ve SSCB ile ilişkiler açısından çok fazla sorun yaşanmayan bir döneme girildi. Yunanistan ve Bulgaristan ile ilişkilerin gergin olması sebebiyle Balkan yolunun tıkanması tehlikesi doğdu. Bu sırada Doğu Bloku'nun çökmesi Türkiye'nin imdadına yetişti. 12 Eylül'ün getirdiği baskı, tutuklama ve idamlara başlarda dışarıdan bir tepki gelmemekle birlikte, zaman içinde Avrupa, insan hakları ihlalleri nedeniyle Türkiye'yi kendinden uzaklaştırmaya başladı. ABD ise, kendi çıkarına göre demokrasi ya da diktatörlük demeden ne uygunsa desteklediği için bu tür olaylar ile ilgilenmedi. Sonuç olarak da Türkiye'nin ABD'den başka yaşanacak kimsesinin olmadığı bir uluslararası yalnızlık ortamı oluştu. Bu yalnızlık düzeni Özal'ın dış politikadaki dışa açılımları ve ekonomik atılımları ile geride bırakılmaya çalışılmıştır. Türkiye bu dönemde körfez krizi gibi pek çok küresel olayda rol almaya gayret göstermiş ve güçlü bir aktör olma yolunda adımlar atmıştır.

1980'li yıllar ise Türk dış politikası açısından telafisi mümkün olmayan hataların yapıldığı bir döneme denk düşmektedir. Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesine izin verilmesi ve sonrasında Yunanistan'ın AB'de mali protokolleri veto ederek Türkiye'nin önünü kesmesi, darbecilerin 12 Eylül öncesinde yaşanan olayların faturasını 1961 Anayasası'na kesmesi ve bu doğrultuda da insan hakları açısından oldukça hassas olan Avrupa'nın gözünde imajının zedelenmesi gibi olaylar Türk dış politikasında yapılmaması gereken hatalar olarak sayılabilir. AB ile ilişkilerin bozulması nedeniyle, Türkiye'nin bu dönemde ABD'ye yaklaştığı görülmektedir.

Bu dönemde bir önceki dönemde ABD'ye hangi konularda direnebilmişse, Türkiye hepsiyle ilgili geri adım atmak zorunda kalmıştır. NATO'ya ilişkin olarak Yunanistan'ın askeri kanada dönmesine hiçbir ödün elde edemediği razı olmuş, ABD 1983'te KKTC'yi kınamış, KKTC'yi tanımak isteyen Bangladeş ve Pakistan'ı ABD vazgeçirmiş, Ermeni lobisi büyük avantaj sağlamış, Ermeni ve Kürt sorunları küresel boyuta tırmanmıştır.

3.3 SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE TÜRK DIŞ GÜVENLİK POLİTİKASI

Dönemin dış politikası ile ilgili olarak belirtilmesi gereken en önemli nokta ise Türkiye'nin gerek dış gerek iç borç hacminin çok hızlı arttığıdır. Yüksek borç sarmalındaki Türkiye'nin yabancı sermaye, dış borç, özelleştirme döviz gelirleri gibi yurtdışı kaynaklara başvurmadan başka bir çaresinin kalmadığı görülmektedir. Böyle bir ortamda, en acil çözümün bu gözükmemesi ve IMF'nin de şart koşması nedeniyle yabancı sermayeyi özendirmeye yönelik önlemler alınmıştır (Oran, 2008, s. 219-225).

1987 yılında Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunu yapan Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri açısından da yıpratıcı bir dönemden söz etmek mümkündür.

1980 yılında başlayan ABD ile yakın politika, bu dönemde de artarak devam etmiştir. 1990 yılında SSCB'nin dağılması üzerine, ABD, Türkiye'yi SSCB'den doğan boşluğu doldurmaya yöneltti ve Bu dönemde ülke içinde geçerli olan iyimserlik, başka bir ifadeyle öforya havası içinde Batı basınının önemli yayınlarından biri olan The Economist tarafından 1991 yılının Eylül ayında ilk kez kullanılan "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" terimi, Demirel'in de 1992 yılında kullanmasının ardından büyük bir inanca dönüşmüş, ancak bölgedeki Rus etkisinin güçlü biçimde var olduğunun anlaşılması üzerine bu durum çok uzun sürmemiştir. Türk dış politikası açısından burada yapılan en önemli hata Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, sanki Rusya hiç yokmuş gibi davranmak olmuştur (Kalaycıoğlu, 1994, s. 414-415).

ABD, bu dönemde Türkiye'yi, Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği'ne girmesi konularında desteklemiş, insan hakları konusunda hiçbir zaman Avrupa gibi sıkıştırmamıştır. 1992'de Türkiye ile ABD arasında "güçlendirilmiş ortaklık" geliştirilmiştir (Oran, 2008, s. 219). Türkiye'nin en önemli sorunu olan PKK terörünü ortadan kaldırmaya yönelik olarak ABD ile Türkiye'nin bu dönemde işbirliği görülmektedir. 1998 yılında terör örgütü PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkartılması konusunda ABD'nin Suriye'yi ve yanı sıra Abdullah Öcalan'ın Avrupa'ya gitmesi ile Türkiye açısından çok tehlikeli sonuçların doğmasına yol açabilecek bir süreci engellemek için Avrupa'yı ikna etmekte önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Son olarak Öcalan'ın Kenya'da olduğunu saptayarak Türkiye'ye teslim etmesi ve 15 Şubat 1999 yılında Türkiye'ye getirilmesini sağlamakta aktif bir rol üstlendiği görülmektedir (Oran, 2008, s. 224).

ABD'nin Türkiye'ye yönelik bu ilgisinin nedenlerine bakıldığında; birincisi ABD'nin Avrasya'yı denetleyebilmek için Türkiye'ye ihtiyacı olduğu görülmektedir. İkinci olarak; Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin hegemon güç olmaya devam etmesi için NATO'ya ve onun işlevinin devam etmesine ihtiyacı olduğu görülmektedir. ABD, bu güce, Avrasya bölgesindeki artan çatışmalar ve Balkanlardaki insan hakları ihlalleri ile ulaşmıştır. Türkiye gibi jeostratejik açıdan önemli bir konumda yer alan ve söz konusu bölgelerin tam ortasında bulunan bir ülke ile işbirliğinin önemi burada ortaya çıkıyordu. Üçüncüsü; ABD'nin bölgedeki varlığından son derece rahatsız olduğu Saddam'ın denetlenmesi ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği uçuşların Türkiye'deki güvenilir üslerden uçuş yapmasının sağlanması önem taşıyordu. Dördüncü olarak Ortadoğu barış sürecinde ABD'nin İsrail'e destek olabilmesi için Türkiye'ye ihtiyacı vardı (Eralp, 2002, s. 235-254).

Türkiye de zaten yaşamsal çıkarlarına yönelik bir tehdit olmadığı sürece ABD'ye karşı çıkması oldukça zor olan bir ülkeydi. Ekonomisi oldukça hassas bir dönemden geçiyordu ve ABD'nin etkisi altında bulunan IMF'nin iki dudağının arasından çıkacak söz, Türkiye ekonomisinin kaderini belirliyordu. Zaten SSCB'nin ortadan kalktığı bir ortamda eski jeostratejik öneminin de ortadan kalktığını düşünen, AB'den ise dışlanan bir Türkiye, ABD'nin bu yaklaşımını memnuniyetle karşılıyordu. Türkiye'nin bu ortamda ABD'nin katıldığı tüm uluslararası müdahalelere destek verdiği görülmektedir. Somali'de bir Türk komutanın olması, Bosna'ya asker ve uçak göndermesi, Yugoslavya'nın bombalanmasına destek vermesi, Kosova'ya asker gönderilmesi, Afganistan'a saldırı öncesinde ABD'ye hava sahasını açması ve asker göndermesi bu duruma örnek sayılabilir (Harris, 2002, s. 23).

SSCB'nin dağılması açısından bakıldığında, Türk dış politikası açısından kimi sorunların halledildiği, ancak kimi sorunların da ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum da dış politikanın yeniden yapılandırılması sonucunu doğurmuştur. Her şeyden önce, dış politikasını Doğu - Batı çatışmasına endekslemiş Türkiye için, SSCB'nin dağılması, jeostratejik öneminde büyük değişikliklerin meydana gelmesine yol açmıştır. SSCB'nin dağılması ile birlikte Rusya'nın iç sorunlara gömülmesi ve Türkiye'nin Kafkaslarda zayıf komşularla baş başa kalması, başka bir ifadeyle komşularının gücünün azalmasına bağlı olarak Türkiye'nin gücünün arttığı görülmektedir. Ancak Türkiye'nin öneminde ise bir azalma görülmektedir. SSCB'nin dağılması ile birlikte Avrupa çifte tampona kavuşmuş, ABD'nin Körfez'deki egemenliği nedeniyle petrolün bir sorun

olmayacağını, Türkiye'nin Avrasya gerilimlerine doğrudan bir katkı yapamayacağını görmüştür. Bu da Avrupa'nın Türkiye'yi AB ya da BAB'a almak zorunda olmadığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

SSCB'nin dağılmasının ve Batı'nın yükselmesinin Türkiye'ye getirdiği esas sorun ise; 12 Eylül'ün etkilerinin devam ettiği ve söz konusu etkilerin silinmek istenmediği bir ortamda Batı'dan gelmeye başlayan, insan hakları, Ermeni tasarıları ve Kürt sorununa yönelik çeşitli baskılar olmuştur (Uslu, 2006, s. 49).

Bu dönemde Türk dış politikasında yeni açılımlardan söz etmek mümkündür. SSCB'nin dağılması ile birlikte Balkanlarda ve Kafkasya'da yeni devletlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'nin bu yeni devletlerle ilişkilerine bakıldığında; Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan olaylar nedeniyle bir tepki yaratacağı endişesinden dolayı daha ihtiyatlı hareket ettiği görülmektedir. Bu da Yunanistan'a karşı avantaj sağlamasında etkili olmuştur. Kafkasya ve Orta Asya'da izlenen politikaya bakıldığında; bu ülkelerin resmi olarak tanındığı ve ilişkilerin geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu ülkelerin başkentleri arasında Türk Hava Yolları'nın uçmaya başladığı, her birine Türkiye üzerinden dünyaya bağlanmalarını sağlayan dijital telefon santrallerinin hediye edildiği, Türki öğrencilere burs verildiği görülmektedir. Ancak ekonomik yardım sözlerinin tutulamaması, Rusya'nın da zaman içinde kendini tekrar toparlamasının bir sonucu olarak bu ülkelerin zamanla Türkiye'den soğuduğu görülmektedir. Buna rağmen Türkiye'nin söz konusu ülkelerin ilk bağımsızlık yıllarında uluslararası topluma girmelerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Yanı sıra söz konusu devletler de Türkiye'nin içine düştüğü yalnızlık ortamında moral verici olmuşlardır (Sander, 2006, s. 272).

Bu doğrultuda, söz konusu gelişmeler doğrultusunda bazı kesimlerce yapılan Türkiye'nin statükocu politikasını terk ettiği yönünde yorumlar yerinde değildir. Aksine yeni kurulmakta olan bir statükoya Türkiye destek vermiş, çabası da kendi yerinin eskisinden daha düşük seviyede olmaması yönünde olmuştur.

Ancak yeni ülkelerin Türkiye açısından getirdiği bir risk söz konusuydu. Bu da 12 Eylül'ün Türk - İslam sentezinin bir sonucu olarak ırkçı ve dinci sağın yükseldiği bir dönemde, söz konusu ülkelerin Turancı akımların güç gösterilerine sahne olduğu görülmektedir. Türkiye'de Turancı bir ekibin Azerbaycan'da askeri darbe yaparak Aliyev'i düşürmek istemesinin son anda engellenebilmesi, Karadeniz'de Avrupa feribotunu kaçıran Çeçenlerin neredeyse hiç ceza almadan kurtulması, İstanbul, Ankara

ve İzmir’de park ve meydanlara “Dudayev” adının verilmesi gibi gelişmeler Rusya’yı oldukça rahatsız etmiştir. Batılı bankalardan yüzde 15 ile alınan borçların Türki ülkelere yüzde 2,5 - 3 ile kredi olarak dağıtılması ve bunların geri dönmemesi de ekonomik olarak Türkiye açısından yıpratıcı sonuçları beraberinde getirmiştir (Oran, 2004, s. 237-238).

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Türkiye’nin 1980’li yıllara oldukça dezavantajlı bir durumda başladığını söylemek mümkündür. İlk olarak Türkiye söz konusu döneme, 12 Eylül 1987’den beri tıkanmaya başlamış ve gün geçtikçe kötüye giden, dışa bağımlılığın arttığı bir ekonominin yüküyle başlamıştır. İkincisi insan hakları, Kürt ve Ermeni sorunlarının içinde girmiştir. Bunların yanı sıra SSCB’nin dağıldığı bir ortamda Türkiye dış politikası açısından çok önemli bir koz olan jeostratejik önemini yitirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan beri sürdürdüğü denge politikasını Batı’nın egemen olduğu tek kutuplu bir dünyada sürdürmesinin artık mümkün olmadığı gerçeği ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Ancak buna rağmen, Soğuk Savaş sonrası dünyasında çıkmaya başlayan çatışma ortamından yararlanarak Türkiye, jeostratejik önemini hegemon güç ABD nezdinde tekrar geri kazanmıştır.

İçeride görülen siyasal kaos ortamında Şubat 1990 - Haziran 1997 tarihleri arasında on bir kez dışişleri bakanının değiştiği görülmektedir¹. Oysa ki Mayıs 1920 - Şubat 1990 tarihleri arasında dışişleri bakanı yirmi beş kez değişmiştir². Bu çok ciddi

¹ **Şubat 1990-Şubat 1997 tarihleri arasındaki Türkiye’de dışişleri bakanları listesi**

İsim	Göreve Başlama Tarihi	Görev Bitiş Tarihi
1) Prof. Dr. Ali Bozer	22.02.1990	12.10.1990
2) A.Kurtcebe Alptemoçin	12.10.1990	23.06.1991
3) İ.Safa Giray	23.06.1991	21.11.1991
4) Hikmet Çetin	21.11.1991	27.07.1994
5) Mümtaz Soysal	27.07.1994	28.11.1994
6) Murat Karayalçın	12.12.1994	27.03.1995
7) Erdal İnönü	27.03.1995	06.10.1995
8) A. Coşkun Kırcı	06.10.1995	31.10.1995
9) Deniz Baykal	31.10.1995	06.03.1996
10) Prof. Emre Gönensay	06.03.1996	28.06.1996
11) Prof. Dr. Tansu Çiller	28.06.1996	20.06.1997

² **Mayıs 1920-Şubat 1990 tarihleri arasındaki Türkiye’de dışişleri bakanları listesi**

İsim	Göreve Başlama Tarihi	Görev Bitiş Tarihi
1) Bekir Sami Bey	03.05.1920	08.05.1921
2) Ahmet Muhtar Bey	09.02.1921	16.05.1921
3) Yusuf Kemal Tengirşenk	16.05.1921	25.10.1922
4) İsmet İNÖNÜ	26.10.1922	21.11.1924
5) Şükrü Kaya Bey	22.11.1924	04.03.1925
6) Tefik Rüştü Aras	04.03.1925	11.11.1938

bir orandır. Bunu anlamak için de bu dönemin; AB ile Gümrük Birliği, NATO ile genişleme gibi tartışmaların yapıldığı özel bir zaman dilimi olduğu da göz önünde tutulmalıdır.

Türkiye bu dönemde Batı'nın kendisine empoze ettiği uluslararası kapitalizmi alırken demokrasi ve insan haklarını almamak için büyük direnç göstermiştir. Bu durum da Türkiye'nin bir açıdan ekonomik olarak dışa bağımlı hale gelmesine, diğer açıdan da Avrupa'dan tecrit edilen bir ülke olmasına yol açmıştır. ABD ile paralel olarak yürüttüğü dış politikasına bakıldığında; Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu ve Orta Asya dörtgenindeki, Bosna politikası, eski Sovyet ülkeleri ile başarılı işbirliği kurma çalışmaları, İsrail ile işbirliği, Filistin ile yakınlaşma gibi Türk açılımlarının, ABD'nin bu bölgelere ilgisi olduğu sürece devam ettiğini, ABD'nin ilgisinin azalması sonrasında ise Türkiye'nin AB dışında planlı bir politikasının bulunmadığı göze çarpmaktadır. Bunun en belirgin göstergesi 2000'li yılların başında Balkanlar ve Ortadoğu'da yoğun çatışmaların görüldüğü bir ortamda Türkiye'nin herhangi bir girişiminin olmamasıdır.

Yine bu dönemde Türkiye'nin yaşamsal açıdan önem taşıyan sorunları olan Kıbrıs ve Ege Sorunları ile ilgili olarak, söz konusu sorunlar Yunanistan tarafından başarıyla AB'ye devredilmiştir. Batı da bu yaşamsal sorunları kendi yıpranma süreçlerine ve Türkiye'nin ekonomik çıkmazına bırakmıştır (Cin, 2000, s. 11).

Türkiye'nin, 1990'dan sonra azalmaya başlayan jeostratejik öneminin, bölgede

---

7) Şükrü Saraçoğlu	11.11.1938	13.08.1942
8) Numan Menemencioğlu	13.08.1942	26.06.1944
9) Hasan Saka	13.09.1944	10.09.1947
10) Necmettin Sadak	10.09.1947	22.05.1950
11) Prof. Fuat Köprülü	22.05.1950	20.06.1956
12) Fatin Rüştü Zorlu	25.11.1957	27.05.1960
13) Selim R. Sarper	28.05.1960	16.02.1962
14) Feridun Cemal Erkin	01.04.1962	20.02.1965
15) Hasan Esat Işık	23.02.1965	22.10.1965
16) İhsan Sabri Çağlayangil	27.10.1965	12.03.1971
• İhsan Sabri Çağlayangil	31.10.1975	21.06.1977
• İhsan Sabri Çağlayangil	21.06.1977	05.01.1978
17) Osman Olcay	26.03.1971	03.12.1971
18) Ü. Haluk Bayülken	11.12.1971	25.01.1974
19) Prof. Turan Güneş	25.01.1974	07.11.1974
20) Melih Esenbel	13.11.1974	30.03.1975
21) Prof. Gündüz Ökçün	21.06.1977	21.07.1977
• Prof. Gündüz Ökçün	05.01.1978	12.11.1979
22) Hayrettin Erkmen	12.11.1979	05.09.1980
23) İlder Türkmen	21.09.1980	24.11.1983
24) Vahit Melih Halefoğlu	13.12.1983	21.12.1987
25) Mesut Yılmaz	22.12.1987	20.02.1990

çıkmaaya başlayan sorun ve çatışmalara yanı sıra söz konusu çatışmalara ABD'nin müdahale etmesine paralel bir politika izlemesine bağlı olarak tekrar arttığı görölmektedir. Ancak bu durum Türk dış politikası açısından 3 bakımdan tehlike arz etmektedir. Birincisi; ABD'nin "Yeni Dünya Düzeni" politikası kapsamında hegemon güç olarak yürüttüğü müdahale hukuku, temel politikasını dengeli statükoculuk üzerine inşa etmiş Türkiye için söz konusu dış politikasından sapmalar gerçekleştirmesine yol açmıştır. 1999 yılında gerçekleştirilen NATO'nun Kosova'ya müdahalesi bu saptmaya örneğ gösterilebilir. Çünkü söz konusu müdahale savunma amacı taşımamakta ve BM Güvenlik Konseyi'nden onay alınmadığı için meşru sayılmamaktadır. İkincisi; Türkiye gibi bir "Orta Büyüklükte Devlet"nin dış politikasını ABD'ye endekslemesi, bir büyük devlet ile yapılan ittifakın, orta büyüklükte bir devleti uydu düzeyine indirgeme riski göz önünde tutulduğunda önemli bir risk oluşturmaktadır. Günümüzde de Türkiye'nin ABD karşı çıktığı için birçok isteğini gerçekleştirememesi, bu dönemin bir sonucudur. Son olarak ekonomisinin dışa bağımlılığı ciddi oranda artmış bir öлке olarak Türkiye'nin dış politikada ciddi bir tıkanma riski ile karşı karşıya olduğu ve yapmak istemeyeceği eylemlere süröklenebileceği riskini beraberinde getirmektedir.

3.4 AK PARTİ DÖNEMİNDE Dİş POLİTİKA AÇILIMLARI

Türkiye'de AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılından itibaren dış politikada önemli değişimler meydana gelmiştir. Türk dış politikasındaki gelişim, uluslar arası ilişkiler alanında profesörlük ünvanına sahip Ahmet Davutoğlu'nun Dış İşleri Bakanlığı görevini üstlenmesi ile büyük aşama kaydetmiştir. Davutoğlu döneminde izlenen "sıfır sorun" politikası ile birlikte Türkiye yumuşak gücü kullanmış ve bununla önemli bir küresel aktör haline evrilmeye başlamıştır. Bu dönemde eşzamanlı gösterilen iç gelişmeler ile birlikte jeopolitik konumuyla Türkiye bölgede önemli bir güç haline gelmiştir. Türk dış politikası bu anlamda Davutoğlu döneminde Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkas coğrafyasında değişen koşullara göre yön alan yenilikçi dış politikası ile milli menfaatler odağında ve diğer ölkelerin egemenliğine kast etmeyen faaliyetler sergilemiştir.

Dünyada önemli bir aktör olma gayesi ile ilerleyen Türkiye'nin dış politikasında Balkanlar da oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye, Balkanlarda özellikle Bosna ve Kosova'daki problemlerin yeniden yaşanmaması adına küresel anlamda alınan önlemleri desteklemeye dair önemli katkılar ortaya koymuştur. Zira bölgenin geçmişte

yaşamış olan etnik savaşların ruhunun tekrardan canlanmasının engellenmesi için Balkanların en doğusunda bulunan Türkiye'nin bölgenin barış ve istikrarının korunmasında proaktif roller oynamasıdır. Buradan hareketle Türkiye'nin Balkanlar'daki etnik gruplar ile olan tarihî ve kültürel bağlarının kuvvetli olması bölgede AK Parti dönemi Dış politika stratejisi ile birlikte daha yakınlaşmış ve bölgenin barış ortamının sürmesinde aktif roller üstlenmiştir. Balkan ülkelerinin Türkiye'nin AB üyeliğine tam destek vermeleri bölgenin güvenliği açısından önemli rol oynamaktadır. Türkiye'nin bu gücü elde etmesini sağlayan temel neden Balkanlar'daki Müslüman toplumlar üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Türkiye bu çerçevede 2002 yılından itibaren yeni dış politika hedefleriyle bölgede tarihsel ve kültürel bağlarını geliştirmiş ekonomik ve siyasi alanda daha ileri seviyeye götürerek kalıcı işler yapmayı başarmıştır (Türkmen, 2012).

Yeni Türk dış politikasındaki değişimlerde Ortadoğu'daki gelişmelerin yönü ve süreç de oldukça önemli bir yer tutmuştur. Ortadoğu'da son dönemde ortaya çıkan halk hareketleri ve "Arap baharı" ülkelerin dikta yönetimlerini devirmiş ve yerlerine demokrasi getirme vaadi sunmuştur. Tam olarak bu hususta Davutoğlu'nun başarıyla ortaya koyduğu yeni dış politika, Türkiye'nin istikrarının bölge için örnek olmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Ortadoğu'da sergilediği geçmiş politikalara bakıldığında dönemlerine göre çoğunlukla bu coğrafyada aktif rol üstlenilmemiş ve izleyici modunda kalınmıştır. Lakin 2002'de AK Parti iktidarının başlaması ile birlikte Türk dış politikasında salt gözlemci modundan çıkılıp Ortadoğu için rol model devlet görünümü ortaya koyulmaya başlanmıştır. Eş zamanlı olarak Türkiye, İslamiyet'in devletlerin gelişim süreçlerine ve demokratik açılımların yapılmasına engel teşkil ettiği tabusunu yıkmıştır. Ortadoğu ülkeleriyle olumlu ilişkiler kuran Türkiye, bölgede istikrarlı bir hava sağlanmasına yönelik adımlar atmıştır. Ortadoğu'da barışın tesis edilmesi adına Türkiye halen en önemli role sahip ülke konumundadır.

AK Parti dönemindeki yeni dış politika açılımlarının ardından cumhuriyetin kurulduğu yıllar ve Soğuk savaşın akabinde restorasyon dönemi olarak da görülen bu yeni süreçte küresel bir aktör olma amacı taşıyan Türkiye'nin 2002'den sonra geliştirdiği vizyon ile Ortadoğu'da ve yakın coğrafyada hem söz sahibi hem de daha yüksek manevra kabiliyetine sahip bir ülke olma konumuna ulaşması başarılmıştır. Bu kazanımın en önemli etkeni AK Parti yönetiminin istikrarı ve dönemin Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun benimsediği "sıfır sorun" odaklı dış politikanın başarılı bir

şekilde ortaya konulmasıdır. Belirleyici olan ana etken ise 14 yıldır süregelen siyasi iktidarın devamlılığıdır.

“Hattı diplomasi yoktur, sathı diplomasi vardır, o sath bütün dünyadır.”

Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu

Davutoğlu döneminden sonra da dış politikadaki açılımlar devam etmiştir. Türkiye'nin AK Parti iktidarına kadar bölgesel güç olma arzusunda olan bir devlet olduğunu, AK Parti iktidarından sonra ise, başarılı olsun ya da olmasın, bölgesel güç olmanın ötesinde, süper güç olma refleksi gösterdiğini söylemek mümkündür. Bir süper gücün, bölgesel güçten farklı olarak, sadece bölgesini ilgilendiren olaylarla değil, komşusuyla dünyanın herhangi bir yeri arasında ayırım yapmaksızın tüm dünyadaki olaylarla ilgilendiği ve AK Parti'nin tam da bu bakış açısına sahip olduğu söylenebilir (Balcı ve Miş, 2008, s. 289). Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın dönemin başbakanı iken Türkiye'nin değişen dış politikasına ilişkin söyledikleri oldukça önemli gözükmektedir;

“... Bugünkü Türkiye başı dik bir Türkiye'dir. Dünya ile açık ve net konuşan, caydırıcılığı olan, vazgeçilmezliğini güçlendiren bir Türkiye'dir. Artık bölgemizde, Orta Doğu'da, Asya'da, Avrupa'da Türkiye'ye rağmencilik yok. Türkiye artık bu çözüm çalışmalarında muhakkak masanın bir yanında yerini alacaktır ve almaya da başladı. İşte bunlar milletimizin duruşuyla alakalıdır, ülkemizin duruşuyla alakalıdır... Türkiye'ye bu saygınlığı kazandıran siyasi irademizdir, siyasi iradenizdir.”

AK Parti iktidarı döneminde Türkiye'nin dış politikada benimsemiş olduğu Muhafazakâr Demokrat kimliği çok yönlü bir bakış açısı sunarak Türkiye'nin İslamcı değerleri savunurken aynı zamanda Batı ile ilişkilerini devam ettirebilmesine imkân sağlamıştır. Türkiye'nin kurumsal kimliği çerçevesinde aktif olmasını öngören rol algılarıyla Ortadoğu'da gelişmelerden uzak durma şeklindeki geleneksel politikasını tamamen terk ettiği görülmüştür. Türkiye, bu dönemde bölgede yaşanan gelişmeler karşısında tarihten gelen birikimi ve coğrafi konumunun kendisine sağladığı yumuşak güç kapasitesi çerçevesinde önemli bir aktör rolüne uygun şekilde hareket etmeye çalışmıştır.

Türkiye'nin bölgede oluşturmaya çalıştığı yumuşak güç kapasitesi bölge ülkeleri üzerinde İslamcı değerleri Batı ile ilişkileri koparmadan benimseyebilen bir ülke imajı oluşturabilmesi ile güçlendirilmiştir. Bu bağlamda, karar vericiler Türkiye için model ülke rol algısı oluşturmuş ve bu doğrultuda model ülke rolünü icra etmiştir. Böylelikle, liderlik iddiasında bulunan Türkiye'nin model bir ülke olarak bölgedeki gelişmeler üzerinde etkili ve söz sahibi olmasının önü açılmıştır.

Türkiye'nin Ortadoğu'da dönem itibariyle üstlendiği rolleri icra edebilmesinde dikkat çeken faktör Türkiye'nin rol algıları ve diğer devletlerin Türkiye'nin rolü hakkındaki beklentileri arasındaki görece uyumun etkisi olmuştur. Bölgeye yönelik ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesindeki yaklaşımı, bölgede demokrasinin yayılması gerektiğinin vurgulanması ve bu projede Türkiye'nin bölgede bir model olarak sunulması ile Türkiye'nin bölgeye yönelik model olma ve liderlik etmeye yönelik girişimleri birbirini tamamlayıcı özellik göstermiştir. Türkiye üstlenmiş olduğu model ülke rolü için diğer devletlerden önemli bir destek bulmuştur. Ancak Türkiye model ülke rolünü icra ederken bir NATO üyesi olarak bölgedeki gelişmelere sadık müttefik rolüyle çatışmayacak şekilde tepki göstermiştir. Türkiye'nin Ortadoğu'da üstlenmiş olduğu roller bölgede ilişkilerin derinden etkilenmesine sebep olan Arap Baharı süreciyle birlikte önemli bir sınavdan geçmiştir. Bu süreçte, Türkiye'nin benimsediği rol algıları ve bu doğrultuda izlediği politikalar, Türkiye'nin rol algıları (merkez ülke-bölgesel güç gibi) ve diğer devletlerin Türkiye'nin rolüne yönelik beklentileri arasında zaman zaman rol çatışması süreci doğurmuştur. Bu noktada politika değişikliğine gidilmiş ya da uluslararası kamuoyu ile ortak hareket edilmiştir.

3.5 DIŞ POLİTİKADA FETÖ / PDY ETKİLERİ

Dünya tarihi incelendiğinde günümüzden öncesinde ve sonrasında FETÖ / Paralel Devlet Yapılanması gibi Türkiye ve dünyadaki 170 ülkede örgütlenen başka bir terör örgütü ya da bu ölçekte kaynağa sahip bir istihbarat birimi oluşturabilmek mümkün değildir. Bu bağlamda bakıldığında FETÖ'nün taşeron bir örgüt olduğu oldukça açık ortadadır. Arkasında küresel aktör ya da aktörlerin olduğu da sır değildir. Bu anlamda FETÖ'nün Türkiye'nin gelişen dış politikasına yön verme ve baltalama isteği olduğu, son süreçte bu hedef ile pek çok argüman ortaya attığı ve uygulama yaptığı bilinmektedir.

15 Temmuz hain darbe girişiminden günümüze geçen sürede, kavramları toparlamak gerekirse öncelikli olarak farkında olunması gereken en önemli konulardan bir tanesi bunun bir darbe girişiminden öte bir işgal hareketi olduğu konusudur. Bu kavramsallaştırmaya son derece dikkat edilmesi gerekmektedir. Devletin çeşitli kademelerinde bu sıklıkla ifade edilmiştir. Bu Türkiye’yi işgal girişimi ile ilgili olarak, FETÖ’nün mahiyetinin iyi anlaşılması gerekmektedir. 1970’lerden itibaren Türkiye’de ciddi şekilde yapılandırılan bu örgüt küresel anlamda pek çok destek görmüştür. FETÖ’nün hücre tipi bir yapılanma sisteminin olduğu da çoklukla ifade edilmiştir. Bir ülkenin en kritik noktalarında, iç işleri bakanının açıklaması doğrultusunda 7000 istihbarat mensubunun yaklaşık 6500’ünün, 81 il emniyet müdürünün 74’ünün, daire başkanlarının ise %90’nın FETÖ ile ilişkili olduğu göz önüne alındığında, dış politikada da dış güvenlik konusunda da önemli bir problemle karşı karşıya olunduğu açıkça görülmektedir.

Bir ülkenin ordusu, dış güvenliğin tesis edilmesindeki en önemli unsurdur. Darbe girişiminden birkaç gün sonra da Savunma bakanı Fikri Işık, askeri okullarda eğitimini sürdüren öğrencilerin %95’inin FETÖ ile ilişkili olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir. Dış desteklerle yapılandırılan terörist bir örgütün içine sızdığı silahlı kuvvetlerin dış politikada güç katması gereken mercilerin önüne Rus SU-24 bombardıman uçağının düşürülerek Rusya ile aranın açılmasına yol açan olaylara benzer olumsuz senaryolar getireceği kuşkusuzdur. Darbe girişiminin ardından Rusya ile ilişkilerin normalleşmesi önemli bir adımdır.

FETÖ olayının dış politika boyutu “ılımlı İslam” ve uluslararası aktörlerin İslam dünyasına bakışlarıyla ilgilidir. ABD başta olmak üzere Batı dünyası ve bunların bir kısmını içeren uluslararası aktörler İslam dünyasındaki anti-Batı, anti-Amerikan duyguların yumuşatılması, tepkilerin bastırılması ve İslam dünyasının kontrol altında tutulmasını arzu ederler. Bunu yapabilmek için bu dünyanın içinden işbirliği yapacak birilerini aramaları doğaldır. Batı İslam dünyasına bakınca kabaca iki tip insan ve onların temsil ettiği iki tip İslam görmektedir: radikal, ılımlı. Radikal İslam eline kılıcı almış, önüne geleni kesip biçen, kendisiyle ilişki kurulması ve işbirliği yapılması imkânsız bir din anlayışını temsil eden, “cihatçı” insanlardan oluşur. İlimli İslam ise, diyalog, hoşgörü ve iletişim kurmaya vurgu yapan, şiddetten uzak duran, cihatçı olmayan bir anlayış ve bu anlayışı benimsemiş insanlardan kuruludur. İşte FETÖ’nün ABD ve Avrupa’da kabul görmesi, ABD’ye sığınma imkânı verilmesi, kucaklanması,

yer yer savunulması ve Orta Asya'ya yayılma konusunda işbirliği yapılması tamamen radikal İslam-ılımlı İslam ikileminde FETÖ'nün işbirliği yapılabilecek "ılımlı İslam"ı temsil etmesidir. Bu bağlamda yapılması gereken, genelde Batı dünyası ve özeldde ABD ile entellektüel-siyasi iletişim kanallarının açık tutulması, İslam'ın bir terör dini olmadığı ve teröristlerin hiçbir şekilde dini temsil etmediği, esasen "İslamcı" kılığındaki çatışmaların dini değil, siyasi çatışmalar olduğunun ortaya konmasıdır (Acar, 2016).

Nihayet FETÖ'nün Türkiye'nin başına belâ olması veya belâ edilmesinin dış politika bağlamındaki bir nedeni de, Türkiye'nin Erdoğan öncülüğünde son yıllarda uluslararası sisteme kafa tutması, meydan okuması, BM, AB ve ABD gibi uluslararası sistemin ana aktörlerini aynı anda karşısına alan tehditkar söylemleridir. Bölge üzerinde tahakküm ve sömürü hesapları olan büyük aktörler kendilerine meydan okuyan değil, söz dinleyen müttefik isterler. Oysa Türkiye Batının bölgedeki en önemli müttefiki İsrail'e meydan okumuş ("One Minute" ve Mavi Marmara örnekleri), BM'ye meydan okumuş ("Dünya Beşten Büyüktür" gibi söylemler), Arap Baharı kapsamındaki erken dönem gelişmelerinden (Mısır, Tunus, Suriye) de cesaret alarak, "Ortadoğu'da değişimi biz yöneteceğiz" iddiasında bulunmaya başlamıştır. Bütün bu çıkışlar Batının, ABD'nin ve büyük aktörlerin gözünde affedilmez günahlardır. Nitekim Erdoğan'ın şeytanlaştırılması, diktatörleştirilmesi, uluslararası alanda Türkiye'nin yalnızlaştırılması, Mısır'da darbenin desteklenmesi, Suriye'de Esed'i devirmekten vazgeçilmesi, Rusya'nın Suriye'ye girmesine yeşil ışık yakılması, Türkiye'deki Gezi olaylarına verilen destek, terörün yeniden hortlaması, 15 Temmuz darbe girişiminin ancak yarım ağız kınanması, İncirlik'in tartışmaya açılması, FG'nin iadesi konusunda ayak sürümeler... Bütün bu gelişmeler, Türkiye'nin dış politikada kendi başına buyruk hareket etmeye başlamasından duyulan rahatsızlıkla ilgilidir. Bu bağlamda yapılması gereken, Türkiye'nin tehditkâr ve meydan okuyan söylemler yerine, daha gücüyle uyumlu, işbirliğine vurgu yapan, son zamanlarda Rusya açılımında olduğu gibi düşman azaltıp dost artırmaya odaklı dış politikalar geliştirmesidir. Yüzde yüz haklı olsanız bile, uluslararası ilişkilerin güç üzerinden yürüdüğünü unutmamak gerekir; altını dolduramadığınız sürece meydan okuyucu söylemler Türkiye'ye de hizmet etmez. Bunun acı örnekleri Suriye'de, Mısır'da ve Türkiye'de son zamanlarda yaşanarak görülmüştür (Acar, 2016).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL GELİŞMELER IŞIĞINDA 15 TEMMUZ KALKIŞMASI İNCELEMESİ

4.1 15 TEMMUZ ASKERİ KALKIŞMASI – BİR MİLLETİN ZAFERİ

Türkiye eş zamanlı olarak bir kalkışmayı, darbe teşebbüsünü 15 Temmuz 2016 gecesinde yaşamıştır. Tarihimizin sivil vatandaşlara dönük bu en büyük terör eylemi atlatılarak büyük bir demokrasi sınavı başarıyla verilmiştir.

Ülkemiz birçok kez darbelere maruz kalmıştır. Bu bazen emir komuta zincirine uyarak bazen ise sadece bir grubun işi olarak gerçekleşmiştir. Ülkemiz hafızasında derin izler bırakan bu günleri geride bırakmış ancak etkilerini hiçbir zaman unutmamıştır. Darbeler sorulduğunda Türkiye vatandaşlarının çoğunluğu bir çırpıda 1960,1980 ve 28 Şubat'ı hatırlamaktadırlar.

Bu darbeleri unutmayan ve bir daha darbelerin getirdiği acıları yaşamak istemeyen Türk milleti 15 Temmuz darbe girişimine mani olarak iradesine, vatanına ve demokrasisine sahip çıkmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'nin 14 yılda AK Parti ile birlikte kayda değer bir gelişme kaydettiği görülmektedir. Bu siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeler tüm toplumu kapsayan bir anlayıştan beslenmektedir.

Siyasetçilerin kararlı ve dik duruşu, milletin kararlılığıyla birleşmiş gerek yöneticilerin gerekse milletin mücadelesi neticesinde 15 Temmuz 2016 FETÖ/PDY örgütü darbe girişimi başarısız olmuştur. Türk milleti, birlik ve beraberliğine, değerlerine sahip çıkarak örnek bir direniş göstermiştir.

Dil, din, ırk, mezhep, cinsiyet farkı olmadan ülkenin her yanından ve her kesiminden insan “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı” ortak paydasıyla hareket etmiş ve

yediden yetmişe çizilen birlik ve beraberlik görüntüsü hem ulusal hem de uluslararası basında yer bulmuştur.

Devlet ve milletimizin kucaklaşması, polisimiz ve askerimizin birbirlerine kenetlenerek aynı kutsal amaç doğrultusunda hareket etmesi gözlerini üzerimize dikip bir çatlak arayan uluslararası basına gereken cevabı vermiştir. Bir davaya nasıl sahip çıkılacağına gösterildiği bu duruş milli iradeye sahip çıkmak konusunda o gece dünyaya çok net ve son derece yerinde bir mesaj vermiştir.

Vatanları uğruna sokaklara dökülen milyonlar tek vücut oldu. Bu asil duruşun sosyal sınıfı, partisi, ırkı ortadan kalkmış, yegane amaç milletin ve bu toprakların şerefini kurtarmak olmuştur. Namusuna sahip çıkan milletin kahramanlığı destansı bir tabloyu gözler önüne sermiştir. O gece milletin tek düşüncesi vatanın sağ salim kurtulabilmesi ve darbenin püskürtülmesiydi. Millet, meclisin bombalanmasına kahroluyor, kahroldukça mücadele azmi artıyor ve kalabalıklar büyüyordu. Gün ağarıp 15 Temmuz Şehitler Köprüsü'ndeki askerlerin teslim olması ve üst komuta kademesindeki darbecilerin tutuklanmasıyla daha net bilgiler gelmeye başladı. Şeref ve haysiyetlerini iki paralık etmiş olan darbeci komutanların ihanetinin ayrıntılarını öğrendikçe olayın vahameti daha net bir şekilde ortaya çıktı.

15 Temmuz gecesi ülkemiz büyük bir felaketin eşiğinden dönmüştür. Bu gece bize göstermiştir ki gerek devlet kademesi gerek sivil toplum unsurları gerekse milletimiz birlik ve beraberlik içerisinde olduğu müddetçe bu vatanın bölünmesi söz konusu olmayacaktır. Darbeye kalkışmak, darbenin heveslisi veya bir parçası olmanın milletin iradesi tabanında bir karşılığının olmadığını milletimiz güzel bir şekilde göstermiştir. Ülkemizde tüm toplumsal unsurların ve tüm vatandaşların aynı ortak amaç doğrultusunda kenetlenmeleri ülkemizin selameti için en büyük güçtür.

Ülkemizin siyasi geçmişinde kara birer leke olarak hatırladığımız darbelerin akabinde 15 Temmuz gecesi milletimiz "Tek vatan, tek bayrak, tek millet" ülküsü çerçevesinde kenetlenmiş, milletin iradesiyle seçilen hükümeti devirmeye çalışan terör örgütünün karşısında sapasağlam durarak tankların karşısında bile boyun eğmeyerek en net cevabı tokat gibi vermiştir.

Milletin iradesine ve demokrasiye sahip çıkmak için canından vazgeçen 246 şehidimiz, terör örgütünün ağır silahlarına karşı kendilerini siper ederek anayasal sistemi korumuşlardır.

Tüm bu olaylara rağmen dünya basınının şoke edici yanlış yönlendirme, yalan haberler yapma gibi uğraşlarına karşın öğrenmiş olduk ki kaos tetikçiliği ve darbelerle ülkemizin dengesini değiştirmek eskisi kadar kolay olmayacaktır. Yine bu gece bize öğretmiştir ki meydanlarda demokrasi nöbeti tutan, 3 hafta boyunca yılmadan meydanları dolduran milletimizi hiçbir silah yıldıramayacaktır.

Gerektiği vakit ailesini ve komşularını da alarak meydanlara koşan, elindeki sopayla, demirle tankları kovalayarak ya da erlere “Bu tanklar bizim evladım, in aşağıya hapiste çürüme.” Nasihati vererek, ailesine “Hakkım size helaldir vatan size emanet.” Diyerek meydanlara çıkan kadınlarımızın kahramanlık ve cesareti de her daim hafızalarda olacaktır.

Genç, yaşlı, kadın, erkek ayrımı yapmadan tüm millet sokağa döküldüğünde bunu hor gören, selaları susturmaya çalışan, kahraman milletin kıyafetine bakarak birtakım mesnetsiz yorumlarda bulunanların unuttuğu bir nokta vardır. Bu da içinde değerlerimiz, milli irademiz, hürriyet, eşitlik, kardeşlik, inanç birliğini içeren vatana adanma duygusudur.

Milletçe varlığımızı perçinleyen, geleceğimize ışık tutan, duyarlı ve mücadeleci kadınlarımız, erkeklerimiz, gençlerimiz, yaşlılarımız kısaca tüm kahramanlarımız o gece olduğu gibi aynı bilinçle ve kararlı duruşla milletin iradesine sahip çıkmaya devam edecektir. 15 Temmuz 2016 gecesi bize bunu kanıtlamış ve o gece teröristler değil milletimiz kazanmıştır.

Ülkemize darbe vurmaya kalkışan cellatlara, gerek iç gerek dış düşmanlara karşı “öz yurdumda garip, öz vatanımda parya” olmayacağım demenin ve omuz omuza verip yükselmenin zamanı gelmiştir.

Yüce milletimiz günümüze kadar eşine denk gelmediği bir tehlikeyle hesaplaşmaya devam etmektedir. FETÖ mensubu cunta milletin silahlarıyla milleti vurarak ne denli büyük bir tehdit olduğunu göstermiş, namlularını milletin iradesi olan meclise çevirerek milletin aldığı savaş uçaklarıyla milleti katletmiştir. Bu zor şartlar altındayken reis-i cumhur: “Milletimizi meydanlara davet ediyorum.” Diyerek dik durmuş ve milletimizi cesaretlendirmiştir.

Bu duruşuyla reis-i cumhurumuz tam bir liderlik örneği sergilemiştir. Reis i cumhurumuz Recep Tayyip Erdoğan ve ondan aldığı cesaretle kahraman milletimiz vatanın onur ve şerefine kast eden FETÖ ihanet şebekesine karşı İstiklal Harbi duygusuyla direnmiş, “Vatan namusumuzdur, namusumuzu çiğnetmeyiz.” Düsturuyla tanklara karşı kendini siper etmiştir. Milletimiz direniş ve dirilişin ne olduğunu tüm dünyaya göstermiştir. Kahraman milletimizin ve liderlik örneği sergileyen reis i cumhurumuz Recep Tayyip Erdoğan’ın yaptıkları tarihimiz boyunca hatırlanacaktır.

Caddelere, meydanlara akın akın dolan milyonlarca kahraman vatan evladı tankların önünde durmuş, kamyonlarla yolları kapatmıştır. Elinde asasıyla gelen dedelerden ilk adımlarını atmaya başlayan bebeklere kadar tüm millet varlığını sokaklarda göstermiştir. 15 Temmuz gecesi aziz milletimiz vatan müdafaası hususunda tarihinde olduğu gibi yine yüksek bir fazilete mazhar olmuştur. Bu topraklar üzerinde oynanan büyük oyunu kıymetli milletimiz her kesimden insanıyla, medyasıyla, siyasetçisiyle, kolluk kuvvetleriyle birlik olarak bozmuştur.

İstiklal savaşı henüz bitmedi, diyen bizler 15 Temmuz’da bunu göstermiş olduk. Bizleri İstiklal Harbi’nde var eden o yüce ruhu meydanlarda milyonlarca insanla paylaştık. Hain darbeciler nereyi işgal etmeye kalksa orada binlerce insan karşılına dikildi. İnsanlarımız kurşunlara kendini siper etti, salâ ile ezan ile ayağa kalktı. Kahramanlarımız “Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal” diyerek bu uğurda canlarını verdiler.

Bu noktada özel kuvvetlerin başına geçmek amacıyla gelen darbeci komutanı alnından vurarak hainlere en iyi cevabı veren kahraman Astsubay Ömer Halisdemir’i anmadan geçmek vicdanları titretecektir. Şehidimiz de milletimiz gibi büyük bir kahramanlık örneği göstererek bu vatanın kolay lokma olmadığını kanıtlamıştır.

Şair Orhan Şaik Gökay “Bu Vatan Kimin?” sorusuna:

“İleri atılıp sellercesine,

Göğsünden vurulup tam ercesine,

Bir gül bahçesine girercesine,

Şu kara toprağa girenlerindir...”

Diye cevap veriyor.

Bu asil millet için canlarını veren şehitlerimizi unutmamalı, onlara layık birer insan olarak vatani müdafaaya devam etmeliyiz.

Dede Korkut şöyle diyor,

“Kahpe içerden olunca,

Kapı kilit tutmaz oğul!”

Bu söz o kadar doğrudur ki atalarımızın dediği doğruluğunu 15 Temmuz’da göstermiş hainin içeriden oluşunun ne müşkül bir durum olduğunu gözler önüne sermiştir.

Ancak içerideki bu hainler bir şeyi hesaba katmamışlardı

Yüce milletimizdeki çelik gibi cesaret ve de kahramanlık

İşte bu kahramanlık ve cesaret hainleri geldikleri gibi geri göndermiştir.

Bu millet artık ne yanında ne kapısının önünde hain istememektedir.

“Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez.

Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez.”

Diyen Mehmet Akif'in sözleri artık daha anlaşılırdır. Yıllar boyunca darbenin edebiyatını yapan “aydınlar” ne düşündü bilemeyiz ancak ortak davası vatan olan milyonlarca yürek o gece meydanlardaydı.

Bunun yanında reis i cumhurumuz Recep Tayyip Erdoğan vefasını gösterim o tarihi “Şehitleri Anma Günü” ilan etmiştir.

Günden güne yeni nesiller yetişmektedir. Her yıl 15 Temmuz anılacaktır.

Yalnız bununla yetinmemeliyiz. Filmler çekmeliyiz, belgeseller hazırlamalı, müzeler kurmalı, kitaplar basıp anıtlar dikmeliyiz.

İhanet ve kahramanlığın savaştığı bu gece ders kitaplarına girmelidir. Yüce Türk milletinin gücünü tüm dünyaya gösterdiği 15 Temmuz gecesi ilelebet yaşatılmalıdır.

4.2 NEDENLER

Soğukkanlı bir biçimde konunun arka fonu okunduğunda aslında milletin kahramanlığı ile sonuçlanan bu girişimin ardında siyasi pek çok gerekçenin olduğu açıkça ortaya çıkıyor.

Cumhurbaşkanımız R. T. Erdoğan'ın bizatihi varlığı ve ülkenin enerji, savunma sanayi, ekonomi, askeri pek çok alanda gösterdiği çabalar konunun içeriğini görmekte oldukça önemli etkenlerdir. Bunların dışında bölgede değişen koşullar ve küresel güçlerin revizyona uğrayan planları da mevcuttur. Bu nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

- En önemli madde, Türkiye'nin İncirlik Üssü'nün kullanımını Rusya'ya açmak istemesi yatmaktadır. İncirlik üssü bir NATO üssüdür. Ayrıca ABD ve koalisyon uçaklarının da yoğun kullandığı bir üs olması hasebiyle Ortadoğu ve özellikle Suriye'de NATO, ABD ve CIA'nın faaliyetleri açısından bir risk taşımaktaydı. Aslında Rusların İncirlik'e yerleşmesi teknik olarak imkansız. Ancak Suriye'de DEAŞ'a karşı birlikte operasyon gerçekleştirmek için kullanabilmektedir. Zaten Rusların Lazkiye ve Irak'tan istihbarat aldığı üsüleri bulunmaktadır. İncirlik'in Ruslarla birlikte kullanılması NATO ve ABD

açısından büyük bir risk oluşturmaktadır. Çünkü ABD'nin, Avrupa'daki en büyük nükleer silah stoğu burada tutulmaktadır.

- Türkiye'de paralel yapılanmaya karşı ortaya konulan tasfiye çalışmalarındaki kararlılık, özellikle de TSK içinde pekçok operasyon planının farkedilmesinin akabinde, halihazırda deşifre edilmiş FETÖ'cü rütbelilerin en azından Yüksek Askeri Şura toplanmadan evvel tasfiye edilmesinin önüne geçmek ve TSK içindeki konumu kaybetmeme isteği.
- Türkiye, vatan topraklarındaki hıyanet şebekelerinin Hendek ihanetinde 600'den fazla şehit vermesine karşın oldukça önemli neticeler elde etti. Lakin etnisite üzerinden bir üst akılın kullanmaya yıllardır gayret gösterdiği Kürt asıllı vatandaşlarımız vasıtası ile küresel güçlerin Doğu Anadolu'da arzu ettiği kaya gazı rezervlerinin korunmak istenmesi, suni bir Kürt devleti kurulması adın jeostratejik bir risk oluşturmaktaydı.
- Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın FETÖ/PYD'nin hıyanet dolu çalışmaları sonucunda ülke kamuoyunda itibarının azaltılmaya çalışılması sonucunda milliyetçi ve muhafazakar kesimde büyük bir sinerji oluştu. Bununla birlikte bu muhafazakar kesim için yeni Osmanlı düşüncesinde önem arz eden Ayasofya, Hilafet, Osmanlıca, İslam Şuuru, Ümmet bilinci gibi söylem ve uygulamalardaki artış, Türkiye'de İslam iradesinin yeniden tesis edilmesi halinde, Amerika ve İngiltere'nin kontrolden çıkmış bir Müslüman hassasiyeti yüksek Türkiye ile karşı karşıya kalmasına sebebiyet verecekti. Bu bağlamda, İngiliz ve Amerikan kamuoyunda, 15 Temmuz kalkışması ile ilgili "İslamcıların karşı darbesi" izlenimi oluşturulmuştu.
- Türk Silahlı Kuvvetleri ve MİT'in dışarıdan gelen teknolojiye bağımlılığını azaltarak, yeni ve milli savunma sistemleri üzerinde çalışılması ve pek çok yeni ürün ve teçhizatın orduya kazandırılması üzerine adımlar atan hükümet, savunma sanayinde terörün de etkisiyle uzun yıllardır iştahlı bir müşteri görünümü veren Türkiye pazarının kaybediliyor olması anlamına geliyordu.

Savunma sanayinde bağımsız adımlar atmakta olan Türkiye, pek çok dış mihrakta hoşnutsuzluk yaratmaktaydı.

- Türkiye’de Gezi parkı olaylarına karşın, FETÖ/PDY’nin ortaya attığı komplolara rağmen Türkiye’de finansal durumda zayıflamaması ve ayakta kalmaya devam etmesi ile beraber Ortadoğu, Afrika, Balkanlar ve Kafkaslar’daki politikalarına ve yardımlarına devam etmesi, yakın dönemde yeni Osmanlı özleminin muhafazakar kesimde yeniden dirilmesine sebep oldu. Bu istenen bir durum değildi.
- Son olarak ise, Cumhurbaşkanımız R. T. Erdoğan’ın Avrupa Birliği’ne ait 72 yeni kriterin kabul edilemeyeceğini ifade etmesi ve Suriyeli mültecilere vatandaşlık verme açıklaması ile birlikte Avrupa Birliği’nde başta Almanya olmak üzere pek çok ülkeden tepki çekmişti.
- Alman Parlamentosu, Türkiye politikalarındaki değişmezlik göz önüne alındığında çeşitli adımlar atmaya başladı. Bunlardan biri sözde Ermeni soykırım tasarısının kabulüydü. Türkiye bu kararın ardından; NATO kullanımındaki İncirlik hava üssünü Alman yetkili ve diplomatların giriş / çıkışlarına kapattı.
- Suriyeli mültecilere vatandaşlık verilmesi fikri ile nitelik sahibi ve branşlarında kabiliyetli Suriyeliler’in Türkiye’ye yapabileceği katkı, dünyada pek çok örneği bulunan bir durumdu. Almanya’nın nitelikli mültecileri kabul etmesinin önü de Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından bu yolla kesilmiş oldu.

4.3 15 TEMMUZ’DA DÜNYAYA VERİLEN MESAJ

Türk milletin kazanımının dünyaya verdiği net mesajların nasıl okunduğundan ziyade, karşı konulan şeyin ne derece büyük bir olgu olduğunu daha keskin şekilde kavramakta yarar var. Öncelikle “darbe gerçekleşseydi ne olurdu?” sorusuna yanıt aranmalıdır. Şehitlerin bedenlerini siper ettiği, demokrasiye bağlılık güdüleriyle kendi canlarını korkusuzca ortaya koyduğu aziz milletin savaşımı olmasaydı ve darbe

gerçekleşseydi ne olurdu? Bu hususta cevabını asla bilemeyeceğimiz sorular olduğu gibi öngörülen argümanlar da mevcuttur. Bu duruma mukabil tarihsel süreçte ve bölgedeki devletlerin pek çoğunun deneyimlediği ve başarılı olmuş darbelerden, yine aynı anlamda darbeler üzerine öngörü yaratabilecek ölçüler ortaya koyan uluslararası tutumları göz önüne alırsak, gerçekleşeceğinden emin olunan birkaç senaryo mevcut;

- FETÖ/PDY'nin hain planı gerçekleşmiş olsa idi, şu anda demokrasiye destek veren insanlardan bir tanesi dahi, adaletin yeniden inşa edilebilmesi için çaba gösterebileceği koşullara sahip olamayacaktı. Başarılı darbe girişiminin ardından kısa bir süre konuyla alakalı birkaç açıklama yapılacak sonra her şey olması gerektiği gibi algısı oluşturularak göz ardı edilecekti. Örnekleme gerekirse, bundan sadece üç yıl evvel Mısır'da benzer bir girişim ortaya çıktı. Mısır'da gerçekleşen girişim bir askeri darbe ile sonuçlandı, ülkenin meşru cumhurbaşkanı görevinden alındı ve arkadaşları ile birlikte hapsedildi. Meşru cumhurbaşkanı ile beraber yüzlerce politikacı, aktivist ve sivil ile ilgili net idam kararları alındı. Demokrasi savunucu görünümündeki Batılı ülkelerin ise bu hususta verdiği suni tepkiler oldukça cılızdı.
- Kalkışma girişimi amacına ulaşsa idi, darbeciler, millet tarafından demokrasinin gereklilikleri ile göreve getirilmiş meşru hükümeti ortadan kaldıracak, yüzlerce ya da binlere sivil infaz edecekti. Hukuksuz girişimlerin sonucunda meşru yönetimin sona erdirilmesi ile doğal olarak cuntacıların uygulamalarını durduracak bir örgütlenme ya da durum da bulunamayacaktı. Tam tersine darbeciler, “laikliği korumak ve siyasal İslamcılar ile mücadele ediyoruz” sloganını başlangıçta olduğu gibi kullandıkça çeşitli yapay deliller ortaya atarak kendilerine destek verecek ve sempati duymaya başlayacak bir kesim bulacaklardı. Örnek için Suriye'ye baktığımızda Beşar Esed'in neredeyse yarım milyon insanın ölümüne ve on bir milyon insanın, kısacası Suriye nüfusunun hemen hemen yarısının mülteci pozisyonuna düşmesine neden olması Batılı devletlerden ilk bakışta beklenen tepkiyi almadı. Çünkü Suriye'de gözle görülür en önemli faktör, Esed'in “seküler” olduğunu belirtmesiydi, bu durum Esed, terörist gruplarla bir olup katliam da yapsa bazı sözde demokrasi hümanizm ve demokrasi savunucularına göre sorun yaratmıyordu.

- Türkiye'deki darbe girişimi başarılı olsaydı, terör, bölgede ve dünyada daha önce görülmemiş boyutlara ulaşacaktı. Bölgede demokrasiye, siyasete, taleplerinin ve umutlarının meşru yollarla ifade edilebileceğine ilişkin itimadı kalmamışlar zümresine on milyonlarca insan daha eklenecekti.

Darbe girişiminin başarılı olması durumunda meydana gelebilecek yalnızlaşan ve kaderine terk edilen Türkiye görüntüsü böyle tezahür edecekti. Vatan topraklarını yalnızca tek bir beden, aziz milletimizi de o bedendeki tek bir ruh olarak tanımlarsak şunları ifade edebiliriz: Tüm dünyaya ve tarihinde darbeler bulunan tüm ülkelere ders niteliğinde bir karşı koyma örneği gösterilmiştir. 15 Temmuz'da mazlumlara misal olacak benzeri görülmemiş bir direniş gerçekleştirilmiştir. Sonsuza dek hatırlanacak ve Türkiye'nin parçalanmaz bütünlüğü konusunda net mesajlar içerek bir tarih yazılmıştır. Vatan topraklarının bütünlüğü ve kaderi ile ilgili, FETÖ/PDY terör örgütü nezdinde tüm dünyaya karşı korumacı ve kahraman tutumla meydan okunmuştur. 15 Temmuz bir milletin karşı koyuşu ve dönüm noktasıdır. Bu tarihten sonra artık pek az şey eskisi gibi olacaktır. 15 Temmuzun yarattığı bu ruhu, dünyaya verilen net mesajların üzerinde sıklıkla durulmalı, aziz milletin tarihine bir kez daha yazdırdığı kahramanlık öykülerini yaşatmalıyız. Dünya ve özellikle de Batı kamuoyunda sıklıkla yaratılan algı operasyonlarına yenik düşmeden, söz konusu vatan olduğunda nasıl tek bedene sığan seksen milyon ruh olduğunu ve meydan okumanın yaratacağı caydırıcılığı nesillere doğru aktarmalıyız.

Cumhurbaşkanımızın 2016-2017 Adli Yıl Açılış töreni sırasında yaptığı konuşmada ifade ettiği gibi;

“Türkiye 15 Temmuz'da ve sonrasında dostunu, düşmanını, yanında olanı, karşısında olanı özellikle pusuda bekleyenleri büyük ölçüde görmüş ve tanımıştır. O gece destan yazan milletimize ne söylesek ne yapsak minnetimizi ifade edemeyiz... Çanakkale'nin, Dumlupınar'ın sayısız kahramanlıkların hikâyeleriyle büyüyen çocuklarımız, 15 Temmuz'da kendi destanlarını yazdılar. Türkiye bağımsızlığın, onurun, kanı ve canı pahasına mücadelenin ne olduğunu bilen; bunu bizzat yaşayan bir nesle daha kavuştu.”

SONUÇ

Dış politikayı değerlendirirken hem iç hem de dış dinamikleri göz önünde bulundurmak gerekir. Dış dinamikleri değişen stratejik ve ekonomik ortaklıklar oluştururken, iç dinamikleri kültür, tarih, din, siyasal yasamdaki aktörler ve kamuoyu biçimlendirmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde askeri gücün yanı sıra ekonomik ilişkilerin de dış politika kararlarının alınmasında önemini artması küreselleşme sürecinin en belirgin sonuçlarından biri olmuştur. Dış dinamiklerin yanında, küreselleşme sürecinin iç dinamiklere etkisi, bilgi alışverişinin fazlaşmasıyla, insan hakları ve çevre gibi konuların gündeme gelmesinde ve sadece devletlerin başrol oynamadığı bir uluslararası ilişkiler düzeninin oluşması da görülmektedir.

Küreselleşme ile beraber dış politikanın uygulandığı zemin -yani uluslararası sistemin kendisi- geçirdiği dönüşüm nedeniyle, değişmektedir. Bu zemini tanımlamak için, günümüz uluslararası sisteminin özelliklerini ortaya koymamız gerekmektedir. Bir iki yahut birkaç devletin hâkim olduğu bir dünyadan ziyade farklı türlerde güce sahip olan çok sayıda aktörün ortaya çıktığı bir dünyanın var olmaya başladığı görülmektedir. Küreselleşme adını verdiğimiz bu süreçte toplumsal hayat, yeni bir mekân düzenlemesi yapmaktadır. Bu bağlamda dünyada hâkim siyasi yapı olan ulus-devlet sistemi dönüşüm geçirmekte, dolayısıyla ulus-devlet dış politikaları da değişim göstermektedir.

Türkiye'nin geleneksel ulusal güvenlik politikası önemli bir değişim yaşamıştır. Bu dönüşüm ulusal güvenlik politikasını belirleyen aktörler bağlamında güvenlik alanının sivilleşmesi ve demokratikleşmesi, dış politika bağlamında iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilerek gergin ilişkilerin sonlandırılması, güvenlik tanımlamasının devlet merkezli olmaktan çıkarak çok boyutlu bir görünüm kazanması yönünde yaşanan bir dönüşümdür. Bu dönüşümde rol oynayan en önemli etkenlerden biri olarak küreselleşme öne çıkmaktadır.

Küreselleşme sürecinin yol açtığı ilk ve önemli değişim ulusal güvenlik politikasını belirleyen aktörler düzeyindedir. Geleneksel olarak askeri aktörlerin egemen olduğu güvenlik politikası Küreselleşmenin demokratikleşme baskısı sonucunda sivilleşmeye başlamıştır. Asker-sivil ilişkileri bu süreçte köklü bir dönüşüme uğramıştır. Bu durum iç siyasette de önemli değişimlere yol açmıştır.

Ulusal güvenlik politikasındaki sivilleşme ile paralel olarak iç siyasetteki güvenikleştirilmiş sorunların tamamen olmasa da önemli ölçüde güvenliksizleştirilmesidir. Bu sorunlar siyasal İslam ve Kürt ayrılıkçılığı sorunlarıdır. Bu sorunların giderek güvenlik kapsamında çıkarılmaları ve farklı boyutlarıyla ele alınmaları Türkiye'nin ulusal güvenlik politikasında çok önemli bir yer kaplayan iç tehdit algılamalarının da azalması ile sonuçlanmıştır.

Ulusal aktörler Avrupalılaşıma sürecini kolaylaştırıcı bir rol üstlenmişlerdir. Özellikle siyasal partiler ve sivil toplum kuruluşları bu sürece önemli bir destek vermişlerdir. Tek başına iktidara gelen Ak Parti hükümeti ise reform sürecine ivme kazandırmıştır. Sivil toplum kuruluşları özellikle reform sürecinde kamuoyu desteğinin artırılması adına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Avrupalılaşıma sürecine direnç göstermesi beklenen TSK ise ilke olarak AB üyeliğine ve reformlara karşı çıkmamakla birlikte çeşitli şüphelerini dile getirmiştir. Yine de Avrupalılaşıma sürecini sekteye uğratacak bir adım atmamıştır. Seküler/milliyetçi siyasal kesimler de benzer şekilde hareket etmişlerdir.

Türkiye'nin değişen güvenlik politikası devlet merkezli olmaktan giderek uzaklaşmakta, güvenliğin insani ve toplumsal boyutlarını da içermektedir. Bu gelişme AB güvenlik politikası ile bir yakınlaşma doğurmaktadır. Küreselleşme sürecinin doğurduğu yeni tehditler ve güvenlik algısı Türkiye ile AB arasında ortak bir güvenlik tanımını mümkün kılmaktadır. Fakat 11 Eylül sonrasında kimlik politikalarının öneminin artması ve ulusal kimliklerin güvenikleşmesi gibi süreçler Türkiye-AB ilişkileri açısından çeşitli sorunlar da yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2016). "FETÖ Belasından Çıkarılması Gereken Dersler", Hür Fikirler Yayınları.
- Ahmad, F. (1994). Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayını.
- Albayrak, C. (2012). Küreselleşme ve ekonomik krizin iş hukukuna etkisi. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 98, 165-202.
- Anderson, M. S., & Eser, İ. (2010). Doğu Sorunu, 1774-1923: uluslararası ilişkiler üzerine bir inceleme. Yapı Kredi Yayınları.
- Arı, T. (2004). Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği. 1. Baskı. İstanbul: Alfa Kitapevi
- Arı, T. (2006). Uluslararası ilişkiler teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği. 2. Baskı. İstanbul: Marmara Kitap Merkezi.
- Arı, T. (2008). Uluslararası ilişkiler ve dış politika. Marmara Kitap Merkezi.
- Arıboğan, D. Ü. (2005). Tarihin sonundan barışın sonuna: nefretten teröre. Ümit Yayıncılık.
- Atak, M. S. (1966). Harp Sonrasında Dünya (1945-1966), (Ed. S. İlkin) Ankara.
- Ataöv, T. (1968). Marshall Plânından NATO' nun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harp, (Ed.: A. T. Tirkkaya). A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt. 23, No: 3, Ankara
- Atatürk'ün Tanım, Telgraf ve Beyannameleri, (1964). Tite Yayınları, Ankara
- Aydemir, Ş. S. (1967). İkinci Adam Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Bacchetta, M. vd. (2009). Globalization and Informal Jobs in Developing Countries, International Institute for Labour Studies International Labour Office, Washington, DC, USA: International Labour Office.
- Baharççek, A. (2005). "Türkiye'de Dış Politikadaki Değişmeler", Türkiye'de Siyasal Hayat, II. Cilt, Ed: Selahaddin Bakan, Adnan Küçük, Ahmet Karadağ, İstanbul.

- Balcı, A ve Miş, N. (2008). Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?. *Turkish Studies*. 9 (3), 387-406.
- Berber, E. (2006). "Osmanlıdan Cumhuriyete Lozan", Bir Zafer İki Belge, Yay. Haz.: Celal Ülgen, Çoşkun Olgun. USAK Yayınları, Ankara
- Berber, E. (2009). "Hiçbir Uluslararası Oluşum AB'ye Alternatif Değildir", Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Ed: Habibe Özdal, Osman Bahadır, Mehmet Yeğin, USAK Yayınları, Ankara.
- Beydilli, K. (1997). "Osmanlı ve Avrupa Devletleri Arasında İttifaklar ve Siyasi Ahlak", Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç - Sempozyuma Sunulan Tebliğler, Ed: İsmail Soysal, Ankara.
- Bienefeld, (2000). "Manfred, Discourse, İdeology, and Reality", *Globalization and Social Change*, Routledge, London & Newyork.
- Bilgin, P. (2001). "Turkey & The EU: Yesterday's Answers to Tomorrow's Security Problems?", Graeme P. Herd, Jouku Huru (ed.), *EU Civilian Crisis Management*, Surrey: Conflict Studies Research Centre.
- Bock, P. G. & Berkowitz, M. (1966). "The Emerging Field of National Security", *World Politics*, Cilt 19, Sayı 1.
- Booth, K. (1991). "Security and Emancipation", *Review of International Studies*, Cilt 17, Sayı 4.
- Bozkurt, V. (2001). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Bursa.
- Buzan, B. (1998). *vd. Security: A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner.
- Cin, T. (2000). *Türkiye ve Yunanistan Bakımından Ege'deki Karasuları Genişliği Sorunu*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Çakmak, H. (2008). *Türk Dış Politikası (1919 – 2008)*, Platin Yayınları, Ankara.
- Çetin, R. (2010). *II. Dünya Savaşı'ndan Numan Menemencioğlu'nun Dışişleri Bakanlığı(1942-1944)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

- Davison, R. H. (2000). "Osmanlı Diplomasisi ve Bıraktığı Miras", İmparatorluk Mirası: Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası, Ed : L. Carl Brown, Çev : Gül Çapalı Güven, İstanbul.
- Donnelly, J. (2005). "Realism", Scott Burchill v.d., Theories of International Relations, 3. Edisyon, New York: Palgrave Macmillan.
- Dugin, A. (2007), Moskova – Ankara Eksenini, Avrasya Hareketinin Temel Görüşleri, 1. Baskı, Analiz Basım Yayın, İstanbul.
- Elekdağ, Ş. (27.11.1994). "İki Buçuk Savaş Stratejisi", Milliyet Gazetesi.
- Eralp, A. (2002). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve Avrupa Birliği", Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri, Der: Alan Makovsky ve Sabri Sayarı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Ergüvenç, S. (1998). "Turkey's Security Perceptions", Perceptions: Journal of International Affairs, Cilt 3, Sayı 2.
- Esim, S. (2001). "Empowerment of Women Throughout The Life Cycle As A Transformative Strategy For Poverty Eradication", UN No. EGM/Pov/2001/EP 1, New Delhi.
- Europol, (1999). The Threat From Organized Crime, EUROPOL, 2005.
- Friedman, T. L. (1999). "Dueling Globalization: A Debate Between Thomas Friedman and Ignacio Ramonet", Foreign Policy, Fall.
- Falk, R. (2002); "Yırtıcı Küreselleşme, bir eleştiri", Çev. Ali Çaksu, Küre Yayınları, 2 Baskı, İstanbul.
- Godinez, A. J. (1999). "Küreselleşme Yeni Bir Olgu Mu?", Çev. N. Sonberk, Sos. Demokrat Değişim Dergisi, Sayı: 12, Ankara.
- Gökdere, A. (2001). "Küreselleşmeye Genel Bir Bakış", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1.
- Gönlübol, M. & Kürkçüoğlu, Ö. (2000). "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış", Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası – Makaleler, Yay. Haz: Berna Türkdoğan, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

- Gönlübol, M. (1993). Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar, Atilla Kitabevi, Ankara.
- Gözen, R. (2006). “Türk Dış Politikasında Vizyon ve Revizyon”, Doğu’dan Batı’ya Dış Politika: AK Partili Yıllar, Derleyen Zeynep Dağı, Orion Yayınevi, İstanbul.
- Gündüz, A. (1987). Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar İle İlgili Temel Metinler, Beta Yayınları, İstanbul.
- Hale, W. (2003). Türk Dış Politikası: 1774-2000, Çev. Petek Demir, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Harris, G. S. (2002). “ABD – Türkiye İlişkileri”, Türkiye’nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri, Der: Alan Makovsky ve Sabri Sayarı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Hekimoğlu, A. N. (2007). Rusya’nın Dış Politikası – ABD, AB, Çin, Hindistan, Orta Asya, 1.Basım, Vadi Yayınları, Ankara.
- Hermann, E.S. (2004). Washington Şer Ekseni, 11 Eylül’den Afganistan’a ABD İmparatorluğu, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Herz, J.H. (1950). “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, World Politics, Cilt 2, Sayı 2.
- Hurewitz, J.C. (1961). “The Europeanization of Otoman Diplomacy: The Conversion From Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century”, Belleten, XXV/99.
- İnalçık, H. (2000). “Mirasın Anlamı: Osmanlı Örneği”, İmparatorluk Mirası: Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası, Ed: L. Carl Brown, Çev: Gül Çapalı Güven, İstanbul.
- İşyar, Ö. G. (2009). Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası, Dora Yayınları, Bursa.
- Jacobsen, H.A. (1989). (Çeviren İ. Ulus);1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı, Ankara Gn.Kur. Basımevi.

- Kalaycıoğlu, E. (1994). “Yeni Dünya Düzeni ve Türk Dış Politikası”, Türk Dış Politikasının Analizi, Der: Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2000). “The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey”, Journal of International Affairs, Cilt 54, Sayı 1.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2009). “Turkish Security Culture: Evolutionary or Carved in Stone”, Peter Volten (ed.), Perceptions and Misperceptions in the EU and Turkey: Stumbling Blocks on the Road to Accession, Groningen: The Centre of European Security Studies.
- Karluk, R. (2007). Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar, 6. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Kazgan, G. (1997). Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen: Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor? Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Kazgan, G. (2002). Küreselleşme ve Ulus Devlet, İ. Bilgi Üniv. Yayınevi, İstanbul.
- Kennedy, P. (2002). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16ncı yy’dan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar), 9ncu Baskı, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kissinger, H. (2002). Diplomasi, 3ncü Baskı, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Köse, H. Ö. (2003). “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü”, Sayıstay Dergisi, Sayı: 49.
- Kraus, K. & Williams, M.C. (1997). “Preface: Toward Critical Security Studies”, Keith Kraus, Michael C. Williams (ed.), Critical Security Studies: Concepts and Cases, London: University College Londo Press.
- Kuneralp, Z. (1982). İkinci Dünya Harbinde Türkiye“nin Dış Siyaseti, İstanbul.
- Kurat, Y.T. (1975). Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası: 1923 – 1973, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Küçük, C. (1979). “Şark Meselesi Hakkında Önemli Bir Vesika”, Tarih Dergisi, Sayı: 32.

- Lenczowski, G. (1980). *The Middle East in World Affairs*, Cornell University Press, Ithaca.
- Linklater, A. (1998). *The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian era*, Columbia: University of South Carolina Press.
- Mitrany, D. (2003). "A Working Peace System", Brent F. Nelson, Alexander Stubb (ed.), *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Narlı, N. (2005). "Civil-Military Relations in Turkey", Phillipp H. Fluri v.d. (ed.), *The Evolution of Civil-Military Relations in South East Europe: Continuing Democratic Reform and Adapting to the Needs of Fighting Terrorism*, Physica-Verlag Heidelberg.
- Okman, C. (2004). "Turkish Foreign Policy: Principles, Rules, Trends, 1814-2003", *Turkish Foreign Policy In Post Cold War Era*, Ed: İdris Bal, Brown Walker Press, Florida.
- Oran, B. (2004). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul.*
- Oran, B. (2004); "Türkiye Kabuk Değiştirirken Ak Parti'nin Dış Politikası", *Birikim*, Sayı:184-185, s. 54-60.
- Oran, B. (2005); *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001*, editör Baskın Oran, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oran, B. (2008). "1939-1945: Donemin Bilançosu", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3*, 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ökçün, G. (1964). *A Guide To Turkish Traités (1920 – 1964)*, Ankara.
- Ökçün, G. (1971). *1920 – 1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

- Önder, İ. (2000). “Küreselleşme ve Ulusal Ekonomiler Bakımından Egemenlik Sorunu”, Yıldız Teknik Üniversitesi Ekonomi Dergisi.
- Özemre, A.Y. (2007). Küreselleşme Köleleşmedir, Olcay Yazıcı'nın Röportajı, 29 Haziran, <http://ozemre.com/k%C3%BCreselle%C5%9Fme-k%C3%B6lele%C5%9Fmedir-olcay-yazici>
- Özkan, G. (2000). “Küreselleşme ve Ulus Devletin Geleceği”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi,13(1), 362-386 127
- Robertson, R. (1999). Küreselleşme, Çev. Ümit Yasal, Bilim Yay., Ankara.
- Sander, O. (2006). Türkiye'nin Dış Politikası, 3. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.
- Sapancalı, F. (2001). “Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı:2.
- Sarıtaş, İ. (2009). “Küreselleşme”, Feodaliteden Küreselleşmeye, Lotus Yayınevi, Ankara.
- Sezer, A. (2003). Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Soysal, İ. (1983). “1939 Türk – İngiliz – Fransız İttifakı” Belleten, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Soysal, İ. (1999). “1937 Sadabat Paktı”, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Ankara.
- Sönmezoğlu, F. (1996). Değişen Dünya ve Türkiye, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Sönmezoğlu, F. (2006). II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, Der Yayınları, Yayın No:338, İstanbul.
- Şen, B. (2008). “Küreselleşme: Anlamlar ve Söylemler”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Talas, M. & Kaya, Y. (2007). “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları”, TÜBAR-XXII.
- Toffler, A. (1981). Üçüncü Dalga, Çev. Ali Seden, Altın Kitaplar, İstanbul.

- Tuncer, H. (1999). “Vienna Kongresi, Doğu Sorunu ve Büyük Güçler”, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Ed: İsmail Soysal, Ankara.
- Türkmen, V. (2012). “Ak Parti ve Yeni Dış Politika Açılımı”, Akademik Perspektif, <http://akademikperspektif.com/2012/01/25/ak-parti-ve-yeni-dis-politika-acilimi/>
- Uçarol, R. (2000). Siyasi Tarih (1789-1999), 5nci Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Ulman, B. (1998). “Türkiye’nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Boluculuk”, Gencer Özcan, Şule Kut (der.), Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar: En Uzun Onyıl, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Uslu, N. (2003). The Turkish American Relationship Between 1947 and 2003: The History of A Distinctive Alliance, Nova Science Publishers, New York.
- Uykucu, E. (1994). 1919’dan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ansiklopedisi, Toker Yayınları, İstanbul.
- Ulman, H. & Sander, O. (1972). “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler”, (1923-1968)” II, SBF Dergisi, C.XXVII, Mart, No 1.
- Ulman, H. (1968). “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler” I, SBF Dergisi, C.XXIII, No:3, Eylül, s.244-245
- Walt, S. M. (1991). “The Renaissance of Security Studies”, International Studies Quarterly, Cilt 35, Sayı 2.
- Waltz, K. (1979). “The Anarchic Structure of World Politics”: Theory of International Politics, s. 49 – 69.
- Waver, O. (1995). “Securitization and Desecuritization”, Ronnie D. Lipschutz (ed.), On Security, New York: Columbia University Press.
- Williams, J. (2005). “Pluralism, Solidarism And The Emergence of World Society in English School Theory”, International Relations, 19.
- Wolfers, A. (1952). “National Security as an Ambiguous Symbol”, Political Science Quarterly, Cilt 67, Sayı 4.

Yurdusev, A. N. & Yurdusev, E. (1997). “Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa Devletler Sistemi”ne Giriş ve 1856 Paris Konferansı” Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç - Sempozyuma Sunulan Tebliğler, Ed: İsmail Soysal, Ankara.

